

436

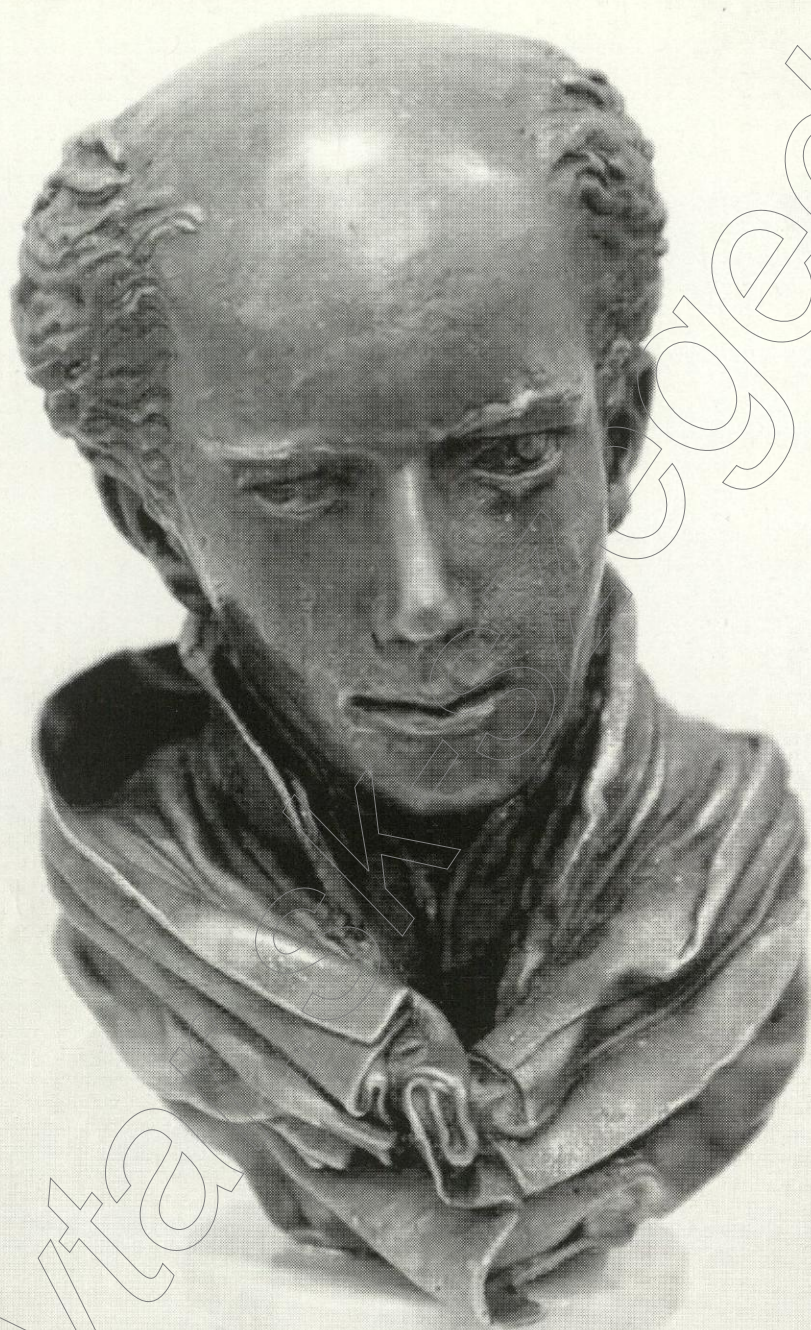
SZEGED

A város
folyóirata

13. évfolyam 2. szám
2001. február

Kölcsey Ferenc, Millenniumi DÍJ

Az egyetlen alkalommal kiosztott Millenniumi Kölcsey-díj – Klígl Sándor szobrászművész alkotása

SZEGED

Várostartörténeti, kulturális
és közéleti magazin
13. évfolyam, 2. szám
2001. február

Tartalom

MILLENNIUM	2	Magyarország és szomszédai az első ezredfordulón (A csehek és morvák) – <i>Richard Prazák</i>
	6 ✓	„Gyertyaláng egész világunk“ /Fűz Veronika Kölcsy-szobránál a szegedi Pantheonban/ – <i>Szigeti Lajos Sándor</i>
TANULMÁNY	9 ✓	Egy boszorkánylegenda cáfolata /Dugonics András édesanyjáról, Kovács János írásai tükrében/ – <i>Horniczky Anikó</i>
	13 ✓	Mire gondolsz előtte állva? /Bel S'lomó költeménye az új zsinagógóban/ – <i>Varga László</i>
ARCÉL	20 ✓	Egy mogorva öregúr a Kárász utcán /Adalékok Shvoy Kálmán portréjához/ – <i>Rakonczai János</i>
	22 ✓	„Megkísérlem a kapcsolat felvételét“ /Kerényi Károly levele 1946-ból/ – <i>H. Tóth Ilona</i>
	24	„Athénban temploma volt az öregségnek“ /Tanulmánykötet Márai Sándorról/ – <i>Polner Zoltán</i>
MŰVÉSZET	28 ✓	Verdi-kultusz Szegeden /Száz éve halt meg Guioseppe Verdi/ – <i>Gyémánt Csilla</i>
KÖNYVMUSTRA	34 ✓	Művészi érték és vallási funkció /Zombori István tanulmánya a szegedi egyházmegyei múzeumból/ – <i>Miklós Péter</i>
	36	Művek, materiák és egzisztenciák /Kovács Albert: A tárlat metafizikája/ – <i>Szuromi Pál</i>
	38 ✓	Kétütemű fregoli /Podmaniczky Szilárd frenetikus versjátékai/ – <i>Polner Zoltán</i>
DRÁMA	39 ✓	Hajnalfutár /Avagy kutyaszex két felvonásban – 2. rész/ – <i>Nikolényi István</i>

A címlapon és a hátsó borítón az új zsinagóga.
A borító 2. oldalán Kligl Sándor: Kölcsy Ferenc-díj,
3. oldalán Fűz Veronika: Kölcsy Ferenc-büsztt –
Veréb Simon fotói

Lapunkat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatja.

SZEGED

a város folyóirata

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: ZOMBORI MIHÁLY

Felelős szerkesztő: TANDI LAJOS

Szerkesztőbizottság: Benyik György, Csizmazia György,

Darvasi László, Gyémánt Iván, Lengyel András, Koczor György,
Sándor János, Zombori István

Kiadja a Szegedi Városi Televízió Kht.

6720 Szeged, Dózsa György u. 2., tel.: 62/426-788

Felelős kiadó: ARATÓ LÁSZLÓ

Készült a Engi és Kis Bt. nyomdájában

Felelős vezető: Engi Gábor

Magyarország és szomszédai az első ezredfordulón

A csehek és morvák

A cseh állam helyzetének megszilárdítását Közép-Európában I. Boleslav cseh fejedelem (935–972) uralkodása hozta meg, akit testvére, Vencel meggyilkolása után Kegyetlen Boleslavnak is neveztek. Hatalomra jutása után I. Boleslav rögvest megtagadta az adó fizetését a szomszédos Német Birodalomnak, s a birodalmi trónon történt változásokat I. Ottó (936–973) elleni háború indítására használta ki. Ez elhúzódott 950-ig, mert I. Ottónak előbb hazai ellenségeivel kellett kiegyeznie. 950-ben végre hadba vonult Csehország ellen, és I. Boleslavot a birodalom fennhatóságának elismerésére kényszerítette. Csehország, persze mint birodalmi hűbér autonóm fejedelemség maradt, amely függetlenül dönthetett a belügyekben. Még az I. Ottótól elszenvedett vereség előtt I. Boleslav Csehország nemzetközi helyzetét megerősítette a Szilézia és Krakkó elleni támadás megindításával, valamint a Bug és a Sztrizs folyók irányába, ahol is a cseh állam határai a Kijevi Russzal találkoztak. A Lech-mezei csata (955) után, ahol I. Boleslav I. Ottó szövetségeseiként segített a történelmi jelentőségű győzelem kivívásában a magyarok felett, amely győzelem kalandozó rabló hadjárataik végét jelentette Nyugat-Európa felé, s rábírta őket a Kárpát-medence keretén belül a Pannón-síkságon való letelepedésre, s ezzel saját állam kiépítésének megkezdésére. A Lech-mezei csata idején, ahol külön cseh segédcsoportok vettek részt, a csehek valahol Morvaországban vagy a cseh-morva határsávban szintén győztes csapatát vívtak további, Lél vezetése alatt levő magyar csapatokkal.

Így I. Boleslav előtt megnyílt az út Morvaország birtokbavételéhez, amely 906–955 között magyar érdekszféra volt, s úgy tűnik, jelentős mértékben elnéptelenedett, legfőképpen a délmorva terület, amely még 955 után is a magyarok fennhatósága alá tartozott, amikor is I. Boleslav a középső északi morva részeket magának szerezte meg. A magyarok Nagy Morávia bukása után (902) előbb kisebb betöréseket hajtottak végre a hegyvidék felé. A Napajedla hegyszoros talán védhető volt, de a régészeti leletek (különösen Prerov mellett Predmostínál) arról tanúskodnak, hogy a támadó magyaroknak nem sikerült a Felső-Morva-völgy életét megsemmisíteniük. Úgyszintén minden bizonnyal nem sikerült birtokba venniük Marín várát, s ezzel betörniük a kis Haná völgyébe. Ezen a területen talán megmaradt az egyik morva püspökség. A Nagymorva Birodalom bukása után Dél-Morávia területét Árpád le idősebb fia, Levente birtokolta, ahogyan arról – egy, vitatható feltevés szerint – a Dyje folyón levő Laventeburch vár elnevezése is tanúskodik (az 1054. évben még megerősítették), amelynek helyén később Breclav jött létre. Közép- és Észak, Morvaország I. Boleslav által történt elfoglalása után Morvaország déli része továbbra is magyar uralom alatt maradt. A magyar határ Géza fejedelem idején Délkelet-Morvaországban Uherské Hradiste és Tlumacov irányában haladt. Dél-Morvaország nyugati részég Géza átengedte a bajoroknak az osztrák területekkel együtt Bécs és Hainburg térségében.

I. Ottó próbálkozásai a birodalmi uralkodó népszerűségének megújítására 962-ben csúcsosodtak ki a császári korona elfogadásával. Ez veszélyt jelentett mind I. Boleslav mint cseh fejedelem, mind az alakuló lengyel állam részére is. A cseh és lengyel állam ezért a közeledés útjait keresték. I. Boleslav cseh és I. Mieszko lengyel fejedelem valamikor a 963–964-es évben szövetségesi szerződést kötöttek, s ezt megpecsételték. I. Boleslav leánya, Doubravka (Dubrava) és I. Mieszko házasságával 965-ben. Úgy tűnik, I. Boleslav egy évvel később közvetített Mieszko bajorországi megkeresztelésében, s így mindkét uralkodó közösen igyekezett elérni a papánál püspökség alapítását Prágában, illetve Gniezónban. Nem utolsó sorban I. Ottóval békeszerződésre törekedtek, s így 967-ben hozzájárultak Ottó legveszélyesebb belső ellensége, a szász Wichmann örgróf vereségéhez. I. Boleslav nagyvonalú politikája, legyen szó akár a várrendszer építéséről, akár a cseh állam külpolitikájának megerősítéséről jelentős anyagi eszközöket igényelt. Ezért I. Boleslav minden szabad lakosra a fejedelmi védelemért kötelező adót vetett ki, az ún. a béke adóját. Minden erőfeszítésével, de különösen Morvaország nagyobb részének Csehországhoz csatolásával a 955. év után I. Boleslav a kora középkori cseh állam hosszadalmas kialakulásának folyamatát befejezte, nemzetközi elismerést szerzett, még ha a szomszédos közé kora Német-római Birodalom árnyékában is.

II. Boleslav (972–999), az új fejedelem 973-ban, a prágai püspökség alapításával befejezte apja krisztianizációs politikáját. Valószínűleg ennek volt alárendelve az azt követő években a morvaországi püspökség, amely korábban a mainzi érsekség közvetlen jogkörébe tartozott. Éppen e tevékenységéért, valamint a várközpontokban a templomok építéséért (uralkodása alatt 20 alakult) és az első kolostorok alapításáért II. Boleslav a Vallásos, illetve Istenfélő előnevet kapta. A szomszédos Német-római Birodalommal kapcsolatban apja óvatosságot követett. 976–977-ben előbb Civakodó Henrik bajor herceg küzdelmét segítette II. Ottó császárral szemben, amikor azonban látta, hogy Henrik a császári tisztséget nem éri el, 978-ban ismét békét kötött II. Ottóval, megújítva a császár iránt Quedlinburgban tett vazallusi hűségnyilatkozatát. 990-ben a cseh állam egykori szövetségeseivel, a lengyel I. Mieszko fejedelemmel került összeütközésbe, aki a cseh fejedelem ellen II. Ottó császár özvegyétől, Theophanutól (Theophanó) kapott segítséget. II. Boleslav diplomáciai tárgyalásokon elkerülte a Német Birodalommal való összeütközést, s úgyszintén a lengyelek elleni hadjárat is vér nélkül, békével ért véget.

A 10. század utolsó évtizedében a Premyslek és a Slavníkok között a viszony kiéleződött, s nem segített ebben Szent Adalbert tekintélye sem, aki 994-ben ténylegesen elhagyta nemcsak a prágai püspökséget, de a cseh földet is. Ha igaz is, hogy a Slavníkok Vencel fejedelem uralkodása óta elismerték a Premyslek nemzetiségéből való fejedelmek főhatóságát, de Prágától északra és részben délkeletre eső birtokaik

(Podebrady, Kutná Hora, Cáslav, Kolín) révén a cseh államon belül viszonylagos önállóságukat megőrizték. A Premyslek számára ez csak a 10. század 80-as éveiben vált veszélyessé, amikor a Premyslek Sziléziában és Kis-Lengyelországban elvesztették birtokaikat, és gazdasági válságba kerültek. Megszakadt a rabszolga-beáramlás a keleti területekről Csehországba, így rabszolgákat saját területeikről kellett beszerezniük. A Slavníkok gazdasági helyzete ezzel ellentétben jobb volt, mert az ő területeiken át vezetett keletre és északkeletre a kereskedelem szempontjából igen fontos útvonal, ásványkincsekkel is rendelkeztek, a nagyon kívánt ezüsttel, s így saját pénzverdét állítottak fel. A Premyslek és Slavníkok eddigi viszonylag békés kapcsolata 990-ben valóban véget ért, amikor is a Premyslek a Slavníkok eddigi területeit katonailag fokozatosan elfoglalták, beleértve az ezüstben gazdag Malint is. Ennek ellenére a Slavníkok Premyslek által történt kiirtása – erre 995. szeptember 28-án Libicén került sor, Szent Vencel napján – nem a súlyosan beteg II. Boleslav utasítására történt (999. február 7-én halt meg, hosszú betegség után), hanem kísérete tagjai kezdeményezésére, akik a Slavníkokkal való végleges leszámolásra áhítottak.

A cseh kereszténység legnagyobb alakja az ezredforduló körüli évtizedekben a második prágai püspök, a Slavník nemzetség tagja, Vojtech, azaz Szent Adalbert volt. Slavník fejedeleme és felesége, a kourimi fejedelem nemzetsége sarjának a fia volt. Libicén született valószínűleg 955-956-ban. 972-980 között a magdeburgi székesegyházi iskolában tanult, ahol a bérnálkott az Adalbert nevet kapta a hasonló nevű magdeburgi érsek neve alapján, aki korábban a Kijevi Rusz területén missziós püspöki tisztet viselt. Detmar halála után Adalbertet 982. február 19-én Levy Hradechben megválasztották prágai püspöknek, majd 983 júliusában az itáliai Veronában II. Ottó császár és Willigis mainzi érsek megerősítette funkciójában. A keresztény tanok következetes átültetése során Adalbert törekvései (harcolt a papok házassága, a többnejűség és a keresztény foglyok rabszolgaként való eladása ellen) egyházmegyéjén belül jelentős ellenállásba ütköztek, amely hozzájárult a püspökség elhagyásához és Rómába való elmeneteléhez, ahol Szent Bonifác és Elek aventinusi kolostorában 990 áprilisában letette a szerzetesi fogadalmat. II. Boleslav küldöttségének hatására, amelynek vezetője Adalbert nevelője, Radla és Boleslav szerzetes öccse, Krisztián volt, 992-ben visszatért a prágai egyházmegye élére, hogy aztán 994-ben immár végleg elhagyja, amikor is meggyilkoltak egy házasságtöréssel megvádolt asszonyt, akinek védelmet adott a prágai várban (Hradcany), Szent György templomában.

A Slavníkok – Premyslek által Libicében történt – kiirtása (995) után Szent Adalbert 996 májusában Rómában tanúja volt III. Ottó császárrá koronázásának. Ebben az időszakban kristályosodtak ki a Római Birodalom Ottó-féle felújításának alapvető elképzelései, amelyeknek jellemzője az európai krisztianizáció és annak keletre való eltolódása. Az Ottó-féle reneszánsz missziós céljait kívánta szolgálni Szent Adalbert is, aki bizalmas közelségbe került III. Ottóval a 996. év utolsó hónapjaiban; a következő évben Lengyelországba ment Boleslavhoz, ahová a libicei tragédia után bátyja, Sobieslav is menekült. Innen Adalbert missziós útra indult a pogány Poroszországba, ahol a pogányok agyonverték 997. április 23-án. Mártírhalála után Adalbert a közép-európai területeken az ottói reneszánsz missziós tevékenységének szimbólumává vált, patrónusa lett az első keresztény székesegyházaknak a lengyelországi Gnieznóban és Esztergomban Szent Vencellel, a cseh kereszténység védőszentjével együtt, akinek a tanaihoz mindig is hű volt. Adalbert jelentős személyisége volt az egész európai krisztianizációnak, nem csupán nagy cseh, hanem nagy közép-európai és európai egyéniség is, hiszen a közép-európai és európai egység gondolata fő elképzelései közé tartozott. A magyar hagyományban sokáig élt annak tudata, hogy Szent Adalbert keresztelte meg Szent Istvánt. Útjai során Adalbert mindössze kétszer látogatott Magyarországra: Rómába menet 989-ben és Rómából jövet 995-ben. Magyarország krisztianizációja során Szent István idejében meghatározó szerepük volt Adalbert tanítványainak, közülük különösen a későbbi pannonhalmi apátnak és esztergomi érseknek, Anasztáznak, aki II. Szilveszter pápától Rómából 1000-ben elhozta Szent Istvánnak a királyi koronát.

II. Boleslav után a hatalmat legidősebb fia, III. (Vörös) Boleslav (999-1002, 1003) vette át igen előnytelen körülmények között. II. Boleslav halálának hírére Vitéz Boleslav lengyel fejedelem bevette Krakkót, és a környező területekkel együtt a lengyel államhoz csatolta. Boleslav helyzetét megszilárdította az ifjú német császárral, III. Ottóval kötött barátsága, aki minden bizonnyal már 999. június 29-én szentté avatta Adalbertet, ami az akkori viszonyok között önmagában is kellemetlen tény volt a Premyslek számára. Egyfajta válnak tekinthető ez a Slavníkok kiirtására, ugyanis Szent Adalbert az ő nemzetségükből származott. III. Ottó különösen nagyra értékelte azt a körülményt, hogy Vitéz Boleslav Szent Adalbert földi maradványait a pogány poroszoktól kiváltotta, és a gnieznói katedrálisban temette el, amelyet Szent Adalbert tiszteletére szenteltek fel. 1000-ben III. Ottó elzarándokolt Gnieznóba Szent Adalbert sírjához; ez alkalommal Gnieznót érseki rangra emelte amelyhez a poznani és az új krakkói püspökség tartozott, kivéve azt – a cseh fejedelemmel való tanácskozás nélkül – a prágai püspökség joghatósága alól. III. Boleslav képtelen volt visszavenni Krakkót, s nem is tudta megmenteni a prágai püspökséget területe csökkenésétől. III. Boleslav attól való féltelmében, hogy a császár megfosztja trónjától, Jaromír testvérét kiheréltette, és megkísérelte megölni Oldrich testvérét is, végül mindketten Henrik bajor fejedelemhez, a későbbi II. Henrik császárhoz menekültek, Szent István király feleségének, Gizellának a bátyjához. III. Ottó halála után a császári trónért folyó harcban III. Boleslav 1002-ben Henrik ellenfeléhez csatlakozott, a meissenai örgrófhöz, Ekkehardhoz, akit 1002 áprilisában Pöhidben álnok módon meggyilkoltak, s ezzel megnyílt az út Henrik számára a királyi trónhoz, amelyet ugyanezen év júniusában Mainzban el is foglalt. Időközben III. Boleslav ellen Csehországban felkelés tört ki, s így el kellett menekülnie az országból. A cseh trónt a lengyel Vladioj (1002-1003) foglalta el, a Premyslek állítólagos rokona, aki felkérte II. Henrik német királyt, hogy adja neki a Cseh Fejedelemséget mint hűbért, s ezzel precedenst teremtett a további cseh uralkodók számára, és ettől az időtől fogva Csehországot a középkori Német-római Császárság részének tekintették. Vladioj gyors halála után az 1003. év elején a hatalmat Boleslav testvére, Jaromír vette magához, s őt röpké néhány nap múlva ismét III. Boleslav kö-

vette trónon, véresen elbánva a Premyslek további ellenségeivel, a Vröovec nemzetséggel, amelynek tagjait 1003. február 9-én, húshagyó kedden kiirtotta. A III. Boleslav elleni felkelők ez alatt a lengyel fejedelemhez, Vitéz Boleslavhoz fordultak segítségért, aki a mit sem sejtő III. Boleslavot a cseh határtól nem messzire fekvő egyik várba meghívta, ott megvakíttatta és bebörtönözte, e helyen tartózkodott haláláig, 1037-ig.

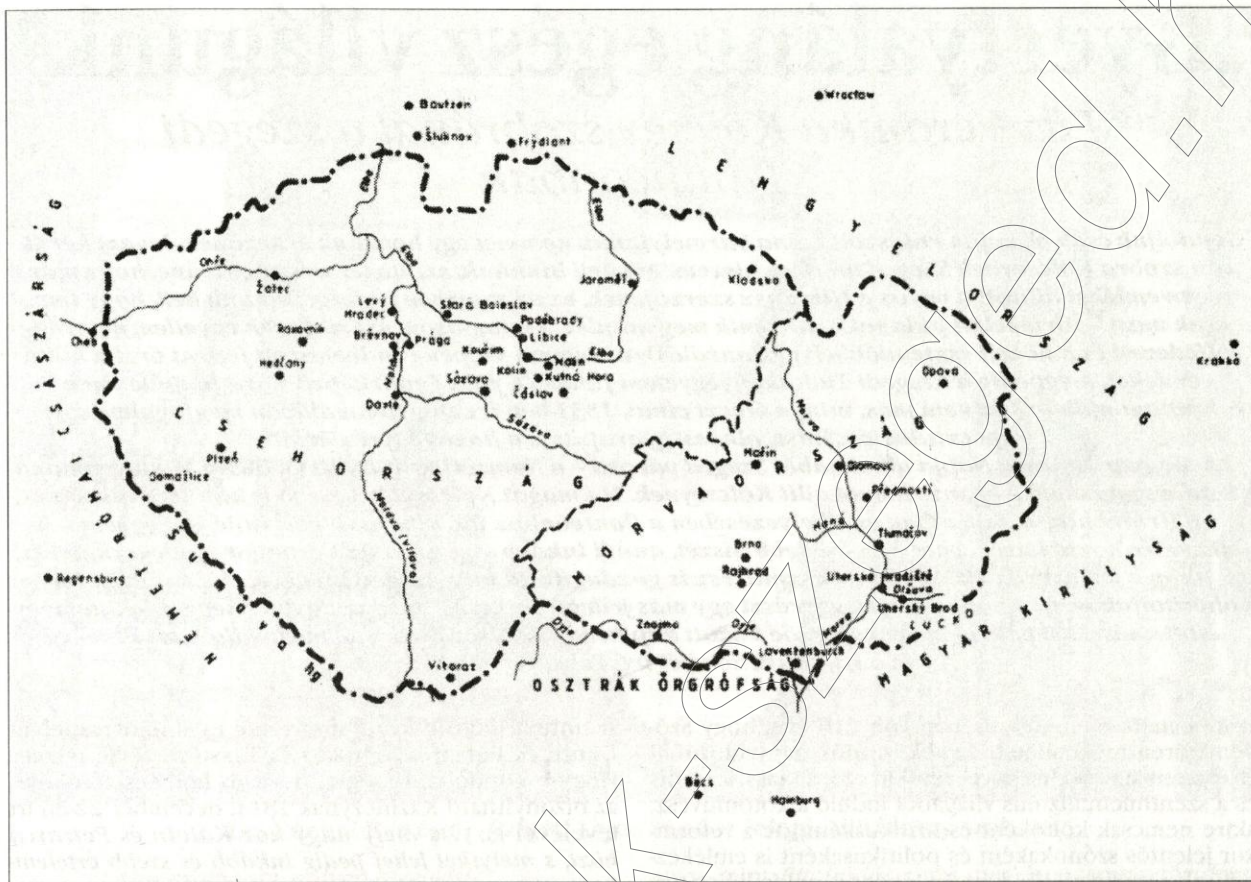
Így hát abban az időben, amikor a magyar állam királyság lett, s benne fokozatosan I. István hatalma megszilárdult, a cseh állam válságba került. Az ország vezetését a lengyel fejedelem, Vitéz Boleslav (1003-1004) vette át, akit III. Boleslav rémuralma után Prágában felszabadítóként fogadtak. Ugyanebben az időben (1002-ben vagy 1003-ban) Vitéz Boleslav meghódította Morvaországot is, s így hatalma alá vont egész cseh országrészeket. Vitéz Boleslav fellépését III. Ottó császár tette lehetővé azáltal, hogy önálló érsekséget engedélyezett neki, amelynek alapján önálló politikát folytathatott. Thietmar merseburgi krónikás ezt a következő szavakkal fejezte ki: „Istenem, bocsásd meg a császárnak, hogy adófizetőjét úrrá tette, s ezáltal oly hatalomhoz juttatta.“ III. Ottó halála után és Csehország elfoglalását követően Vitéz Boleslav összeütközött az új német királlyal (1014-től császárral), II. Henrikkel, azzal a szándékkal, hogy Közép- és Észak-Európában egy nagy birodalmat kellene létrehozni, amely ellensúlyát tudná képezni az ingadozó Német-római Császárságnak. Ehhez persze Boleslavnak nem volt ereje, a királyi hatalmat is uralkodása végén önmagának adományozta, és így kiterjedt birodalma élete végén széthullott.

1003-ban II. Henrik király ellen fellázadt Schweinfurtni Henrik. Lázadását a német király ugyanezen évben, a tél beállta előtt elfojtatta, és az 1004. év második felében betört Csehországba, és a cseh trónra ültette a Premysl Jaromírt (1004-1012), s Csehországot hűbérül adta neki. Ezt követően Jaromír Vitéz Boleslav és szövetségesei ellen a Henrik által vezetett hadjáratok sorozatában vett részt. Mégis 1012 áprilisában – Henrik utólagos beleegyezésével – Jaromírt megfosztották a trónról, helyére Jaromír testvére, Oldrich lépett (1012-1033), miután Jaromír Henrik kegyvesztettje lett. Oldrich sokkal alkalmasabb uralkodó volt, mint Jaromír, persze ő is hű szövetségese volt a német császárnak, akinek kiadta 1014-ben Vitéz Boleslav fiát, Micskót.

A Henrik császár és Vitéz Boleslav közötti harcokba a cseh fejedelmen kívül bekapcsolódott 1014-1018 között rövid időre I. István magyar király, valamint Henrik osztrák örgróf is. Ezen harcok központja néhány-szor Morvaország volt. A Henrik császár és Vitéz Boleslav között kötött bautzeni béke, amelyet 1018. január 30-án írtak alá, Boleslav önállóságát erősítette meg, s megszüntette a Lengyelország és Magyarország közötti háborús állapotot. 1019-ben Vitéz Boleslav elfoglaltságát kihasználva Oldrich visszafoglalta Morvaországot, s így Csehország ismét szomszédos állama lett Magyarországnak. Morvaország kormányzója Oldrich fiát, Bretislavot bízta meg, aki három fontos várat alapított, amelyek körül később kialakult Olomouc (Olmütz), Brno (Brünn) és Znojmo (Znaim). Bretislav saját központjául Olmoucot tette meg. Itt jött létre Morvaországban a legkorábbi premyslida pénzverde. A Duna területe fölötti felügyelet elvesztése a morvaországi területeket mintegy harmadával csökkentette, s egy időben ösztönözte a Dyje folyó vonalának megerősítését. Az új kutatások azt mutatják, hogy a közép- és észak-morvaországi területeken a Premyslek felhasználták a nagymorva településeket, illetve a lengyelek építtette várakat. A délmorva völgyekben ennek ellentettje az igaz, az ő váraik 10-15 km-rel távolabb jöttek létre a régi központoktól. Morvaországban a várrendszer kiépítésének befejezése az 1041-1055 közötti évekre vagy egy kicsit későbbre datálható.

Oldrich cseh fejedelem uralkodásának befejező szakaszában arra törekedett, hogy lazítsa függőségét a Német Birodalomtól. Bretislav és I. István viszonya megromlott, miután a magyar király Konrád császár fölött Bécsnél győzelmet aratott 1030-ban, s 1031-ben fiával, Henrikkel előnyös békét kötött, miáltal a nyugat-morvaországi és ausztriai bajor foglalatásokat is megszerezte (mind a kettőt 1043-ig). Valószínű, hogy előbb Bretislav megtámadta Magyarországot, amelyet Cosmas Pragensis krónikás 1030-ra datált. Ez a császár nemetszését váltotta ki, s 1033-ban Konrád fia és társuralkodója, III. Henrik megverte Oldrichot, s arra kényszerítette, hogy Szászországban a császár bírósága elé járuljon. Itt Oldrichot a császár foglyul ejtette, és Bajorországban bebörtönözte. Helyette Csehország vezetésével Jaromírt bízták meg, mellette Morvaország uralkodója Bretislav maradt, 1034 áprilisában a császár Oldrichot a császárné, valamint minden biztonnyal Günther remeteszerzetés. Gizella magyar királyné rokona rábeszélésére szabadon engedte. Oldrich Csehországba való visszatérése után testvérét, Jaromírt megvakíttatta, fiát, Bretislavot pedig kiűzte az országból. Sikérének nem sokáig örvendhetett, mert 1034. november 9-én hirtelen elhalálozott. Rövid időre a hatalmat Oldrich tehetetlen, vak testvére, Jaromír vette át. Az 1035. év kezdetén, amikor Bretislav Prágába érkezett, ismét önként átadta a hatalmat neki. Jaromír ugyanezen évben bekövetkezett gyors halálában minden biztonnyal Bretislavnak nem volt része. Nagybátyja valószínűleg személyes bosszú áldozata lett.

A kora középkori cseh állam válsága I. Bretislav (1035-1055) cseh fejedelemmé választásával megszűnt. Bretislavnak nem kellett más trónkövetelők igényeivel szembenéznie, olyan kedvező nemzetközi helyzetben lépett a trónra, amikor Lengyelország meggyengült, Konrád császár pedig a burgundiai és itáliai problémáknak szentelt több időt. Még 1035-ben I. Bretislav Konrád katonai felvonulását a liuticsok ellen támogatta, s ezzel helyzetét megszilárdította. Lengyelország meggyengülését I. Bretislav 1039-ben használta ki, hadjáratot indítva ellene s Wroclawon (Boroszlón) keresztül betört Gnieznóba, ahonnan Szent Adalbert maradványait Prágába vitette. Szent Adalbert sírja felett kihirdette az ún. gnieznói dekrétumokat, amelyekkel az Adalbert által is gyakorolt alapvető törvényesítette: a szent és elválaszthatatlan, monogám házasságot, a vasárnap és más egyházi ünnepek megülését, a gyilkosság büntetését stb. Bretislav Lengyelország elleni hadbavonulása összefüggött azon ambíciójával, hogy Prágában érsekséget hozzon létre, de eziránt XI. Benedek pápánál sikertelenül próbálkozott 1039-ben, még a tél beállta előtt. Ebben az időben a Német Birodalomban III. Henrik király uralkodott, aki Bretislav Lengyelország elleni akciója idején lépett a trónra, s a cseh államhatalmi törekvéseit határozottan elutasította. Ráadásul ebben az évben támadták meg a csehek – szövetségben Orseolo Péter magyar királlyal – a keleti bajor örgrófságot (Ausztriát), ami III. Henriket na-

Cseh- és Morvaország az ezredfordulón

gyon felbőszítette, s ezért 1040 augusztusában hadjáratot indított a csehek ellen. Orseolo Péter ekkor segített Bretislavnak a német hadakat megverni. Bel- és külpolitikája miatt Orseolo Péter összeütközésbe került az özvegy királynéval, Gizellával, a királyi tanácsal, a püspöki karral, amikor is két püspök működését felfüggesztette, akiket még István király állított. Egy évvel később I. Bretislav cseh fejedelemnek – miután 1041 szeptemberében III. Henrik től vereséget szenvedett – vezekléssel kellett elismernie vazallusi kapcsolatát a Német Birodalomhoz. Ekkor Péter helyzete is meggyengült, 1041-ben megfosztották trónjától, s helyére Aba Sámuelet választották magyar királlyá. Így Péter III. Henrikhez menekült, aki I. Bretislavval közösen 1042-ben büntető hadjáratot szervezett Magyarországra ellen, sikertelenül, nem tudta Aba Sámuelet leverni. A hadjáratban Bretislav oldalán részt vett egy közelebről nem ismert Árpád-házi családtag (valószínűleg István unokabátyja, Bonuzlo), aki nyitrai fejedelem lett volna, de rögvést a szövetséges német-cseh csapatok távozása után Nyitráról menekülnie kellett Aba Sámuel elől. Az 1044. július 5-i ménfői csata után, ahol Bretislav III. Henrik oldalán szintén részt vett, Aba Sámuelet kivégezték, s a magyar trónra ismét Orseolo Pétert ültették. Ugyanígy ott volt Bretislav Henriknek Magyarországra ellen 1051-ben történt hadbavonulásában is. A további betörésekben való részvétel 1055. január 10-én bekövetkezett halála akadályozta meg.

I. Bretislav uralkodását a cseh területek felett összességében és általában nagyon eredményesnek kell tekintenünk. Bretislav megerősítette Cseh- és Morvaország összekapcsolását, ahol ugyanolyan várendszer épített ki, mint Csehországban. A katonai igazgatást kiváltotta a területi közigazgatással, amelyek a várkörzetekhez kötődtek. Egész Csehországban – így a hajdan a Slavníkok befolyása alatt levő Kelet-Csehországban is – megszilárdította a Premysl igazgatás alapjait. A lengyel út mentén várat emeltetett (Oldřiö), és a határhoz közel várat és települést épített (Jaromer). Érdemeket szerzett a hadifogoly-települések alapításánál Csehországban. Így pl. a Lengyelország elleni hadjárat után 1039-ben Hedce vár lakosait (Poznan melletti Giecz) áttelepítette Közép- és Kelet-Csehországba (Hedcany település Rakovník mellett stb.). Amikor 1032-ben Szent Prokopius vezetésével Sázavában Benedek-rendi kolostor alakult ósláv liturgiával, alapítását I. Bretislav megerősítette, aki 1050 táján a Brno melletti Rajhradban megalapította a Premyslek első morvaországi kolostorát, és pedig úgy, hogy kezdetben a breznovi bencések filiája volt. A régi cseh keresztény tradíciókat azzal erősítette meg, hogy 1046-ban Stará Boleslavban templomot építtetett, amelyet Szent Vencel tiszteletére szenteltek fel. Röviddel halála előtt I. Bretislav a senioratus elvén alapuló öröklési rendet hirdettet ki, amely szerint cseh fejedelemnek mindig a legidősebb Premyslnek kell lennie, míg a többiek Morvaországban adományozott fejedelemséget kaptak. Mindezen intézkedéseivel I. Bretislav politikai stabilitást és kulturális fejlődést biztosított a cseh államban, még akkor is, ha főcéljait, a királyi korona elnyerését és a prágai érsekség alapítását nem érte el.

Richard Prazák

„Gyertyaláng egész világunk”

Fűz Veronika Kölcsey-szobránál a szegedi Pantheonban

Gondoljuk csak el, vajon válaszolt volna bármelyikünk nemmel egy hozzánk érkezőnek, ha azt kérdi, van szobra Kölcseynek Szegeden? Nem hiszem. Azt kell hinnünk, szinte természetes lenne, hogy már régen emléket állított a város a Himnusz szerzőjének, ezzel szemben tudatosítanunk kell, hogy íme, csak most – történelmi pillanat! – történik meg mindez. Tudomásom szerint csak egyetlen, nemrég fölfedezett és a közeli esztendőkbéli restaurálásakor nagyon szépen rendbehozott felirat őrzi a költő emlékét, mégpedig a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Kara főépületének timpanonjában s ez nem más, mint a Huszt című, 1831-ben írt epigrammájában megfogalmazott posztuláció: „Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!”

A Magyar Kultúra Napja alkalmából Szeged városa – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával – bronzszobrot állít Kölcseynek. Ha magát Kölcseyt kevesebb is kötötte szűkebb pátriánkhoz, a stílusában és elhelyezésében a Panteonhoz illő alkotás elkészítője, aki egyenes felkérésre hozta létre a város legfrissebb díszét, annál inkább szegedi: Fűz Veronika szobrászművész, akinek férje: Fritz Mihály szobrászművész is gazdagította már Szeged hírnevét. A szervezők jól választották meg a szobor helyét, egyrészt egy más jellegű „kincses” tár: az Egyházmegyei Gyűjtemény előtt, másrészt pedig két zeneszerző között kap helyet Kölcsey portréja, mégpedig Liszt Ferenc és a Himnusz zenéjét író Erkel Ferencé között.

Az elmúlt év augusztusában volt 210 éve, hogy Szódemeteren megszületett az akkori idők nagy filozófiai és esztétikai műveltségével rendelkező, a klasszicizmus és a szentimentalizmus világából induló alkotóművész, akire nemcsak költőként és kritikusként, de a reformkor jelentős szónokaként és politikusaként is emlékezhetünk. Országgyűlési képviselőként is példa lehet(ne) napjainkban: mint a nemesi ellenzék egyik vezéregyénisége, a polgári átalakulás elszánt harcosa; egyszerre küzd a bécsi udvarral és a magyar nagybirtokosok nemzeti konzervativizmusával, ő emeli jelszóvá „haza és haladás” összekapcsolását, mégpedig nem abban az értelemben, ahogy az elmúlt években és napjainkban használtatik, mintha a haza eszményének hirdetése csak és kizárólag a nemzeti, népi, konzervatív gondolkodásnak lehetne privilégiuma, a haladás pedig csak a baloldali, liberális gondolkodás jelszava lehetne. Kölcsey kitűnő szónoklatainak éppen az eszmények együvé olvasztása az igazi üzenete, Kölcsey ugyanis a magyar nemzeti kultúra organikuságát a népi és nemzeti összekapcsolásával politikai vonatkozásban is vállaló elméletíró és szónok volt, aki nem alkudott: amikor a kormány nyomására Szatmár megye a követeinek reformellenes utasítást adott, Kölcsey azonnal lemondott, megszűnt országgyűlési képviselő lenni. Nem véletlenül, ugyanis már korai korszakában vívódásai központi kérdés éppen a szabadság fogalma volt, annak filozófiai, történelmi-politikai és a megszabott életkörülmények között élő, azokon változtatni egyelőre nem tudó Kölcsey számára nagyon is időszerű, hétköznapi-gyakorlati értelmében. Könnyen érthető, hogy az emberiség múltjából azokat csodálja, akik uralkodni tudtak körülményeiken. Ők a „hérosok” Kölcsey szótárában. Az antik hősokeket idéző szóhasználat mögött azonban korszerű tartalom rejlik – olvashatjuk Kerényi Ferenc tollából – , a romantikus szellemben értelmezett zseni problémája, aki tehetsége révén a maga képeére formálja a világot, körülményeit. Az 1810-es évek elejétől egyre világosabban különböztette meg a hérosz két típusát, a forradalmárt (a revolúció kezdeményezőjét, légújabb kori fogalmainkkal a politikust) és az evolúciót indító művész-gondolkodót, természetesen az utóbbi tevékenységét tartva igazán értékeremtőnek és így magasabb rendűnek. E különbségtétel a *Töredékek a vallásról* című tanulmányában válik teljessé, ahol a hitújító Luther „pusztító revolúció”-jával először állította

szembe a költők kezdeményezte evolúciót, amelyet Dante és Petrarca, Ariosto és Tasso nevével jelzett. Hogy e gondolkodás egy hosszabb fejlődés záróköve, az bizonyítható Kazinczynak 1814. december 22-én írt levelével is: „De mely nagy köz Kálvin és Petrarca közt, s melyiket lehet pedig inkább és szebb értelemben reformátornak nevezni, azt-e, aki izlést adott a tudományban, vagy aki vallásbeli tudomány helyett más vallásbeli tudományt?” Ez a gondolkodás mindvégig jellemzi a közéleti Kölcseyt, azt is, akinek életében 1829-től a politika játszotta a főbb szerepet, csakhogy ő a politika megyei és országos fórumain is hérosz, mégpedig evolúciót indító héroszra emelkedett. Szól A szatmári adózó nép állapotáról (1829), elítéli a katonafogdosást, egyike volt az érdekegyesítés első meghirdetőinek, szót emelt *Az örökös megváltás tárgyában* (1834), többször megfogalmazta, hogy a hazai társadalomban kiüresedett a jog és az erkölcs. Élete végén főként a fiatalokhoz fordult: a *Parainesis* Kölcsey Kálmánhoz (1834), unokaöccséhez írt szellemi-erkölcsi végrendelete, napról napra tapasztalja a hatalom törvénysértéseit, ekkor írja meg a *Zrínyi második énekét* (1838), amelyben a sors mond ítéletet a további életre érdemtelen nemzet fölött. Minden bizonnyal ez, a gondolkodó, a pörölő, a harcoló alkotó ihlette Petőfi *Nagykárolyban* című versét, amely a Kölcsey egyéniségéhez legillőbb szavakkal szól:

*Hát e falak közt hangozának
Nagy szavaid, oh Kölcsey?...
Ti, emberek, nem félték: épen
E szent helyet ily nagy mértékben
Megszentségteleníteni?*

*Nem félték-e, hogy sírgödreből
Kikél a megbántott halott?
Hogy sírgödreből ide jó el,
S – hogy hallgassatok – csontkezevel
Szorítja össze torkotok?*

*Nem, ő a sírt el nem hagyandja,
De lenn, sírjában, nem hiszem,
Hogy könnyei ne omlanának
Éretted, te az aljasságnak
Sarába sülyedt nemzetem!*

Dr. Ványai Éva és dr. Szigeti Lajos Sándor leleplezi Kőrösi Csoma szobrát

*Mily szolgaság, milyen hízelgés!
S mindig tovább mennek, tovább.
S ki legszebben hízelg, az boldog. –
Ha már kutyákká aljasodtok:
Miért nem jártok négykézláb?*

*Isten, küldd e helóta népre
Földed legszörnyűbb zsarnokát,
Hadd kapjon érdeme díjába
Kezére bilincset, nyakába
Jármot, hátára kancsukát!*

Kőrösi Csoma emberként is példánk lehet: nehéz életet, nehéz körülményeket szabott neki a Sors: hatéves, amikor meghal édesapja, tizenkét esztendősen teljes árva, a kisgyerekkori himlő miatt bal szemére megvakul, a csapások magányossá, érzékennyé tették, életét vidéken éli le, pedig szeretett volna Pestre költözni, azonban öccsének halála (1827) után annak családjáról kell gondoskodnia, magányát, életének egyhangúságát csak Szemerénél tett látogatásai és pesti tartózkodásai oldották. Amikor lemond a képviselőségről, akkor sem hagy fel ellenzéki tevékenységével. Utolsó hónapjaiban a perbe fogott Wesselényi védelmében dolgozik. Egy hivatalos útján megfázik és munkában legyengült szervezete a betegségnél nem tud ellenállni. Mégsem a nehéz sors teszi időnként pesszimistává, hanem az, hogy az elvek magas mércéjét nemcsak a nagy történelmi személyiségekre alkalmazta, hanem önmagával szemben is, a gondolataiban, szándékaiban „erkölcsi zseni” (Németh G. Béla megfogalmazásával) áll előttünk, aki hangoztatja önmaga iránti elégedetlenségének. (Ez is tanulságos lehetne mai politikusainknak!)

Lélekvivódásainak leginkább lírájában láthatjuk nyomát, amely ezzel együtt korszerű, mintaadó. Induláskor kísérletezett a románcsal (*Róza*), a bordallal (*Az ivó*), első csúcsteljesítménye a *Rákos nymphájához* című ódája. Ekkori költészetének egyik fő témája a tehetőség, a géniusz érvényesülése, a görög világ iránti nosztalgia (*Géniusz száll*), verseiben előbb a szinte anyagtalanság, szentimentális elvagyódás és fájdalomérzés szólal

meg, mint *Elfojtódás* című művében, amely történetileg az első olyan költemény, amely kompozíció-meghatározó módon él az infinitívussal mint poétikai eszközzel:

*Ó sírni, sírni, sírni
Mint nem sírt senki még
Az elsüllyedt boldogság után,
Mint nem sírt senki még*

*Légfelső pontján fájdalomának,
Ki tud? Ki tud?*

*Ah, fájdalom –
Lángoló, mint az enyém, csapongó s mély,
Nincsen több, nincs sehol!*

*S mért nem forr könnyű szememben?
S mért, hogy szívem nem reped meg
Vérözönnel keblemen?*

Hagyománytörténelemről beszélhetünk, ha arra figyelünk, hogy a fiatal Ady Endre utal majd vissza e szövegre, amikor egy huszadik századi világfájdalom alapérzése, az „oktalan szomorúság”, a lét értelmetlenségén érzett kétségbeesés szakad fel a költőben az abszurdan megjelenő halál metaforájában, a modern vizualitásban. A Kőrösi Csomára nem csak címében utaló *Sírni, sírni, sírni* című versről van szó, melynek zárata így szól:

*Fázni holdas, babonás éjen
Tömjén-árban, lihegve mélyen.*

*Tagadni multat, mellet verve,
Megbabonázva térdepelve.*

*Megbánni mindent. Törve, gyónva
Borolni rá egy koporsóra.*

*Testamentumot, szörnyűt, írni,
És sírni, sírni, sírni, sírni.*

Kölcsey hamarosan a vallomásszerű hazafias költészet megteremtőjévé válik: *Rákóczi hajh! Bercsényi hajh!* című 1817-ben írt ódája az első vérbelien hazafias, romantikus költeményünk, amely – mint Fenyő István írja – már nem a múltba révedő, nosztalgikus epedésben, hanem az új „szép hon” megteremtéséért vívandó harcban jelölte meg a patrióta költészet feladatát. Ezután közel egy évtizedre elhallgatott a költő, mégsem tétlenkedett: eltanulta a nép műformák esztétikumát. Népdal- és balladakísérleteinek tanulságait kamatoztatta később megújult ódaköltészetében, mint a személyes líraiságot és az új közösségtudatot egyesítő *Rákos* című versében, valamint az 1823-ban született *Hymnusában*, „a felnőttkorba lépett magyarság nemzeténekében” (Kerényi Ferenc) A már idézett *Törödékek* egyik bekezdésében ezt írja Kölcsey: „Az emberi nép időről időre revolúciókon megy keresztül, s minden revolúció után bizonyos többé vagy kevesebb megváltozott formák közt marad. Hagyni kell ötlet azon formák között nyugodtan. Jaj annak, aki eléggé erős a maga egykorúit saját magasságához felvonni!” E gondolatmenetben nem csak az lehet érdekes, hogy a hős-kérdés mellett megjelenik az egyén által képviselt eszme és a megvalósulás közötti konfliktus, hanem az is, hogy a formának, az elvont formának lehet és van tartalomkifejező funkciója. A népdal egyszerűségét tisztelő Kölcsey nagyon jól tudta ezt, bizonyítja már maga *Himnusza* is. Énekeljék csak el a *Himnusz* első két sorát a Megismeri a kanászt... dallamára! A dallam nem az 1844-ben írt Erkel-zene, hanem a kanásznóta dallama. Amikor egy tanártovábbképzésen ugyanígy elénekeltem, néhány – többségükben Erdélyből jött – kolléga kiment a teremből, nem várva meg, mire szerettem volna e látszólagos nemzetének-gyalázással példát mutatni (zárójelben jegyzem meg: az ötlen nem az enyém, hanem a kitűnő reformkorkutatóé, Lukácsy Sándoré). A minél több emberhez eljutó nemzeti irodalom megteremtését feladatul maga elé tűző Kölcsey már a ritmussal, a prozódiaiával is üzen a nemzeti önbírálat és szabadságvágy megszólaltatójaként. Már a ritmusban, akárcsak az alcímben is – *A magyar nép zivataros századaiból* – kifejeződő szerepszerűség népvivé és nemzetivé fokozza a verset, közösségivé teszi a vádat és a panaszt, könyörgést és emlékeztést, a romantikusan expresszív képek, az ellentétsorok szigorúan zárt szerkezetet alkotnak, az érzelmi lángolás társul a versszervező gondolattal. Így lesz igazán hitelessé, hogy himnikusan, Istenhez folyamodó, áldást, illetve szánalmat kérő strofák kerétezik a nemzeti történelemmel számot vető belső szegmentumokat. Előbb a honfoglalást, majd a gazdag kibontakozást, Mátyás király által kiteljesített boldog országot idézi, ezután viszont a nemzet bűnei miatt bekövetkezett pusztulást veszi számba. Az üldözöttséget, a külső ellenség pusztítását a belső megoszlás, a nemzeti szabadságharcok elbukása tette még elviselhetlenebbé. A hetedik strofa már a jelenbe vezet, a rabságot, az áldozatok hiábavalóságát panasolja. Ebből a reménytelenségből fordul újra Istenhez a záró strofában, szánalmat kérve a sokat szenvedett népnek, hiszen „*Megbűnhődött már e nép / A múltat s jövőndőt!*” Az alcím sugallata szerint mintha régebbi korok panaszja szólna, a hangvétel is archaikus, de mindennek nyomatékosító esztétikai funkciója van: a jelenkort a magyar történelem legszomorúbb időszakával azonosítja, így nagyon mélyről szólhat meg a vallásos hangulatú segítségkérés is. A nemzeti bűnöknek a bajok okaként való emlegetése a protestáns prédikátorok és Zrínyi Miklós gondolatát folytatja, de változást sürget: a történelmi számvetést a szabadságvágy motívumaként idézi. A *Hymnusszal* egy évben keletkezett *Vanitatum vanitas* (Hiúságok hiúsága) című szent szarkasztikusan pesszimista verse, mely mindazoknak a nemes értékeknek a semmivé válását mutatja be, me-

lyekben az emberiség történelme folyamán bízott, azonban – mint Görömbei András írja – „*e nagy leszámolásán is átűt az értékek után vágyakozó ember lefojtott szenvedélye.*”

*Mi az élet tűzfolyása?
Hulló szikra melege.
A szenvedelmek zúgása?
Lepkeshárny fergetege.
Kezdet és vég egymást éri,
És az élet hű vezéri,
Hit s remény a szűk pályán,
Tarka párák s szivárvány.*

A tagadás teljes és részletekbe menő. A vers újabb elemzői kivétel nélkül rámutattak, hogy a teljes negáció csak annak lehet költői jussa és témája, aki nagy erkölcsi értékeket halmozott fel, ekkor mélyül el Kölcsey lírájában a küzdés-eszme. A Vanitatum helyzetképe a költőről csak ennek figyelembevételével lehet hiteles, teljes. Kerényi Ferenc állapította meg, hogy „*Kölcseyvel indul a magyar tizenkilencedik század költő-gondolkodó óriásainak az a sora, akik a küzdés, a nagyobb-közösség érdekében vállalt életprogram aranyfedezetével megszerezték maguknak azt a jogot, hogy az időleges kiárc vagy a kételkedés óráiban a küzdésnek nemcsak módszereit, de célját és értelmét is vitassák.*” A sora tehát Kölcseyvel indul, Vörösmarty Mihállyal folytatódik, hogy Kemény Zsigmonddal és Madách Imrével érjen véget. A „*Mi az élet tűzfolyása?*” kérdésére két nemzedék felel majd, egyetemes emberi érvényt adva a sajátosan magyar létkérdéseknek.” S tegyük hozzá, Kölcsey megelőlegezte a modernitás paradoxonait is, századunk küzdelmeit is, hiszen kérdéseit a közelmúlt költői sem feleldhették.

Nem volt tehát könnyű dolga Füz Veronikának, amikor arra vállalkozott, hogy Kölcsey Ferencet bronzba állmodja. Küzdő-küszködő művészt vállalt volna csak magára a küzdés költői magatartásformáját képviselő szellemiség újraértését. Csak úgy tehetette, ahogy arról – mintegy minden alkotóművész nevében – Illyés Gyula szól egy – nem véletlenül – abbahagyott költeményében, a *Küszködöm* címűben:

*Küszködöm, küzdve alakítom
nemcsak azt, ami lehetek,
ami lennem rendeltetett,
ami a lényegem s a titkom,
formálom azt is, amivé ti
válhattok, azt formálom én ki,
azt az embert, aki agyag
még bennetek is, kire vágytok,
amikor sürgetve mondjátok:
költő, előzd meg korodat!*

*Gyúrom az agyagot, a fájót,
facsarom ki a bennrekedt,
megáporodott nedveket,
én így sürgetem a világot.
Mert az előzi meg korát,
ki idején viszi tovább,
vagyis – hallván az indulás jelt –
egy percnyi késés nélkül felkelt –*

Ez adhat erőt, e küzdelem s a hit a művészetben s vele, általa az emberben mégis, hogy nem tudva bár, mi vár ránk a harmadik évezredben, ami mégis jön, ne legyen – Illyés szavával – „*hütlén jövő!*”

Egy boszorkánylegenda cáfolata

Dugonics András édesanyjáról, Kovács János írásai tükrében

„Boszorkányokról, mivelhogy nincsenek, semmi emlékezés ne essen.”

(Részlet Könyves Kálmán I. törvénykönyvéből, 1095.)

A címadás, őszintén remélem, nem elsősorban a történelem véres és igazságtalan eseményeit sugallja... Nem is akarom, hogy hűtlenek legyünk a nagy király törvényéhez – úgyis oly sokszor sértették meg az elmúlt évszázadok történelme folyamán. Tudjuk, a törvény ellenére sem hazánkat, sem Szeged városát nem kerülte el a hulláma annak a „láznak”, mely következtében emberek százai vesztették életüket.

A történet, a valóság, amit elmesélni szeretnék, az igazságért folytatott harcról szól, célja megtisztítani városunk egy neves szülöttének, családjának emlékét mindenféle „mesés és hibás” adatok okozta tévedéstől. A nép emlékezetében mindig erősen él a múlt, amely inkább előnyre válhatna, de nem mindig, hogyan őrizzük az emlékezetet. Az emlékmegőrzés meséje ezúttal egy neves tudós és családja, valamint a város néprajzának írója, Kovács János köré fonódik.

A város e tiszteletre méltó szülöttéről a Tudományos Gyűjtemény hasábjain így emlékeznek: „Az erkölcsöknek és tudományoknak áldozott élete, a tanításban fáradhatatlan fáradozásai, számos és becses munkái, melyekkel a magyar nemzeti irodalmat oly dicsőségesen gyarapította, neki a magyaroknál mindenkor fennmaradandó nevet szereztek.” (1818/VIII. kötet.)

Igen, azt hiszem, nem kell őt különösebben bemutatnom, Dugonics Andrásról van szó, aki életével, munkájával mintegy hagyományt teremtett akár a magyar nyelv védelmére, akár a természettudományok, akár az irodalom területére utalunk. Tanulmányok hosszú sora mutatja alkotásainak értékét, s be kell vallanom, nem szeretnék versenyre kelni mindezekkel, hiszen nem éppen róla szeretnék most megemlékezni, hanem arról, hogy mennyire sikerült a múlt század végén – e század elején az igazságnak győzedelmeskednie, (a közélet, s a kultúra területén) a város tudós személyiségei közül akadt-e olyan, aki ragaszkodott a múlt-hűség megőrzéséhez.

A tudományok közül a néprajz őrizhet érdekes adatokat, legendákat, szóbeszéd adta hagyományokat, (ezért is lehet olvasni régi napilapokat, iratokat nagy kedvvel), s ha egy kicsit visszaidézem a város lelkiismeretes etnográfusának, Kovács Jánosnak munkásságát, akkor ismételtlen segedkezett kaphatok történetünk megvilágítására. Ugyanis ez, akár a könyvtárát tanulmányozgatva, lépésről lépésre nyomon követhető. Jöjjenek, hát a tények, szép sorjában.

„Általánossá vált legenda szerint Dugonics András édesanyját, mint boszorkányt égették meg a hírhedt szegedi boszorkányper alkalmával (1728-ban). A legenda még Dugonics életében kialakult, elevenen élt a múlt század folyamán, sőt még napjainkban is tartja magát...” – olvashatjuk Kordé Imre írásában, amelyet 1961-ben az Acta Unviversitatis Szegediensis hasábjain jelentett meg. (Mészöly Gedeon tanácsára kezdett foglalkoznia témakörrel, s később az ő emlékére adta ki e tanulmányát.) A legenda problémakörével kapcsolatos összegzést azonban még Péter László is publikált az 1985-ös, 1998-as években.

„Főszereplőként” azonban most a XIX. századot választottam, az „igazságért folytatott harc”, amelyre hivatkoznak, az akkori folyóiratok hasábjain bontakozódott ki, csapást mérve a „legenda töretlen élére”. Például szolgálnak erre a kor-helytörténeti kutatói, Dugonics András életrajzírói, akik számtalan cikkben próbálták cáfolni a köztudatban élő adatok valóságát.

Kordé Imre írásában megemlíti, hogy az a helytörténeti író, aki leghűségesebben védelmezte Dugonics családjának erkölcsi híret, Kovács János volt. Néprajzi munkájában, a „Szeged és népe” címűben is találkozhatunk utalásokkal, bővebben azonban az *Ethnographia* című néprajzi folyóiratban megjelent cikke közül jegyeztem, amely figyelemre méltó: „Ipolyi Arnold, „Magyar Mythológia” című művében tett téves megjegyzése nyomán terjedt el irodalomszerte a még most is élő, azon abszurd állítás,

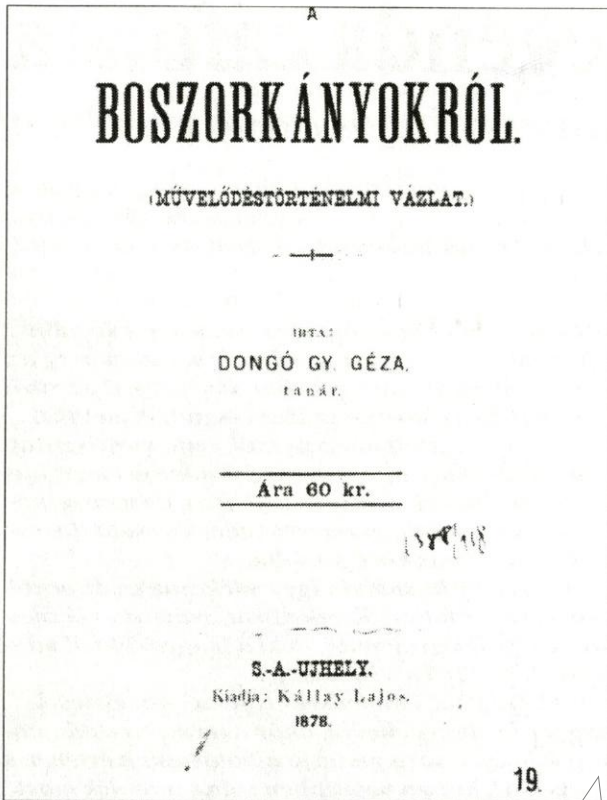
hogy Dugonycáné, (akit 1728-ban megégették) volt Dugonics András írónak édesanyja, holott mint tudva van, Dugonics 1740-ben született és édesanyja Imre Katalin volt. Jósika „Szegedi boszorkányok” című regényében az égetést is látja Dugonics. Ez aztán igazi boszorkányság volna... filius ante matrem! („filius ante matrem”: „fiú az anya előtt” – szókapcsolat, amely olyan képtelen esetet jelöl, amelyben egy bizonyos képtelen jelenségnek kelle-ne előzményként szerepelnie)”

Kovács János megjegyzése itt tréfás hangú, ám nagyon is találó. Ha mai szemmel nézzük, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy persze, nincs értelme vitaközni az egészen, még e „perdöntő” évszám kiderítése is fölösleges, hiszen „boszorkányok nincsenek”. Viszont az elmúlt évszázad folyamán az erkölcs más természettel bírt, mint manapság. Valótlan adatok terjesztéséből még ma is becsületsértési per lehet, bármennyire hihetetlenek, elképzelhetetlenek is azok. A régi időkben különösen vigyáztak az ilyesmire. Ha valaki hozzátartozójának nevéhez (tehát nem feltétlenül a saját nevéhez kellett fűződnie bármiféle híresztelésnek) valamilyen szintű bűnvádi eljárás híre kötődött, nem vállalhatott, pl. közhivatali tisztséget.

„... aligha tehető fel, hogy e boszorkányüldözési évadban a fanatizált és büszke szegedi nép e boszorkányfamíliából választott volna másfél évtized után már árvák atyját, felső tanácsstagot, majd meg tribunus plebit (azaz népszószólót), amely tisztségeket hosszú időn át viselte az öreg Dugonics András.” – olvashatjuk Kovács János szavait.

Amikor a „Szeged és népe” megjelenik, már 1901-et írunk, Prónai Antal monográfiáját pedig 1903-ban adják ki. Mindezek az 1892-ben megalakult Dugonics Társaság kezdeményezései. Természetes, hogy a Dugonics nevű viselő irodalmi társaság hű legyen ahhoz, akinek hagyományait őrizni szeretnék.

Ahhoz az időponthoz, amikor Kovács János először

19

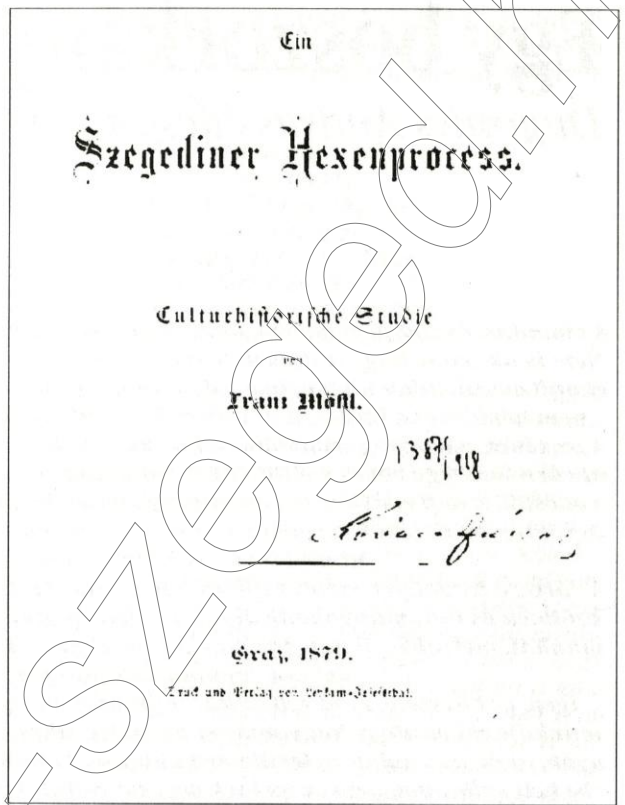
Kötet Kovács János könyvtárából

szembeszáll a „legendával“ korábbra kell visszamennünk az 1880-as évre. Ez az év azért annyira jelentős, mert akkoriban a Pesti Napló hasábjain igen komoly vita fejlődött ki, többen felkapták fejüket és ragadtak tollat, hogy védekező állásba lendüljenek a kritikus hangvétellel szemben.

Mielőtt azonban idéznék a korabeli napló hasábjairól, s hogy a kritikus hangvétel kicsit érzékletesebb legyen, még jobban visszatekerném az idő kerekét, szeretném, ha meglevenedne előttünk Kovács János iskoláskora, az 1860-as évek.

„A múlt század derekán Dugonics példájára, Csaplár Benedek a szegedi piarista gimnázium diákjaiból gyűjtőközösséget szervez. Ott van közöttük néprajztudományunk számos későbbi alakja, így Kálmány Lajos, Löw Immanuel, Kovács János...“ – olvashatjuk Schram Ferenc Csaplár Benedek szegedi éveiről írott tanulmányában. Nyilvánvaló, hogy a piarista diákközösségre hatással lehetett a szegedi kutatás, anyagföltárás e lelkes személyisége, aki Dugonics András szellemének tudatosítására, szegedi örökségének művelődési programja fejlesztésére áldozta életének legszebb éveit. Még kispap korában, társaival Nyitrán megalapítja a Dugonics társaságot, afféle önképzőkört, melynek célja a helyes és szép magyar nyelv ápolása. (Ezt az irodalmi önképzőkört tekinthetjük a szegedi kezdeményezések „ősének“...) Csaplár fiatal kora óta bizalmas jóbarátja *Ipolyi Arnoldnak*, akinek műve, a „Magyar Mythológia“ még oly sok írásnak fogja tárgyát képezni. Az általa vezetett irodalmi diákközösség elég híres volt akkoriban, és akik tagjai voltak, a későbbi Szegedi Dugonics Társaságban mind megtaláljuk.

Az írott szó hatalma nagy, és az első „mesés és hibás“ adat *Ipolyi Arnold* munkájában jelent meg, és a „legenda“ terjedt tovább. Csaplár Benedek a Magyar Sajtó 1855/36. Számában igyekszik helyretenni az igazságot – ha nem is a „Magyar Mythológia“ jegyzetéből, hanem egy másik munka megjegyzéséből kiindulva. Ennek címe. „*Igénytelen jegyzetkék a Vasárnapi Újság 22-ik számában közölt Dugonics András síremléke s életrajzához*“ (1855).

Könyv a szegedi boszorkányperéről

Ő is megemlíti *Jósika Miklós* művét, melyben a regényes képzelet – s valószínű a pontatlan adatok következménye a teljes, valóságtól történő elrugaszkodás... Leszögezi, hogy „*Az ifjú Dugonics András csak álmában láthatta azon borzasztó jelenetet, melynek a költő hőségévé képzelte, mert az valóban, az ő korában már nem ismételtetett, Mária Terézia szigorú parancsa által el lévén tetteleg törölve.*“ Hozzáfűzi, egyfajta intelmül: „*Egyéb, e tárgyra vonatkozólag mondandót mellőzve, jóakarátú soraimat e szíves figyelemzetéssel zárom be: gondolkodva írjunk.*“

Igen, gondolkodva írjunk! A későbbiek során, amikor a legenda mindezen intellemm ellenére terjedt tudományos körökben is, szükségszerűvé vált, hogy végül az igazság megírása által pontot tegyenek a végére, legyen végre valaki, aki megakadályozza a téves adatok terjedését. És a szópárbaj elkezdődik. A folyóiratok hasábjain...

Kovács János, mind Dugonics András, mind a művelődéstörténeti-néprajzi vonatkozású adatok tisztaságát szem előtt tartva fogott hozzá az igazság kimondásához, viszonylag sok haragost szereve magának, – bár a feljegyzések szerint legalább ennyien tisztelték egyenes, szókimondó jelleme miatt.

Nem véletlen, hogy „*Dugonics anyja*“ című cikkének mottójául Dugonics András naplójegyzeteiből a következő mondatot választotta: „*Oly magyar szüléktől vettem eredetemet, kik nem tartották halálos véteknek az igazságot még a királynak is megmondani.*“

A legelső hibás momentumnak *Palugyai Imre Magyarországról leírása* című munkájában kinyomtatott jegyzetet tartja miszerint *Palugyai* „... az eredeti pöriratban lévő *Dugonyi Mihályné Barak Margitot ír, mi a jeles és nagynevű, tudós Ipolyi Arnoldot azon hirtelen megjegyzésre indította, hogy a hibásan írott... Dugonics Mihály özvegyét... Dugonics András édesanyjának véleményezze.*“ – írja ezen első cikkében. E „hirtelen tett megjegyzés“ nyomán még sokan mások használták e hibás adatot, nem nézve utána a valós tényeknek.

„Csak fájlalni lehet, hogy e negyedszázad után még nincs kiigazítva e megjegyzés a „Magyar Mythológia” második, átdolgozott kiadásában.” – folytatja Kovács írásában, joggal mutatva rá, hogy a kiigazítás ügye nem tűrne halasztást, – téves adatok nem képezhetik alapját semmiféle tudományos fejtegetésnek. Az „igazságot kimondani” – ez a cél vezette. A kiigazítás azonban még várat magára. Az újságcikkek „csak” figyelemfelkeltőek – ennél még több kellene: újrányomtatni a megtevesztő munkákat. Ez az, ami hiányzott, ugyanis a „legenda” terjedt tovább. Figyeljük, mit ír a továbbiakban: „A Dugonics szobor leleplezési ünnepének alkalmakor egy „Dugonics Album” adattott ki, melyben Farkas Antal terjedelmes jegyzetben, részletesen elmondá a Dugonicsra, különösen anyjára vonatkozó érdekes adatokat, szemben Jósika és Ipolyi megjegyzései folytán elterjedt hírekkel. Azt hívém ekkor, hogy a való közzététele által ezután a boszorkányokról művelődéstörténelmi vázlatot írók a Dugonicsra, illetőleg anyjára vonatkozó, eme fontos följegyzéseket sem fogják figyelmen kívül hagyni. Csalódtam.

Pár hó előtt kezembe került egy 1878-ban nyomtatott művelődéstörténelmi vázlat a boszorkányokról, melyben valami Dongó Gy. Géza tanár úr még mindig szánozik Margaréta bábaasszonyon, mint Dugonics anyján, ki Kepler anyjával – mint Ipolyi megjegyezte – hasonló szomorú sorsban részesülve, Dongó Gy. Géza tanár úr szerint ugyanis 1782-ben (?) máglyán égettett meg a szegedi boszorkány szíjetezen” (Pesti Napló, 1880/39).

Még egy hibás évszám, s még 1878-ban is „kísért” a legenda. Hiába próbálkozott helyretenni az igazságot Csaplár Benedek még annak idején, ... Kovács Jánosnak, s a Dugonics Társaság íróinak is kemény feladat jutott: pontos ságra szólítani fel a tudományos kutatást, realitásérzékre az emberi fantáziát, amely hajlamos „beugrani”, elhinni a „mesét” a valóság helyett.

Kovács János ekkoriban még a Pesti Napló munkatársa, s amint látjuk, egy fővárosban megjelenő lap sem lehet elegendő fóruma a hatásos és végleges ténymegállapításoknak. Dongó Gy. Géza tanulmánya igen felháboríthatta, hiszen így ír: „Ime, a művelődéstörténelmet tró fölületeség kutatás és tanulmány nélküli kompilációja! De lásuk itt a valót ismételve, s ezt legyen szabad mind a boszorkányokról művelődéstörténelmet írók, mind a Dugonics Andrással netalán foglalkozók becses figyelmébe ajánlanom: Az író Dugonics Andrásnak atyja is Dugonics András, édesanyja pedig Imre Katalin vala, tehát nem Dugonyi Mihályné Barak Margit, sem pedig Hiszen Borbála, mint Jósika regényesen és Ipolyi mythologicize megjegyezték.”

Kimondani az igazságot nem mindig kellemes, s a tévedéseket elismerni sem könnyű. A kritikus, s talán kissé éles hangra a boszorkányokról írott könyv szerzője, Dongó Gy. Géza eképpen reagált:

„T. szerkesztő úr!

Becsés lapja ez évi február 14-i tárczájában „Dugonics anyja” czímen értekező Kovács János személyemről is tesz említést, még pedig a fitymáló „valami” epithetonnak nevem elé biggyesztett formájában.

Azután meg azért is szid, mert én Margaréta asszonynak halálát 1782-re tettem. Ugy hiszem, hogyha hibáztam volna is akkor, de mégsem követtem el oly „filius ante matrem” féle hirtelenkedést, mint az az európai nevű, jeles szakfűdős, akit Kovács János úr főlemlít, s aki után az én vázlatomban az említett adatot írtam. Meg azután én nem is 1782-ben, de 1752-ben (tehát Dugonicsnak gyermekkorában) halattam meg szegény Margarétát, mint azt kéziratomban bizonyítja.

Egyébiránt köszönetet mondok Kovács úrnak a becses adatok körül végzett fáradozásáért, s kérem, ne haragudjék meg, hogy a nevem mellől az engem megtisztelő

„valami” nyegle jelzőjét visszautasítsam.” – olvashatjuk szintén a Pesti Naplóban, az 1880/42-es számban.

Kovács János a szegedi boszorkányperrel kapcsolatban, elsősorban a néprajzi vonatkozású oldallal foglalkozott. Az Ethnographia című folyóiratban jelentek meg kutatásainak eredményei több részletben. (A kuruzsolás és varázsolás a szegedi boszorkányperekben, – Ethnographia, 1898-1899.)

Kutatásai során nagy jártasságra tett szert, a Tudományos Akadémia is hozzá fordult, ha e témával kapcsolatban hiteles adatokra volt szükség.

Az 1880-as években, amikor az elébb idézett vita kialakult – sokkal inkább a lelkesedés, az igazsághoz való ragaszkodás lehetett az, ami vezérelte, – mintsem, hogy megsértse tudós kollégáit. Ekkoriban mindenki nagyon érzékenynek tűnt, amelynek oka legfőképpen a félreértésekben keresendő. A kutató számára „nincs bosszantóbb”, ha nem kaphatja kézhez az iratokat, melyekre szüksége lenne – ilyenkor „vetemedhet” erőteljesebb megfogalmazásra. „... a Dugonics-féle ügyiratok, mint a szegedi levéltárostól értesülök – a család hagyatékát tárgyaló szenátor útján eltűntek a szegedi levéltárból. (Epp olvasom a Figyelőben, hogy egy csomó, Dugonicsra vonatkozó kézirata a piaristák pesti házában könyvtárában hever és Endrődynek nem engedik átnézni. Jah! Csaplár féltékenyen őrzi, monopóliuma van rá.)”

Kovács János e mondatai Endrődy Sándor cikke alapján „születtek”: „... kénytelen vagyok őszinte sajnálkozásomat kifejezni, hogy Dugonicsról teljesebb életrajzi vázlatot nem írhattam ... a budapesti kegyesrendű háznál, melynek könyvtárában Dugonicsnak egy csomó kézirata hever de úgy látszik a könyvtárnok azokat szívesebben heverteti, mint mutogatja, s a szerény és tárgya érdekében sok kellemetlenségre kész kutatónak meg kell elégedni azzal, hogy két órai esengés dacára a kéziratba mégsem pillanthat bele...” – írja Endrődy Sándor a Figyelőben, 1880-ban – Dugonics Andrásról írott jegyzetéhez fűzve.

Ez volt a közvetlen élmény, Kovács János Endrődyt, mint Dugonics-kutatót védelmezte volna, mégis őt kiáltották ki „tisztelen”-nek.

A piarista Kis Sándor imígyen szólalt fel a Pesti Naplóban: „... (Kovács János) ... sorai mind az eltűnt ügyiratokról és Endrődy dolgáról is zavarosak, érthetetlenek és némi részben tévesek lévén, engedje meg t. szerkesztő úr, hogy becsés lapjában, mint Dugonics iránt érdeklődő, de mivel kéziratról van szó, valamennyire érdekelt is, egy-két helyreigazító, vagy éppen felvilágosító megjegyzést tessek.

Hogy azok az ügyiratok (gondolom a családiakat érti) hogyan és hova tűntek el, arra a hagyatékot tárgyaló szenátor vagy esetleg valamelyik családtag fellelhetné, hogy pedig azok már a szegedi levéltárból tűntek el, akármilyen szomorú, de a szegedi levéltáros (hiteles) értesítése bizonyítja valónak. Az ügyiratok sorsát hiába is bolygatnám, hanem ígérem, hogy amint csekély erőmből telik, illetékes helyen utána járok, és amit megtudok, nem fogom hevertetni.

A főlemlített kéziratokról már szólhatok. Ezeket, – gondolom, nem sorolja K. úr az eltűntek sorába (Ambar azokkal kapcsolatban említi föl.) – igen jól tudhatván azt, hogy Dugonics a rend kebelén kívül töltvén végnapjait, rokonai körében halt meg, s irodalmi hagyatéka, mint ezt tények is bizonyítják, a család körében maradt. Hibául csak azt tekinthetjük, hogy hirtelenében, mielőtt ezek elhányódtak volna, nem akadt valami gondos kéz, mely azokat összegyűjtve megőrizte volna... A piaristáknál szintén lehettek v. lehetnek Dugonics kézírataiból vagy leveleiből – mintén értesültem – a pesti levéltárban egy darab sincs, azokon kívül, melyeket az imént említék. Ezek azonban nem „Dugonics-

ra vonatkozó" kéziratok, hanem, Dugonics kéziratai, éspedig:

A Szittyai történetek és a Szerencsenek, a kiadatlan Tárházy, (melyet a Szegedi Híradóban Kovács János ismertetett) és Analecta cím alatt kivonatok olvasmányaiból... Később ezeket Csaplár Benedek is átvizsgálta, s meg is emlékezik róluk... Íme, ezek azon kéziratok, melyek, ha csakugyan hevernének, nem olyan régóta hevernek, s nem is voltak úgy elrejtve, hogy ennélfogva jogosnak vagy méltányosnak kellene elfogadnunk K. úr megjegyzését... - egyébként jeles cikkében.

...Mint szavaiból kivehető, kifakadására okot Endrődy panasza adott, s K. úr nem is késett a tudomány érdekében, jó szándékkal, rögtön véleményét, ítéletét is nyilvánítani.

... Van azonban K. úrnak egy élesebb mondása is, s ez az, hogy azokat a kéziratokat „nem engedik átnézni”. Márminth kik nem engedik? Úgy-e a piaristák? No már uram, ez rágalom. Kérdezze meg ön Endrődyt, s ő bizonyosan azt fogja önnök felelni, hogy ő nem a piaristától, hanem csak egy piaristától kérte, amit kért, Csaplártól, aki pedig azokat nem is adhatta át. (A kéziratok felüvelete nem rá tartozott.)

... Ezek után legyen szabad hinnem, hogy alaposabb értesüléssel Kovács úr vagy szabatosabban és illedelmesebben fejezte volna ki véleményét, vagy mint oda nem tartozót, egészen kihagyta volna Dugonics anyjáról írt cikkéből.

(Pesti Napló 1880/41.)

Lehet, fogalmazhatott volna „szabatosabban, illedelmesebben”, - viszont nem szította tovább a vitát ezen az oldalon, amikor már az eredeti tárgytól régen a személyeskedés vakvágyára tértek. Vissza kellett térni az „eredeti” útvonalra. Eltelik még egy-két évtized, s ismételten fel kell szólalni Dugonics András édesanyja védelmében. - Kovács János ekkor már jó néhány éve a Szegedi Napló külső munkatársa, s a Dugonics Társaság is működik, ahol sokáig a szépirodalmi osztályt vezeti, majd a Társaság alelnöke, majd tiszteletbeli elnöke lesz.

„Egy-egy téves adat kivonása a köztudatból - többszörös publikációt igényel.” - jegyzi meg a Szegedi Napló hasábjain 1913-ban, amikor is a „legenda” újból megelevenedik.

Felvázolja a történetét, hogyan, s miképpen keletkezett ez a téveszme és csalódását fejezi ki, hogy még mindig - „évről évre” olvashatjuk (a napi sajtóban is) - ha boszorkányokra, avagy Dugonics Andrásra kerül a szó, - ezen szenzációs abszurdumot... - utal a Szegedi Napló néhány évvel előtte megjelent számában (1910/267.) az újból terjedő „mesére”.

„Pár év előtt itt Szegeden, éppen ezen lapok hasábjain is megújult az, hogy tovább éljen és terjedjen a köztudatban, honnan ilyenformán vajmi nehezen fog az kikopni, vajmi nehezen fogja a helyes, való adat az abszurdumnak helyét végérvényesen elfoglalni...” - írja, majd így folytatja: „...a Szegedi Naplóban olvastam a Dugonics születési házának lebontásakor az egyébként érdekes leírásban a következő sorokat is: A poétának édesanyját erről a helyről vitték utolsó útjára, mely a Boszorkányszíjgötre, a máglyához vezetett. Ott égették meg szegény asszonyt, - aki irodalomtörténetünk egyik jelesét szülte - mint boszorkányt.”

„Hiába írta tehát Toldy Ferenc a „Magyar irodalom történetét”, hiába íratta meg itt Szegeden a Dugonics Társaság a hírneves író életrajzát, s hiába adta ki Szeged városa monográfiájának „Okmánytárát” s hiába az irodalmi és napi sajtó terén való, helyesbítő adatközlés, a „köztudatból” írók tudományát a regényes mese hibájából, bűnéből kiagyógyítani nem lehet.

A gondolkodók előtt nem lehet irányt jelző axioma sem a „credo quia absurdum” sem a „scribo quia sensatio”!

(Azaz: „hiszem, mert képtelenség” és „leírom, mert szenzáció”.)

E szavak még ez előzőeknél is élésebbek, mégsincs nyoma semmiféle érzékeny reakciónak (pl. *Czobor Péter* részéről aki azt az 1910-ben megjelent cikket írta.) - lehet, hogy a kutatók kezdtek rájönni, itt nem ez a legfontosabb, a személyeskedés - hanem végre, hogy az igazság győzedelmeskedjen...

Az egyik kortárs a Szegedi Friss Újságban így emlékezik Kovács Jánosról: „... mint egy romantikus kornak itt felejtett lovagja, ideálokat táplált lelkében.” - A védelmezés a lovagi erények egyike, ez tény. Lehet, éppen így, ezzel a töretlen idealizmussal volt képes védelmezni egy rég elhalt család emlékét, a tudományos adatok érvényességét, az igazságot. Így volt képes annak az iskolának hagyományát továbbvinni, amely nevet viselte Dugonics Andrásnak.

Még az elején említettem, hogy könyvtárát tanulmányozva mindez a „történet” nyomon követhető. „Könnyű” dolgnak van, hiszen könyvtárunk örökölte főleg néprajzi és szépirodalmi tárgy gyűjteményét.

Belelapozhatunk Ipolyi Arnold: „Magyar Mythológia” című munkájába, Dongó Gy. Géza: A boszorkányokról írott munkájába, mely hibájának felemlítése oly érzékenyen érintette a szerzőt. Rátalálhatunk egy német nyelvű tanulmánykötetre, amely a szegedi boszorkányperről szól: (Franz Möffl: Szegediner Hexenprocess). Megemlíthetjük továbbá Prónai Antal monográfiáját a Dugonics Társaság kiadásában, 1903-ból, - vagy a már Szana Tamás szerkesztésében kiadott *Koszorú* szép díszkiadásában is gyönyörködhetünk, amelyben szintén jelent meg Dugonics Andrásról tanulmány...

Még sorolhatnám a Vasárnapi Újság számainak, amelyek közül viszont sajnálatos módon kevés az olyan, amely bizonyítottan az ő könyvtárából származik. (Pedig történetünk szempontjából ez is jelentős, - e folyóiratban jelent meg a *Dugonics András síremléke, s életrajza* c. cikk. Amely szintén a téves adatot hordozza magában.)

Hogy mennyire sikerült pontot tenni az ügy végére, mennyire sikerült gátat vetni e legenda terjedésének a tudományos életben és a köztudatban, az eredményen mindenesetre lemérhető: a helytörténészekben még él e téma problematikája, de általánosságban véve már alig hallhatunk róla. Hiszem, hogy ebben Kovács Jánosnak aktív része volt, jórészt az ő kitartásának köszönhető, hogy e „boszorkánylegenda” szertefoszlott, s a „köztudatból” írók „átadhatták” helyüket a tudományos megalapozottságnak.

Elmondhatjuk, hogy Csaplár Benedek után ő volt Dugonics emlékének, erkölcsi híre megőrzésének leghűségesebbje. Bizonyítékul szolgálhat ehhez egymás után megjelenő cikkei, tanulmányai Dugonicsról - kitarva mindvégig az igazság mellett, írásaiban emléket állítva neki. Megragadhatta, hogy Dugonics szülőiről mindig tisztelettel és szeretettel emlékezett...

„Szülőit Dugonics rendkívül szerette, atyja halála után emléket emelt sírjuk fölé:

„Drága lelkük emlékére az utódai Dugonics Andrásnak és Imre Katalinnak, a legjobb szülőknek - fölirattal.”

Idézi Kovács János egyik írásában.

Nem mindegy, hogyan örizzük az emlékezetet. És hogy mennyire „éri meg” harcolni az igazságért, akár a tudós kollégák magunkra haragítása által?

- Ezt is az utókor dönti el. Eredménye lett, annyi bizonyos.

Ezúttal is emlékezni szerettem volna, s meg is tettem. Emlékezni annak az embernek hűségéről, aki Gaál Endre, kultúrtafcasos szavaival élve: „... a legszebbet tudta előmodni Szeged kultúrájáról”

Horniczky Anikó

Mire gondolsz előtte állva?

Ben S'lomo költeménye az új zsinagógában

Szeged egyik méltán híres nevezetessége az új zsinagóga, amelyet bel- és külföldi látogatók előszeretettel keresnek fel. Míg a toronyalji polgár elsősorban az Alapítvány a Szegedi Zsinagógaért magas színvonalú rendezvényeit, koncertjeit látogatja, a távolabb élők a különleges szépségű épületre kíváncsiak. Vannak, akiket a kereszténység idősebb testvéreinek liturgikus hagyományai érdekelnek, s akadnak a látogatók között olyanok, akik múltjukra, őseik egykori szegedi életére emlékeznek az új zsinagóga falai között.

A szemléltető először a környező utcák által határolt dús növényzetű kert fölé magasodó kupola barokkos pompája, a tetőzet keleti hangulatot idéző elemei kötik le. Eredetileg, azaz közel száz esztendeje a kert is része volt a műalkotásnak, hiszen ugyanannak a tudósnak az ihletésére valósították meg, aki a zsinagógát is megálmodta. Szeged leghíresebb papi-személyisége és egyik legnagyobb tudósa, Löw Immanuel szobrát – ugyan ki emlékszik ma erre? – épp ide, a zsinagóga kertjébe javasolta felállítani Bálint Sándor, a legszögédibb szögédi.

A zsinagóga épülete

A az egykori jeruzsálemi Szentély eszméjét őrzi és hordozza, anélkül, hogy az egyetlen Templomot rendeltetésében, kivitelezésében és a létrehozás szándékában megismételné. Nem csoda, ha a látogatók, akik többségükben csupán a keresztény kulturális hagyományok foszlányainak ismeretével rendelkeznek, inkább az egzotikumot, mint a közös eredetet ismerik fel az épület elrendezésében és díszítésében rejlő szimbólumrendszerben. Van lehetőség arra, hogy az érdeklődők megismerjenek vagy felidézhesenek valamit mindabból, aminek a – világon egyedül több mint háromezer éves önazonossággal rendelkező – zsidóság a zsinagóga épülete révén formát és testet adott. Az előcsarnokban különféle kiadványok vásárolhatók, a szolgáltatást ellátó templomőr is szívesen áll az érdeklődők rendelkezésére. A téma természetéből adódik azonban, hogy még a jól képzett idegenvezetők sem képesek szűk negyedóránban, félóránban csoportjuknak a teljesség igényével tájékoztatást adni, s nem vállalhatta fel ezt a célt az eddigi legalaposabb ismertető, Torkos Róbert és Oláh Tamás munkája sem. (Torkos Róbert – Oláh Tamás: A szegedi zsinagógák és a város zsidósága, Szeged, [1997.], Szegedi Temetkezési Kft., 64 p.)

A zsinagóga épületébe lépőt a tágas előcsarnok közel az eredeti fényében fogadja. A festés három évvel ezelőtti felújítása megelőlegezi azt az élményt, amely a most is folyó helyreállítási munkák befejeztekor vár a látogatókra a templom-csarnokban is. A mennyezet kék színe magát a mennyboltot, a szentséget idézi, s e szín oly kedves a zsidóságnak, hogy az imakendőn s az ezt idéző állami zászlón is fellelhető. Maga az előcsarnok 110 m² területű, belőle nyílnak a különböző célú közlekedés megszervezését lehetővé tett ajtók. Itt található a rituális kézműs, mely nem tévesztendő össze a másutt megszokott szenteltvíztartóval. A falba épített persely a mártírok emlékére szolgáló közösségi jótékonykodás eszköze, eredetileg az első Szentély korában élt Joás király találmánya volt. A megújítási munkálatokra szánt támogatásokat gyűjtő mozgó perselyt is

jobbára itt helyezik el. Itt van a templom-őr íróasztala és egy alkalmi hirdetőtábla is. A falakat borító márványtáblákon az 1903-as építésben és a nyolcvanas évek végén történt felújításban részt vett személyiségek nevét olvashatjuk. A Vészkorszak áldozatainak nevei a két oldalfal hatalmas mártír-tábláin kívül a pillérek hátoldalára is felkerültek.

A főbejáratnál szemben levő falon, a csarnokba vezető ajtó két oldalán szépen erezett márványlapokon egy magyar és egy héber nyelvű verset helyeztek el. A sorok megegyező száma és elrendezése, a táblák szimmetriája azt sugallja a héberül nem tudóknak, hogy ugyanakkor a szövegnek két nyelven olvasható változatait látjuk. Nincs megjelölve sem a szerző, sem a vers címe, ellentétben az előcsarnokban található más feliratokkal, amelyek egyikén például még a technikai kiviteli neve is feltüntetésre került.

Érthető tehát, ha a hiányzó adatokat legendával helyettesítette a névtelen, kollektív emlékezet. Magam – többször is érdeklődéssel hallgatván az épp az előcsarnokban tájékoztató idegenvezetőket – abban a hitben voltam, hogy a költeményt egy fiatal lány írta, miután a haláltáborból megszabadult. A megrendítő vers hatását csak fokozta, hogy a helyi hagyomány szerint a szerző azonosságát vállalva a meggyilkolt milliókkal, saját személyét nem kívánta előtérbe helyezni, nem engedélyezte nevének aláírását.

A márványtábla adatait nem találtam meg Tóth Attila hatalmas, ötödfélszáz oldalas szegedi szobrászati-élművi enciklopédiájában (Tóth Attila: Szeged szobrai és muráliái, Szeged, 1993, Szeged m.j.v. – Cs. M. Levéltár, 446 p.) sem. Nem volt fellelhető sem a szerző neve, sem a költemény címe, sem az emlékkvers elhelyezésének időpontja. Kíváncsiságom arra indított, hogy magam nézzek utána a hiányzó adatoknak. Elsősorban a költő személye érdekelt.

Ki lehetett a költemény szerzője?

A Délmagyarország 1945 utáni évfolyamainak átnézésével kezdtem a kutatást. Sok érdekes adat között ismerős nevek szokatlan szerepekben tűntek fel a hasábkon, meglepve olvastam például, hogy Löw rabbi fi-

át is igazolási eljárás alá vonták. Érdekes volt a korabeli városi társadalom vitalitásának jeleit felfedezni, s összevetni az ötvenes-hatvanas években személyesen megélt egyhangúsággal. Ám ez a vitalitás nem tartott soká. Az

addig is vonalas lap a negyvenes évek vége felé egyre olvashatatlanabbá vált, a város életéről és társadalmáról egyre kevesebb jelent meg, a hitelétről jóformán semmi. Az irdatlan papírhegy átrágása egyre értelmetlenebbnek tűnt, a kutatás apróbb örömei pedig teljesen elmaradtak. Mivel helytörténeti érdekű kérdések foglalkoztatott, Apró Ferenc-től kértem tanácsot, aki más, korabeli szegedi sajtóorgánumokat ajánlott figyelmembe, hiszen 1944 és 1948 közötti korai és törekény demokráciánkban még a Délmagyar is többpártként indult, s a városban megélték más lapok is. (Annak ellenére, hogy a könyvtári állomány eléggé hiányos, a szélesebb kitekintés nem volt haszon nélküli, mert mint látni fogjuk, a negatív eredmény sem jelentőség nélkül való.) Az emlékmű felállításáról szóló tudósítást a zsidóság kétheti periodikájában, az Új Élet-ben is kerestem, de ennek példányai csak 1958-tól lelhetők fel a Somogyi Könyvtárban. Az mindenestre kiderült, hogy a megrázó költemény 1969 előtt került a zsinagógába, mert az Új Élet 1969. július 18-i számában (1-2. p.) említették, a Háromnapos ünnepség Szegeden a vidéki zsidóság deportálásának 25. évfordulóján című tudósításban a költő, Ben S'lomó nevével együtt.

Ezek után könnyűnek tűnt irodalmi vagy általános lexikonokban, írói álnévgyűjteményben felderíteni, ki is az a Ben S'lomó valójában, aki az új zsinagógában elhelyezett költeményt írta. Változatlanul érdekelt az is, hogyan és mikor került a helyére a két márványtábla. Nos, nem sorolom fel azokat a kézikönyveket, amelyekben hiába kerestem ezt a nevet, bár természetesen nem csupán hazai illetve magyar vonatkozású adattárakban kerestem, hanem például a Világirodalmi Lexikonban, idegen nyelvű lexikonokban, enciklopédiákban is. A Világirodalmi Lexikon 1970-es megjelenésű I. kötetében a 838. oldalon lévő szócikk róla szól. Igen ám, de Ben Sölómó névátírással, egy nem szokatlan kiejtésnek megfelelően, de mégsem a várható helyen!

Számomra a judaisztika szaktudósa az egykor rabbi-ként Szegeden is működött Raj Tamás professzor, hozzá fordultam tehát, akinek szívességéből fontos életrajzi adatokhoz jutottam (születési év, az első verseskötet címe, megjelenési helye, a költő háború utáni névváltoztatása).

Baráti drótpostázás közben említettem valakinek a rejtélyes nevet, ennek eredményeként Bostonból (Massachusetts) kaptam egy interjú-részletet Ben S'lomóról. A legfontosabb talán az volt, hogy a költő további három nevét is megtudhattam belőle, továbbá azt is, hogy Magyarországon él valaki a családjából. Ismét a célszerűen éreztem magam, indultam a könyvtárba, ahol a jelzett magyarországi folyóiratban nem volt fel-lelhető a kapott cikk. Az E-mail címet, ahonnan bostoni jó barátom lekérte az adatokból gazdag interjút, nem tudtam felkeresni. Sajnos, a kutatás nehézségei közül nem szabad kifelejteni a kutató személy járatlanságát, de a technikai nehézségeket sem!

Zsidó költő, héber költemény, talán Izraelben megtehető valami rólok! Mivel 1998-ban pályázati úton egy izraeli-magyar oktatási programban vettem részt a Jeruzsálemi Jad Vasem Intézetben, volt kihez fordulnom kérdéseimmel. Ottani kollégám azonban, maga is tanár lévén, az érettségik időszakában először elhárította érdeklődésemet. A magyar versszöveg olvastán azonban egy műfaji megjelölést (jizkor, gyászvers) ajánlott figyelmembe. Miután megírtam neki a költőnek Bostonból érkezett további neveit, a helyzet teljesen megváltozott.

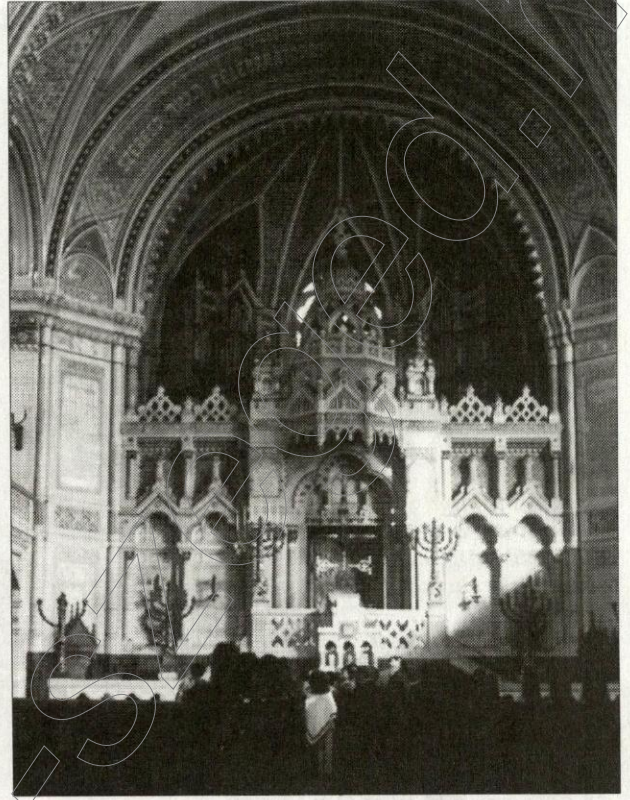
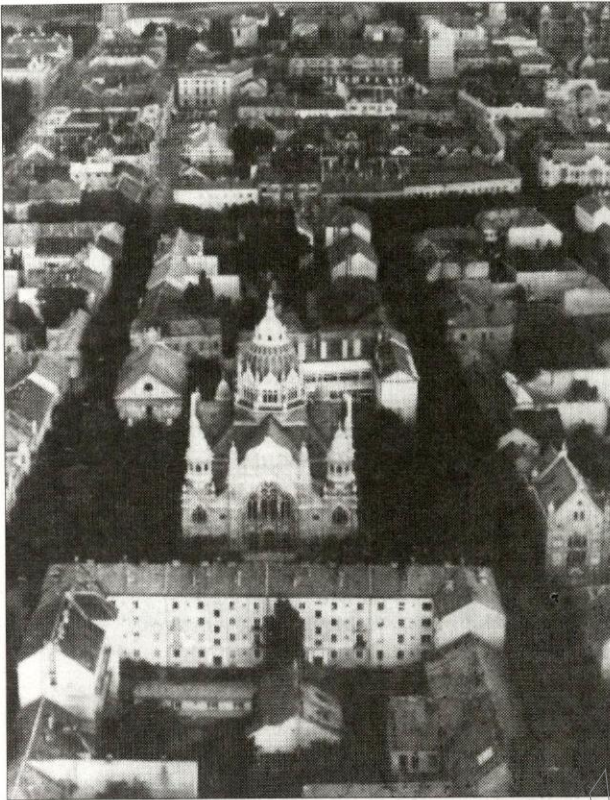
Hava Baruch, a Jad Vasem Intézet tanára, mint írta,

az új nevek olvastán leemelte a könyvespolcra a távoli rokonának, anyai nagyapja sógorának verseskötetét, megtalálta benne a szegedi költeményt, s idős édesanyjával együtt felidézte, hogy annak idején édesapja és édesanyja a költő révén találkoztak össze, majd kötöttek házasságot! Ben S'lomó talán leghíresebb költeményének magyar nyelvű fordítását 2000. nyarán, a költő sógornőjének budapesti lakásán adta át nekem. Özvegy doktor Varga Jenőnének, az egykor Debrecenben gyermekszépségversenyt nyert Eisenberg Dóra testvérenek segítségével képet kaphattam a költő ifjúságáról, s eljutottam az előbb említett interjú alanyához, a Budapesti működő Baruch Oberländer rabbihoz is. Az alább következő kis összefoglalás adatait reá, illetve egy segítségével megjelent kitűnő tanulmány, Borsányi-Schmidt Ferenc Debrecenből az újhéber költészet parnasszusára (Rémény, 1999. (II. évf.) 5. szám) című írására támaszkodva tehetem közzé. A kutatás-keresés itt leírt kalandjai mintegy megelőlegezték, tükrözték egy regényes költői életrajz elemeit.

A szegedi új zsinagóga előcsarnokában a csarnok három bérleti ajtajának két oldalán két táblán, héber és magyar nyelven olvasható megrendítő vers költője Steinnetz Hermann, aki Kárpátaljáról, Bruszturáról származott, de Budapesten született 1915-március 20-án. (Borsányi-Schmidt Ferenc idézett műve alapján, mely a költő életéről és munkásságáról ez idő szerint a legteljesebb magyar nyelvű tanulmány.) A költő, mint minden zsidó ember, a II. József által elrendelt német polgári néven kívül természetesen zsidó nevet is kapott, apja után Ben S'lomonak, Salamon fiának nevezték. Nagy létszámú, ortodox zsidó családba született. Anyai családja legalább öt generáción keresztül a történelmi Magyarország Máramaros vármegyéjében élt. A családban a jiddis anyanyelven kívül beszélték a magyar, ukrán, német nyelvet is. Ben S'lomo költői tehetsége nyolc éves korában nyilvánult meg először, 25 éves koráig jiddis és irodalmi német nyelven írt. Héber nyelven azután kezdett verselni, hogy 1940-ben feleségül vette a tüneményes szépségű debreceni Eisenberg Dórát. 1942-ben jelent meg G'sarim (Hidak) című héber verseskötete Debrecenben, ahol Kardos László mellett jelentős héber-magyar fordítói műhely hozta közelebb egymáshoz a két nyelv irodalmát. Ben S'lomo modern tájékozottságú fiatalemberként Debrecenben is a haszid életforma híve, öltözködésében is kifejezője és népszerűsítője maradt.

A haszidizmus a XVIII. században alakult, ma is élő vallási irányzat és életforma. A lengyel nemesi köztársaság bomlása idején, a szinte kozák népszokássá váló pogromok korában egy új, misztikus vallási mozgalom vert gyökeret a lengyel zsidóság között: a haszidizmus. Ukrajnában jámbor emberek, „szent férfiak”, „jó zsidók” tűntek fel, „az istennév birtokosai” (Báál Sém), mint őket nevezték, akik mindenfajta betegséget gyógyítottak Isten és az angyalok szent nevei, e csodatévő misztikus nevek segítségével, ráolvasással, búvóléssel és egyéb gyógymódokkal. Közülük főleg Rabbi Izrael Báál Sém-től (rövidített nevén Best) volt kedvelt a nép között, egyszerűen csak a jó Báál-Sém-nek nevezgették, mert őszintén vonzódott a szegény és egyszerű emberekhez, és mert szívhez szóló beszédeivel és példázataival nemcsak a testnek, de a léleknek, a csüggedt és szomorú zsidóknak is jótékony orvosa volt. Báál Sém új utat mutatott a szegény embernek a vallás területén; az igaz jámborság – hirdette –, nem a tudósokban él, nem azoknál van, akik naphosszat a Talmudban búvároznak, hanem azoknál van, akik szívükben hordják Istent,

akik az Urat mindenütt, a természet minden tünetében, a világ minden jelenségében ott látják, akik forró és közvetlen imában szólnak Istenhez, mint gyermekek az atyjukhoz. Jámbor haszid az az ember, aki örömmel, nem gyásszal és szomorúsággal, nem az aszketikus kaballisták módjára szolgálja az istent, mert öröm és nem bánat fokozza fel a lélek vallásos hangulatát, s az kapcsolja az emberi lelket szorosán Istenhez. Forró odaadással, rajongó extázisban, lobogó tüsszel kell imádkozni, akkor felszáll imánk az Égbe. Az ilyen áhítat mintegy felszabadítja az isteni szellem anyagba börtönzött szikráit, és az egész mindenséget közelebb emeli Istenhez. Az a haszid, aki az „Istennel való élet” legfelsőbb fokáig eljutott, a *cađdik* (jámbor, szent) nevet viseli, és közvetítő lehet ember és Isten között; imádkozhatik embertársaiért, felviheti imáikat az Égbe, csodákat művelhet és megjósolhatja a jövőt. (Dubnov, Simon: A zsidóság története, Budapest, 1991, Gondolat Kiadó – Bethlen Gábor Könyvkiadó, 176-177. p.)

Ben S'lomo a hászidok életét élte a huszadik századi nagyvárosban, Debrecenben is. Ehhez az élethez nem csak a strájmjls-kaftanos öltözködés, hanem az a zsidóságra jellemző időszemlélet is hozzá tartozott, amely az eseményeket, történéseket nem mechanikus egymásutánban látja, hanem lényegi összetartozásuk rendjében. 1942-ben Debrecenben kiadott kötetében egy nagyszerű költemény felidézte azt a kort, amelyben addig soha nem tapasztalt megpróbáltatások mérettek a kelet-európai zsidóságra, a podóliai stettl-ek (telepek) lakóira.

1648-ban Bogdan Hmelnickij kozákvezér csapataival felkelést vezetett a lengyel nemesek ellen. Követői, miután megverték a lengyel sereget, a lengyel parasztokhoz csatlakozva megtámadták a zsidókat. Félév leforgása alatt (1648 júniusától novemberéig) zsidó hitközségek százai, zsidó életek ezrei pusztultak el nyomorúságosan. (Dubnov, Simon idézett műve, 175. p.) Nyolc éven át tartottak a meg-megújuló erőszakoskodások, melyek során 100 000-nél több zsidót öltek meg,

sokat kegyetlenül megkínózva. Számos zsidó menekült ekkor Hollandiába, Csehországba és a Balkánra. (Gilbert, Martin: Zsidó történelmi atlasz, Budapest, 1991. Gondolat Kiadó, 56. p.) Niemirow podóliai városban több ezer zsidó esett áldozatul a kozákok vérszomjas dühének, a városka rabbijával, Mihály Jechiéllel együtt. A szerencsétlen rabbi édesanyjával a temetőbe menekült, s itt vágta le mindkettőjüket egy kozák, egyébként városi mesterember (Dubnov, Simon: A zsidóság története, Budapest, 1991, Gondolat Kiadó – Bethlen Gábor Könyvkiadó, 175. p.). Niemirow a Dnyeszter és a Dnyeper között, Vinnyicától délkeletre, Bracławtól északnyugatra található. Kamenyec-Podolszk mintegy 150 kilométerrel nyugatra fekszik tőle, s nem sokkal távolibb egy ma már Hmelnickij dicső nevét viselő ukrán városka sem.

Kamenyec-Podolszkban 1941. augusztusában mintegy 16-18 ezer, Magyarországról elhurcolt külhonos zsidót öltek meg német és ukrán fasiszták. Azok, akik a kiűzetést elrendelték, erről a tömeggyilkosságról nem tudtak, ugyanakkor életbe léptették az úgynevezett III. zsidótörvényt, az 1941: XV. törvénycikket.

Ben S'lomo költeménye, mely alcímében a XVII. századi katasztrófát idézte, de a kamenyec-podolszki előholokausztra figyelmeztetett – akár nemzeti Himnuszunk „a magyar nép zivataros századaiból”. Két zsidó színész, Szigethy Jenő és Róbert Mária bejárta az országot a balladával, ami eredetileg héberül íródott. Dr. Weisz Pál nyersfordításából Kardos László átköltésében vált magyarul ismertté. A vészorszak után végre hazát teremteni vágyó cionista fiatalok táborozásain gyakran felidézett verset nem címével, hanem a legemlékezetesebb motívumával, a Félelemmel említették. A költemény arról szól, hogy a pusztulás után sorra jelentkeznek és ajánlkoznak a bosszúra a vér, a víz, az éhség, a járvány, a fagy, a halál. A kín és a szenvedés eszközei. Mindet túlszárnyalja a félelem. (Scheiber Sándor: Egy Magyarországról indult héber költő = Nagyvilág, 1980. 10. szám, 1561. p.)

A nemirovi gyűlés

A falvak közt, bozontos hegy tövén
egy halom kuporog,
erről az őszbozót, amarról
a folyam mentén egy út kanyarog.
Ha jó az est, s a vándorok se járnak
s a zúgó hab s a parti csöndes árnyak
összebékülnek szelíden,
az erdő szélén s a lány domb-íven
figurák halk csoportja suttog.
Ott ülnek körbe,
mind oly feszes és furcsa-görbe
oly merevek s a ferde pózbul
egyik se mozdul,
szavuk darabos és süket,
csengésüket
nem hallani,
valami tompa, valami
vontatott panasz jajja lebben:
„Kit küldjünk hát?
Ki menjen helyettünk, ki menjen?”

És jött a Vér és szólt:
„En izmos férfiak szívéből fakadtam
meggörnyedt vénék szívéből fakadtam,
ártatlan gyöngé csecsemők szívéből,
kívánatos, szép ifjú nők szívéből
és szoptató és terhes nők szívéből, -
A városban, a fű között, a sásban,
az erdőben, az udvaron, a házban,
a padlásokon és a pince-lyukban,
a kamrákban és a fülletog odúknak,
a templomokban és a temetőknél
és mindenütt buzogva, bőven
ömlik a vér,
a gőzölgő, a forró vér,
a forró, fagyos fergeteg -
Ó, engem küldjete,
majd én kiállok, én, a vér!”

S zúgott a folyó őszi jajjal,
jött a sötét hab vad morajjal,
jött a Víz és szólt a Víz:

„Ment a folyó, partja közt tovaringva -
s asszonyt, embert és csecsemőt
dobáltak habjainkba.
Sodrunkba hányták apraját és nagyját,
és dobálták a habok mint a labdát.
Fölbukott egy-egy test és elhanyagolt
s a zúgó vízből feltörtek a hangok:
gyermekkönyörgés, asszonyi sikoly
s a vízbefúlók csukló tompa jajja mind egybefoly.
Itt egy fiú s egy apa összekötve,
fogják egymást, az életért, hőrögvé.
Ott egy anya öleli gyermekét,
őket a halál sem választja szét.
És míg ezek harcolnak s halnak ott lenn,
hóhérait a híd alatt állnak ott fenn,
s a fulladó lelkekre mindenütt
ropog a fegyverük...
S megrázkódik s felforr a folyam,
vörös lesz, mint a vér, olyan.
S kiket a tűz és a víz elragadott,
lecsukott fejfel, némán úsznak ott
s a golyóvert s fulladt tetemek
há húsukat a hal nem ette meg
kivetődnek s a parti szikla hátán
terülnek el: oly iszonyú a látvány.

S a test körül a lelkek lengenek
sírámuk száll a bús vizek felett,
fül nem hallott még ilyen éneket -
A Vizek szólnak értetek!
Ó minket küldjetek!”

S jött az Éhség s hangja kopogott:
„Hogy az utolsó krumpli elfogyott,
parázsként rágtam gyomrukba utat,
és nem adták meg mindjárt magukat.
Én konokul faldostam megmaradt
erejüket, mint láng az olajat.
És nő a férjen, apa a fiún
látta, hogy szeme lassúdan kihuny
s reggeltől estig szakadatlanul
három gyerek kényérért sírt vadul,
rekedten sírtak és hadarva
kapkodott kezük erre-arra,
és elaludtak könnymarta szemekkel
és sírva ébredtek fel másnap reggel -
De halkult már a hangjuk hogy megállt
a déli nap fejük felett
s csak ketten sírtak, mire este lett.
A szemük égett, a torkuk nyöszörgött,
kinyújtott kis kezük némán könyörgött.
És harmadnap elnémult a nagyobb,
A második még most sem hallgatott,
s mikor elnémult, görcsbe gyúlt az ökle,
és merevülő tört tekintetét
anyja arcába döfte,
s az nem bírta e szörnyű tört,
a szíve összetört.
Elszállt a lelke s a tetem ott alszik hidegen
s a holttestek közt mint egy temetőcsész
az apa járkál támoltyogva...
És így epednek végtelen sorokba,
ezer faluban, minden tájon,
egy falatért remegve fájón
kallódva tétován.
Mind oly csapzott és sovány,
míg lassankint elhullanak
elnyeli őket a halál, a mélység...
Hadd menjek én, hadd mondja el
mi történt itt, az Éhség!”

És jött és szólt a Járvány:

„Piszkos odukban lettem rájuk,
nem volt orvosuk, patikájuk,
én odvaikat megtapodtam,
elburjánzottam, gyarapodtam,
tizen hevertek ott egy ágyon,
hullák, betegek egy-rakáson.
A halál köztük aratott.
És aki élve maradt
a sírt már alig győzte ásní...
S átkom még most is - ölje-marva -
pusztít közöttük jobbra-balra,
ott fekszenek a szennybe végig
nincs, aki tisztát vinne nekik,
ott bomlik beteg húsuk,
várva a jó Halálra...
Testük romlik, lelkük bomlik,
pusztulnak egyre árván...
Erős csak én vagyok közöttük!
Hadd menjek én, hadd szóljak
én, a Járvány!”

TESTVÉR, KIT EGYKOR ELKÜLD HOZZÁNK EGY MESSZE FÖLD.
 ÉLŐ TESTVÉR, KI ELJÖSSZ, HOGY SIRUNK MEGJELÖLD.
 DE SIRUNK NINCS CSUPÁN NEVÜNK ŐRZI E TÁBLA.
 TESTVÉR MIRE GONDOLSZ ELŐTTÉ ÁLLVA.

LÁTOD A MAGÁNYOS AGYONTÍPOT SZIVET
 SZANÓ TIKINTETET RÁ SENKI SEM VETETT.

LÁTOD-E MONDD, A GÁZBAN FULDOKLÓ KISDERET.
 KIT FÉLTŐ GONDDAL ANYJA ÖLÉBEN REJTETGET.

LÁTOD A HONT ANYA MELLETT, HOGY ÁLL A GYERMEK
 S BÉNULO SZIYE A HALÁL SZEMÉBE DERMET.

LÁTOD-E AZT, KI ÁSVA ÖNNÖN SIRJÁBA, NÉZ
 A SZIVALEL DE GÉPKÉNT PARANCSRA JÁR A KÉZ.

LÁTOD-E AZT, KI ÉLT MÉG, HOGY RÁZBANT A HANT
 VERGÖDIK MÉG, DE NINCS UT A HULLÁK KÖZT ALANT.

LÁTOD, HOGY TELE VOLT SZÓVAL DALLAL A LELKÜNK
 S MÉG A MADÁR SE JÁRT HOL UTOLSÓT LEHEITÜNK.

A PUSZTA TEMPLOMOKBAN ÁRVÁN BUSULVA BENT
 ÉVADJÁN AZ ISZÓNYNAK ERRŐL BESZÉLT A CSEND.

TESTVÉR, KIT EGYKOR ELKÜLD HOZZÁNK EGY MESSZE FÖLD.
 ÉLŐ TESTVÉR, KI ELJÖSSZ, HOGY SIRUNK MEGJELÖLD.
 DE SIRUNK NINCS CSUPÁN NEVÜNK ŐRZI E TÁBLA.
 TESTVÉR, ERRE GONDOLJ ELŐTTÉ ÁLLVA.

TESTVÉR, KIT EGYKOR ELKÜLD HOZZÁNK EGY MESSZE FÖLD.
 ÉLŐ TESTVÉR, KI ELJÖSSZ, HOGY SIRUNK MEGJELÖLD.
 DE SIRUNK NINCS CSUPÁN NEVÜNK ŐRZI E TÁBLA.
 TESTVÉR, ERRE GONDOLJ ELŐTTÉ ÁLLVA.

LÁTOD A MAGÁNYOS AGYONTÍPOT SZIVET
 SZANÓ TIKINTETET RÁ SENKI SEM VETETT.

LÁTOD-E MONDD, A GÁZBAN FULDOKLÓ KISDERET.
 KIT FÉLTŐ GONDDAL ANYJA ÖLÉBEN REJTETGET.

LÁTOD A HONT ANYA MELLETT, HOGY ÁLL A GYERMEK
 S BÉNULO SZIYE A HALÁL SZEMÉBE DERMET.

LÁTOD-E AZT, KI ÁSVA ÖNNÖN SIRJÁBA, NÉZ
 A SZIVALEL DE GÉPKÉNT PARANCSRA JÁR A KÉZ.

LÁTOD-E AZT, KI ÉLT MÉG, HOGY RÁZBANT A HANT
 VERGÖDIK MÉG, DE NINCS UT A HULLÁK KÖZT ALANT.

LÁTOD, HOGY TELE VOLT SZÓVAL DALLAL A LELKÜNK
 S MÉG A MADÁR SE JÁRT HOL UTOLSÓT LEHEITÜNK.

A PUSZTA TEMPLOMOKBAN ÁRVÁN BUSULVA BENT
 ÉVADJÁN AZ ISZÓNYNAK ERRŐL BESZÉLT A CSEND.

TESTVÉR, KIT EGYKOR ELKÜLD HOZZÁNK EGY MESSZE FÖLD.
 ÉLŐ TESTVÉR, KI ELJÖSSZ, HOGY SIRUNK MEGJELÖLD.
 DE SIRUNK NINCS CSUPÁN NEVÜNK ŐRZI E TÁBLA.
 TESTVÉR, ERRE GONDOLJ ELŐTTÉ ÁLLVA.

Jeges szél fútt most és a torz had
 a domb oldalán összeborzadt,
 És jött és szólt a Fagy:
 „Szeles romok közt lettem rájuk
 és kopár síkon, erőszélen
 a csontkemény tévét éjen
 s nem volt ruhájuk -
 A sziklák kopasz oldalában
 viharos, ólmos éjszakában
 fosztották le a rablók őket,
 és én burkoltam be a remegőket.
 Nyögött és sóhajtott a szél,
 a farkas is sírt és üvöltött!
 És íme, most is állanak
 mint dermedt tömbök, néma tönkök -
 ... Küldjetelem engem! Zúgja el
 dermesztő sorsotok a Fagy!”

És jött a Halál és szólt:

„Egy gyermeket öltem meg én, lecsapva
 ki boldogan ujjongott fel a napra,
 kaszám egy buzgó kis diákra vágott
 s egy menyasszonyra, ki a fiatalság
 édes talányát megoldani vágyott,
 egy viselős asszonyra, aki benn
 hallgatja teste szentelt mélyiben
 az életet, mit maga szövöget.
 Egy anyára, ki gyermeket nevel
 törődve, türelemmel
 Azután jött egy öregember,
 akit a békét úgy kereste.
 Én törtem össze életük!
 Hadd menjek én, hadd mondjam el
 bús sorsuk a Halál!”

És közéjük zuhant a Félelem:

„Ott voltam minden szívbé, amikor

rejtőztek és bujkáltak valahol,
 láttam, hogy verdes árva
 szívük a gyilkosok vasára várva.
 A halál rájuk tájta szörnyű torkát
 egy pillanat egy örökkévalóság:
 élet és halál mérlegén lebegnek...
 ott állnak sorba és már pengenek
 a Halál vak kaszái, jó barát...
 őt várta már-már a lelkük ezalatt
 egy rémesebb rém gyöttri szüntelen
 a szívüket: a halálfélelem!
 És az a szív nem tudott meghasadni
 és az eszük nem tudott elapadni
 s még lobogott bennük az élet
 de meg-meglíbbent már a lélek,
 s akik közülük ma is élnek,
 azok csak félnek, félnek, félnek!
 Reszketnek mint a vágóhídi nyájak
 lelkük halálba bágyad...
 Egy elhagyott kisfiú az erdőn
 a félelemtől elalélt keserűn,
 már három napja mint az árny úgy járt
 és félelmében szopta a kisujját.
 És amikor leszállt reá az este
 az ordások rikoltó hangját leste
 s megdermedt kicsi szíve és
 a szeme csupa rettenés...
 Velük voltam a szörnyű éjjelen.
 Ó, engem küldjetelem! Hadd rázza meg a Földet

A FÉLELEM!”

S felelték ők és mondták FÉLELEM!
 Te menj! És ordíts szünös-szüntelen!
 Kiáltsd az utcák vad köveiből!
 Süvölts az oszlopok közeiből!
 Menj a kocsmákba, hol a zene víg ma,
 menj a hálózobákba!
 Törj be szívükbe, át a mellen,

légy fellebbezés lány nyugalmuk ellen!
 légy törvetés az útjukon,
 örömcsepp mámor – kútjukon,
 lehangolt húr hárfájukon,
 hervadt lomb tavaszi fájukon,
 szennyfolt a tisztaságukon,
 szorító gond a csókjukon,
 bénaság ölelő karjukon.
 Légy hamis hang a gyermekük dalában,
 hogy egy se legyen boldog igazában!
 A szívük közepében telepedj meg!
 Szegődj melléjük, ahogy megszületnek,
 és kísérd őket konokul a sírba
 s a szülő téged hagyjon örökül
 a gyermekére, sírva!
 Vágyakkal verve így bolyonganak majd
 századokig a földön szerteszt,
 bolyongjanak és tébolyogjanak.
 És ne tudják, hogy merre, mit, miért!

Fordítója, Kardos László írta, hogy midőn a költő németül verselt, sajátosan szötte egységbe a rilke-i hangulatokat és heinei ötleteket. Költői tónusa és ideológiája Bialiktól Csernihovszkij felé hajlik. Zsidó feljajdulását kozmopolita módon egyéni, impresszionisztikus képek váltogatják. Gazdag zeneiségű, meghitt darabok mellett filozófikusan elmélyedő, refle-

Ben Slomo:

Ha eljössz...

1941. A kamenyec-podolszki

német megszárlás emlékére.

S ha eljössz egykoron, testvérünk, messzeföldi,
 Ki életben maradtál, sírunkat megjelölni,
 Mit látsz?

Látod-e dult szívét az elkinzott anyának,
 Ki halni rettegett és gyermekére támadt,
 Látod-e?

Látod, a holt anya mellett hogy állt a gyermek,
 S bénuló szive a Halál szemébe dermedt,
 Látod-e?

Látod-e azt a szívet, amely magában, árván
 Tipródott, s senkise látta a kín homályán,
 Látod-e?

Látod-e azt, ki önnön sírját parancsra ásta,
 Mozgott a kéz, de halkult a szíve dobbanása,
 Látod-e?

Látod, ki még lehelt a hullák közt alul -
 S hiába vert a szív, a bus remény fakult,
 Látod-e?

Látod, hogy tele volt szóval, dallal a lelkünk,
 S még a madár se járt, hol utolsót leheltünk,
 Látod-e?

Ha eljössz egykoron, testvérünk, messzeföldi,
 Ki életben maradtál, sírunkat megjelölni,
 Mit látsz?

Az emlékvész elhelyezése

A megrendítő költemény 1944-től immár nemcsak Kamenyec-Podolszkra, hanem az újabb áldozatok ezreire, millióira emlékeztetett. A közös megemlékezésre a túlélő zsidóság kezdetben az esztendő utolsó napját jelölte ki Magyarországon. Egy zsidó történész szerint az évnek egyetlen olyan napja sincs, amely a zsidóknak ne lehetne gyásznap. Aki egy kicsit is ismeri a zsidóság történetét, az tudja, hogy ebben a megállapításban nincs semmi túlzás. (Nagy Antal Mihály: Örök szöveget, Budapest, 1995. Kálvin Kiadó, 25. p.). Különösen így van ez a náci népiptás után, amikor a csak Magyarországról elhurcolt zsidó magyarok közül több mint ötszáz ezer meggyilkolt ember vére kiált az égbe.

xív verseket is ír. (Kardos László: Héber költők Budapest, 1947. augusztus 7. 6. p.). Évtizedekkel később, költészetének kiteljesedését látva Aharon Mirsky, a héber irodalom tudós kutatója írta Ben S'lomóról: 750 éve nem született ilyen héber költő. Költeményei Dávid király zoltárainak, Ibn Gábirolnak, a klasszikusoknak és a haszid irodalomnak folytatásai (Borsányi-Schmidt Ferenc idézett műve, 46. p.).

Ben S'lomo költői munkássága a háború után (melynek idején családjának jelentős része elpusztult), a kulturális életben megindult szovjetizálás ellenére látványos és őszinte elismerésben részesült. A Magyar PEN Club 1947. március 28-án, a budapesti Fészek klubban tartott ülésen egyhangú lelkesedéssel tagjai sorába választotta. Ennek ellenére - nem nehéz megsejteni, miért - 1948-ban családjával együtt Ausztriába, majd 1952-ben az Egyesült Államokba költözött. (Borsányi-Schmidt Ferenc idézett műve, 50. p.). Sikeres üzletember lett, emellett publikál - túl gyakori héber neve (Salamon fia) helyett előbb C'vi Meir, majd C'vi Jair írói néven. Említik Hirschmannként (C'vi: Hirsch, szarvas) is.

A vészkorszakot Budapesten túlélő költőnek a kamenyec-podolszki vérengzés ihlette újabb költeményét Kardos László saját fordításában tette közzé a háború után (Új Élet 1945. december 14. 6. p.).

kon az áldozatok névsorát. Az emlékmű Fenyő Lajos művészettanácsos tervei szerint épült. (Felavatták a szegedi deportáltak emlékművét, Szegedi Napló 1947. szeptember 22. 2. p., Délmagyarország, 1947. szeptember 23. 2. p.). Az emléktáblák márványát a fasiszta olasz kormány küldte a második világháború alatt Szeged városának, Mussolini szobrát tervezték belőle kifaragtatni. (Zsadányi Oszkár: Tizenötezen látogatták a szegedi zsinagóga hangversenyeit = Új Élet, (XXIII. évfolyam 18. szám) 1968. szeptember 15. 7. p.).

Az előcsarnokban a külső fal két sarkába a deportáltak jelképes sírjaként két fekete gránit szarkofág került 1947. szeptember 21-én. Fölöttük egy-egy fekete kovácsoltvas konzolon kosaras örökmécses, úgynevezett gyászlámpa található, velük szemben kétülékes díszes tölgyfa ülökét helyeztek el. Az egyik koporsón héberül az Él molé rachamim kezdetű ima olvasható, amelyet a felavatási ünnepségen Bán Ernő főkántor adott elő. A másik szarkofágra dr. Gergely Judit szegedi költő magyar nyelvű versét vették (Dr. Katona Dávid: A Szegedről elhurcolt mártírok emlékművének felavatása = Új Élet, 1947. október 2., 9-10. p.).

*Ti vér voltatok Ábrahám fajából
Ezért haltatok vértanú halált
Ezért égtetek iszonyú máglyákon
És hamvatok a légben szerteszállt.*

*Te jelképes sír foglaljad magadba
A sok gyermeket és apát anyát
S mi eljövünk a lelkek csarnokába
Elsírni szívünk sajtó bánatát.*

Ugyanezen a napon került fel az immár Mártírok Emlécsarnokának elnevezett terem falára Ben S'lomo héber verse, valamint a Kardos Lászlónak Gáspár Endre közreműködésével készült magyar fordítása is. A költemény elhelyezését és felavatását az Új Élet című országos érdeklődő zsidó periodika sem, a szegedi napilapok sem említették. Egyedüli bizonyítéknak az avatónappal meghívójának szövege szolgál (Mátsolatát Baruch Oberlander rabbi szíveségéből kaptam meg), amely Gergely Juditnak az egyik márványkoporsó felirataul szolgáló verse mellett - cím nélkül, ahogyan a falra felkerült - Ben S'lomo költeményét is tartalmazza. Valószínűleg az egész együttest, a mártírok névsorát, a márványszarkofágokat és vers végleges magyar szövegét és a héber eredetét is az egységes emlékmű, vagyis a Mártírok Emlécsarnoka részének tekintették, s ezért a sajtó hallgatása. Egy másik feltetelezés, amely azon alapulna, hogy a meghívó szövege sem említi külön a költemény márványtáblájának elhelyezését, felavatását, holott az ünnepség minden részletéről, minden szereplőjéről tudósít, arra utalna, hogy a költeményről és szerzőjéről a hitközség is hallgatott - csak a korabeli iratok ismeretében volna igazolható. A hitközségi irattárát azonban Szegedről elszállították, kutatása Budapesten már nem ígéri fontos részletet megismerését. A feltevés, hogy a költő és az adományozó(k) személyét ortodox voltuk miatt nem őrizte meg a neológ emlékezet, nem bizonyított.

Íme tehát az a vers, amelynek megrázó ereje abból fakad, hogy csupán felidéz és kérdez. Gyöngéden felidézi az elhurcolt ember végtelen magányát a végtelen gonosszal szemben, az anya és gyermek örök bensőségességét a pusztulásban. A kényszermunka izomcsont-ideg fájdalom-gócaként működtetett heftling sorsa az Isten műveként létrejött teremtés emberi folytatásának szépségét idéző, háromezer éves zsoltárok áhítatával teljes templomban kérdez bennünket.

Aki ember, annak kell a kérdésre válaszolni.

*Testvér, kit egykor elküldt hozzánk a messze föld,
Élő testvér, ki eljössz, hogy sírunk megjelöld,
De sírunk nincs, csupán nevünk őrzi e tábla,
Testvér, mire gondolsz előtte állva?*

*Látod a magányos, agyontíport szívet,
Szánó tekintetet rá senki sem vetett.*

*Látod-e, mondd, a gázban fuldokló kisdedet,
Kit féltő gonddal anyja ölében rejteget?*

*Látod a holt anya mellett hogy áll a gyermek,
S bénuló szíve a halát ölébe dermed*

*Látod-e azt, ki ásva önnön sírjába néz,
A szív alél, de gépként, parancsra jár a kéz*

*Látod-e azt, ki élt még, hogy rázuhant a hant?
Vergődik még, de nincs út a hullák közt alatt,*

*Látod, hogy tele volt szóval, dallal a lelkünk,
S még a madár se járt, hol utolsó leheltünk.*

*A puszta templomokban árván búsulva bent
Évadján az iszonyoknak erről beszél a csend.*

*Testvér, kit elküldt hozzánk egy messze föld,
Élő testvér, ki eljössz, hogy sírunk megjelöld,
De sírunk nincs, csupán nevünk őrzi e tábla,
Testvér, erre gondold előtte állva.*

Még 1947-ben sor került további kilencvenkilenc elhurcolt szegedi lakos újratemetésére. (Kilencvenkilenc szegedi mártír megrázó temetése = Új Élet, 1947. december 11. 6. p.). A Szentegylet 1949 nyarán újabb emléktáblák állítását határozta el (Új Élet, 1949. június 30. 4. p.). 1950. augusztusában újabb áldozatok maradványainak hazahozatalakor ismét kegyeleti szertartásra került sor (Schindler József főrabbi beszéde a Randeggnél elpusztult mártírok szegedi újratemetésekor = Új Élet, 1950. augusztus 24., 6. p.). Eredetileg 1664, majd 1990-ig további 246, a Vészkorszakban meggyilkolt ember nevét örökítették meg. 1990-ben 2214 áldozatról tudtak a történészek, mintegy 300-zal többről, mint ahány név a zsinagóga falain olvasható. (Az 1941-45 között elhurcolt és meghalt szegedi zsidók névsora = A szegedi zsidó polgárság emlékezete, Szeged, 1900, Móra Ferenc Múzeum, Függelék, 165-200. p.). A Délvidékről Szegedre hurcolt 3000 ember emlékművét 1965. augusztus 1-jén avatta fel Raj Tamás rabbi, rajta Hájim Nahman Bialik (1873-1934) sorai:

*Óh bárcsak gyászotok s keserutetek
A mindenség egébe térne meg,
S lebegne nemzedékről nemzedékre.*

Varga László

Egy mogorva öregúr a Kárász utcán

Adalékok Shvoy Kálmán portréjához

Országos feltűnést keltett, Szegeden szenzáció számba ment Shvoy Kálmán Titkos Naplója és Emlékirata 1983-ban. Vélemények hangzottak el pro és kontra, de többnyire az utóbbi volt hangosabb. Perneki Mihálynak, aki sajtó alá rendezte és kiadta, magyarázkodnia is kellett. Különösen elmarasztaló volt Serfőző Lajos cikke a Tiszatájban. Éppen ez késztetett arra, hogy tollat ragadjak, s elmondjam ezzel kapcsolatban a magam véleményét.

Shvoy Kálmán altábornagy jellegzetes figurája volt Szeged közéletének a harmincas években. Még szinte kisdíák voltam, amikor először láttam katonás, peckes járásával lemenni a Tiszán ringó Regatta-úszóházba, ahol csónakszentelést tartottak. Ő végezte a „szertartást”. A partról figyeltem, pezsgősüveg is durrant, társadalmi eseménynek számíthatott az ügy. Mint minden szegedi később is gyakran láttam az utcán, de személyesen soha sem találkoztunk. Halvány fogalmam sem volt arról, miért ment nyugdíjba. Viszonylag fiatalon hagyta ott a hadsereget, de ez akkor nem foglalkoztatott engem sem. A fiatalok különben sem tudják megállapítani az idősebbek korát, egy bizonyos életkoron túl mindenki öregnek számít.

Már egyetemista voltam, amikor politikai szerepléseiről kezdtem hallani. Képviselő lett, hallattott magáról. Akkori szemmel nézve megnyilatkozásai nem voltak rokonszenvesek. A fiatalság mindig radikális. Csakhamar ő is megkapta a „vén csákyás” jelzőt, s amikor Sztranyavszky Sándorral az élükön 62-en kiváltak a kormánypartból a tájékozatlan szegedi közönség, a helyi közvélemény róla kialakított képe még sötétebb lett. Arról is hallottam, hogy polgármester akar lenni. Ezen elcsodálkoztam: mi szüksége van egy ilyen jólszituált, szegedi viszonylatban dúsgazdag embernek közéleti szereplésre, arra, hogy a jobboldali és baloldali sajtó céltáblája legyen? Volt idő, amikor Szeged belvárosának házfalain mindenütt olvasható volt a „Shvoy, a köpönyegforgató” felírás mézzsel felmázolva. Rajta élcelődött szó szerint az egész város. Ekkor kezdett tapogatózni a Kisgazda Párt felé. Erről már kevesebbet hallottam, de arra emlékszem, hogy nem került vissza a parlamentbe. Személye lassan hátrébe szorult, s emlékeimből is már csak a háború utáni továbbra is peckesen járó öregúr maradt meg, aki lezsegett fejjel, mogorva tekintettel róttá Szeged utcáit, fogadva itt-ott egy-egy köszöntést.

Érdekes figura lett. A múlt kísértete. Visszajött a háború után. Nem hallottam arról, hogy letartóztatták volna. Vajon miért? Egy volt altábornagy, a régi rendszer egyik támasza, a város egyik leggazdagabb családjának, a Wagneroknak tagja továbbra is Szegeden él. A rendszer eltűri, nem internálják, nem hurcolják meg a nevét a sajtóban, hagyják élni az ötvenes években, amikor a legártatlanabb emberek is behúzott nyakkal csak a fal mellett mertek közlekedni. Emlékszem, még 1946. körül történhetett, tehát a még boldog koalíciós nász évében, a Délmagyarország cikket közölt egy népbírósi tárgyalásról. A cikkből az derült ki, hogy a vádlott legnagyobb bűne az volt, hogy „hadapród” volt a Horthy-hadseregben kívül magam is e ranggal szereltem le három év után 1945 őszén, a hír meglehetősen nyugtalanított. Hát már ez is bűn, ezért is el lehet valakit ítélni?

Amikor tehát Shvoy Kálmánt láttam az utcán, s alakja elég gyakran feltűnt, arra gondoltam, mi lehet az oka, hogy nem zaklatják. Együttműködik a titkos rendőrséggel, netán beépítették? Ez is megfordult a fejemben. Aztán hallottam, hogy nyugdíját megvonták. Ez elég gyakori volt akkor, úgyszintén az özvegyi nyugdíj.

Ez azt jelentette gyakorlatilag, hogy az illető személyt már életében eltemették, éppen csak a halotti bizonyítványát nem állították ki. Az ilyen személyek léte irreálissá vált, kívánatosnak tűnt mielőtti árnyékvilágba.

Ami a besugást, a beszervezést illeti, sok hír keringett erről a városban. Egyik kollegánóm, kiváló matematika-fizika

szakos tanár, Szőkefalvi Nagy Béla évfolyamtársa az egyetemen, egy napon behívót kapott a Vásárhelyen székelő oktatási osztálytól. Megérkezett „Piszokegyhely”-re, ahogy akkor Vásárhelyt tisztelték az átjárók. Ekkor két civilruhás detektív is igazoltatta, s elkísérte egy

bizonyos helyre, ahol egész nap puhították, hogy vállalja az együttműködést a hatósággal. Ő azonban ellenállt, s végül hazaengedték. Azzal érdemelte ki figyelmüket, hogy igen templombjáró, vallásos nő volt, aki hitét akkor is megvallotta. Arról is sok kősa hír járt, hogy egy fiatal kéjikus öngyilkos lett. Őt is hasonló elvtársak zaklatták. Bizalmas értesülésem volt arról is, hogy koncepciók monstreppört készítették első Tito kompromittálására Szegeden. Ezt szerencsére elmosta a forradalom.

Ilyen körülmények között érthető, hogy Shvoy Kálmán jelenléte a városban az, hogy szabadon járt-kelt, elgondolkodtatott. Később arról hallottam hogy a kabinosként és csónakmesterként dolgozik a strandon. Mivel egy közeli ismerősöm – korábban bíró – is ott dolgozott hasonló beosztásban, tőle próbáltam részleteket megtudni a volt altábornagyról. A legjobbakat mondta. Derűsen, keresztényi türelemmel viselte sorsát. Még ő vizsgált másokat. Közlései felkeltették érdeklődésemet. Mi lehet ennek az embernek a titka? Van valami, amiről nem tudunk. Temesi Ferenctől, az író édesapjától hallottam, hogy 45 után a Kisgazda Pártban tevékenykedve járta a tanyai településeket, füstös kocsmákban, együtt ivott a parasztokkal. Végül az információim gyűjtésében nagy segítségemre volt hajdani osztálytársam, dr. Hajós László, aki

Évtizedeket töltött a család közvetlen közelében. Az ő tanúságtétele perdöntő. Előbb munkatárs, majd a család bizalmasa, aki hiteles adatokkal szolgált a nagypolgári körülmények között élő Wagner-családról. Titkár és jogtanácsos volt egyszemélyben. Elbeszélése alapján egy tipikus szegedi kereskedőház, egy keresztény kereskedő dinasztia életének utolsó évtizedei bontakoztak ki, rendkívül becses helytörténeti és egyéb adatokkal.

Mielőtt a lényegre térnék, még hadd mondjam el, Shvoy Kálmánnak a tisztikarban nagyon sok ellensége volt. Ismeretes volt vasszigoráról. A könnyelmű, a Horthy-korszakban oly tipikus snájdig, de belülről üres, tartalmatlan, szoknyavadász tiszték szívből utálták. Azt terjesztették róla, hogy rejteni kell előle a tisztai asszonyokat. Téma volt Szegeden Shvoy kapcsolata a csinosabb színházi görölökkel is. Az is ellenszenvet keltett, hogy lakása előtt a Klauzál téren állandó őrség strázsált.

Nos, halljuk a beszámolót, hogyan élt e nagy kereskedő-család? Patricius házuk ma is díszbe Klauzál-térnek. A ház alsó traktusában helyezkedett el a híres-nevezetes rőfös üzlet. Ma már csak emlékeinkben él. A Délvidék minden valamire való családja ott rendelre meg a nagylány kelengyéjét. Thomas Mann Buddenbrock-családjá élt ilyen milióban. A háború után, a huszas, harmincas években már Feri úr irányítja a boltot, testvére Jenő elég bohém természet, akit gyakran kellett „kiváltani” a szomszédos EMKE-ből, ahol előidőzött esetenként, s hajnal fele már 3000 P-re is rúgott a ceht, melyben a Jenő úrra rászálló szomjas torkú korhelyek is segítségére voltak. A padlón is folyt ilyenkor a pezsgő.

A fenti regény egyik ismert figurája elevenedett meg benne. A család mélységesen vallásos, katolikus hitüket megvalló német nevű, de magyar érzelmű. A náciizmus elő-

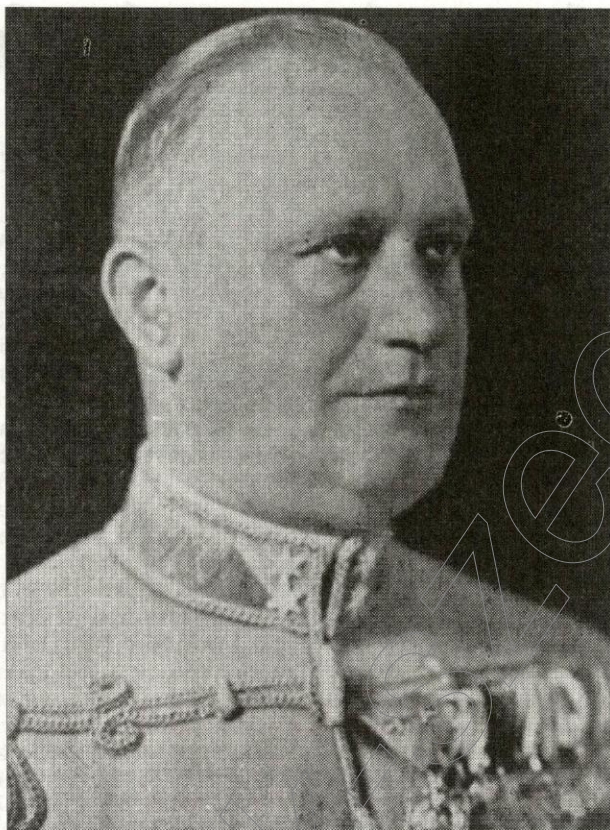
retörése taszítja őket. A negyvenes évek elején Jenő Hitler-ellenes kijelentést tesz, ez már 1944. márc. 19 után történt, a németek el akarják hurcolni. Shvoy bátyjának, aki maga is tábornok, és a hadsereg főfelügyelője valamint a harmadik, a székesfehérvári püspök közbenjárása kell, hogy ettől megmentsék. Ekkor már besúgó is működik a cégnél. Tudják is, ki az. A család együtt érkezik, szolidan élnek: van egy szakácsnő egy szobalány, a házmester. Ez minden.

A férj és a feleség közötti viszony korrekt, soha egyetlen disszonáns hang vagy történés nem zavarja meg ezt a családi békét. A család bizalmasa ezt észrevette volna. Közeledik a front, elmenekülnek, de csak Székesfehérvárig, ahol a püspök testvér, Lajos látja őket vendégül. Amint lehet, hazatérnek. A családi vagyon pedig lehetővé tette volna, hogy nyugatra meneküljenek, de úgy érzik, nincs mitől félniük, múltjukat vállalják. Majd jön az államosítás, s a többi már ismerős. Lakásukat meghagyják, valami rokon is beköltözik, vagy talán elfertási szerződést kötnek valakivel, hogy a nagy lakás ne kongjon az ürességtől. (Gyermekek nem születtek a házasságból, a két Wagner-testvér pedig nem nősült meg.) Tény, hogy nem zaklatták Shvoyt, bár naplójából kiderült, történt ellenfeljelentés de a bíróság elejtette a vádat.

Mielőtt a kérdés politikai részének taglalásához kezdenék és emberi magatartását is próbálnám értékelni, hadd mondjam el, nagyon sokszor láttam a Sömgyei-könyvtárban régi újságok fölé hajolva olvasni. Valószínűleg egyeztetette a napi eseményeket saját emlékeivel. Gondolhattam, hogy naplót ír, de erről csak évtizedekkel később szereztem tudomást.

Az életrajzi adatokból megtudjuk, hogy Torockón született, apja vasúti tiszt, állomásfőnök, anyja pedagógus, akiről nagy szeretettel emlékezik meg mindenütt. Neki köszönhető, hogy a három Shvoy-fiu oly bámulatos karriert futott be. Aligha képzelhető hogy külső támogatás érvényesült, legfeljebb a testvérek egyengették egymás útját, kellett tehát lenni a család génjeiben valaminek, ami előre megszabta útjukat, mely a magasba ívelt. Véletlenül itt nem lehet szó.

Shvoy Kálmán életében a nagy fordulat akkor következett be, amikor elfogadta a szegedi hitközség felkérését, hogy beszédet mondjon a zsidó temetőben felállított hősi emlékmű felavatásakor. Altábornagyai egyenruhában teljes katonai díszben elmondja nagyhatású beszédét, melyben kijelenti, hogy számára mindazok hősök, akik életüket adták a hazáért, bármilyen származásúak legyenek is azok. Ez körülbelül olyan tett volt, mintha az ötvenes években egy demokratikus hadseregben szolgáló tábornok elment volna, mondjuk, Gömbös Gyula vagy Imrédy Béla sírjához s ott beszédet mondott volna. Mi lett volna egy ilyen lépés következménye? Nos, Shvoy esetében sem maradt el a reakció. Megfagyott körülötte a levegő, s hamarosan nyugdíjazását kérte. Nyilván politikai megfontolásból. Teltek az évek, s ahelyett, hogy csendben élvezte volna az élet örömeit, a politika küzdőterére lépett. Az uralkodó párt bal szárnyához csatlakozott, ahhoz, mely Sztranyavszky Sándor

vitéz dr. Shvoy Kálmán

vezetése alatt igyekezett megakadályozni a háborúba való belépést. Ők lettek aztán a „disszidensek”, ez különben a szó igazi értelme, ezek „elűtek” a többségi padokból, s gyakorlatilag csatlakoztak az ellenzékhez. Történelmi jelentőségű tény volt. A marxista történetírás elbagatellizálta, pedig nagy jelentőségű lépés volt ez. Ahogy Shvoy írja, ha Teleki nem oszlatja fel a Parlamentet, remény lett volna arra, hogy a 62 kisszidensképviselő összefogva a kiszagdálkkal, szociáldemokratákkal és a radikálisokkal megakadályozzák a háborúba való belépést. A magyar történelem a XX. században ilyen elmulasztott lehetőségek sorozata. A választásokon valamennyien kibuktak megtörtént a hatalmas jobbratulódás, s ezzel az ország sorsa megpecsételődött.

Így már érthető, hogy Shvoy kíméletet kapott 45, főleg a fordulat éve után. Még az akkori politika csinálói is elismerték, természetesen nem hivatalosan, hogy a disszidens képviselők háborúellenes platformot képviseltek. Ezért nem bántották, ezért nem börtönözték be, bár megalázták, nyugdíját megvonták. Nem mint politikus, hanem mint nagypolgárt, volt főtisztet alázták meg.

A történelem, az idő így tisztítja meg azok emléket, akiket méltánytalanul elfelejtettek, vagy el akarnak feledtetni. Shvoy Kálmán azok közé a tisztán látó magyar főtisztek közé tartozott, akik tettek valamit az ország, a nép érdekében. Politikai szerepvállalása egyénisége alaposabb vizsgálatot érdemelne.

Shvoy Kálmán alakját felidézve önkéntelenül is felmerül e sorok írójában, vajon ugyanígy alakult volna sorsunk akkor is, ha Horthy Shvoy Kálmánokkal, Shvoy Istvánokkal, Kiss Jánosokkal és Nagybaconi Nagy Vilmosokkal veszi magát körül? Aligha. Hiszen voltak megbízható csapattisztjei: Dálnoki Veress Lajos, Dálnoki Miklós Béla, Lázár testőrpáncsnok, Bakay Szilárd és mások. Persze ma is vannak, s mindig lesznek defetisták, s mindig is lesznek. Ezek azt kérdezik: „No és mit kaptak a lengyelek vagy a csehek jutalmul? Amit mi büntetésül, a sztálinizmust”. De ők megkapták természetes határaikat, 89 után ők is visszakapták szuverénitásukat s most integer államban szuverén nemzetként élnek. Mi viszont csak szuverénitásunkat kaptuk vissza, de integritásról szó sincs. Még a többségünkben magyar etnikumú visszatért területekről is újra le kellett mondanunk.

45 után Shvoy magányosan rózta Szeged utcáit, öreg katonaszíve csak 1956 őszén dobbant újra nagyot. Megérdekelte a sorstól, hogy megérje ezt a két hetet, amikor újra jó volt magyarnak lenni, amikor újra kiegyenesedett ez a sokszor megalázott nemzet. Tiszteletet érdemel Shvoy Kálmán emléke. Tudott valamit, ami nagy érték volt akkor: tudott magyarnak lenni. Volt egy megbízható iránytűje – őszinte hazaszeretete.

Nagyon remélem, hogy a jelenleg kormányon lévő Kiszagda Párt megtisztítja Shvoy Kálmán emlékét a ráakódó rágalmaktól, s megadja neki azt az elégtételt, melyet méltán megérdemel.

Rakonczai János

„Megkísérlem a kapcsolat felvételét“

Kerényi Károly levele 1946-ból

Kerényi Károly egyetemünk kiváló tanára, klasszika, filológusa, akiből világhírű tudós lett. Mielőtt említett levelét közölnénk, néhány szót róla, tájékoztatásul azok számára, akiknek neve, munkássága már kevésbé ismert.

Kerényi Károly Temesvároott született 1897. január 19-én, és 1973. április 10-én fejezte be hosszú, sikereiben, megaláztatásokban egyaránt gazdag életét Asconában (Svájc). Egy lexikonban neve mellett a következő szöveg olvasható: „a mitológia kutatója, klasszika-filológus“. Mindehhez joggal tehető hozzá, Kerényi Károly tudománytörténeti érdeme, miszerint az antik mitológia, és a filozófia tanulmányozására kutatásai során kapcsolatot létesített a tudattalan lélektan és a mitológiai megnyilvánulások közt. Ilyen (freudi) szempontok alapján elemezte a mítoszokat, megállapította, hogy az ember tudattalatti lelki tevékenysége nyilvánul meg az álmokban és a mítoszban is. Az ókori filozófiát elemző tanulmányai megnyitják az olvasó számára az antik gondolkodás, szemléletmód titkait, és logikus magyarázataival ismertté teszi mindazt, ami az antik világ kincse, amelyből a klasszika-filológia meríti tárgyát.

Kerényi Károly egyetemi tanulmányait 1915-1919 közt Budapesten végezte, középiskolai tanári diplomával. 1919-ben doktorált „Platón és Longinus“ témából „Kutatások az antik irodalomtudomány és esztétika történetéhez“ című értekezésével. Már középiskolai tanárként is folytatott klasszika-filológiai kutatásokat német egyetemeken. 1929-es görögországi útja döntő elhatározást eredményezett tudományos elhivatottságában. Ekkor vált ugyanis Kerényi Károly klasszika-filológiai szakemberré. 1926-tól magántanár volt a „Görög és római vallástörténet“ témakörben a budapesti egyetemen. Életműve, tudományos munkássága bizonyítja, hogy Kerényi Károly következetes kutató és tudós volt, aki meghatározó szerepet töltött be a magyarországi klasszika-filológiában.

1930-as előadásában a magyar tudós kötelesség-tudását elemelve, Kerényi Károly a nemzeti szempontot veszi alapul, amely „erőkifejtés a legnagyobb mértékben, színvonaltartás a külföldi helyzethez való viszonyunkban, sőt előretörés nemzetközi tudományosság terén...“

A nemzeti érdek és a tudományos ideál összeegyeztetését jelöli meg feladatként. Kerényi Károly szerint – a „mósto-ha bánásmód“ ellenére klasszika-filológiánk egyes fontos nemzeti funkciója, amelyet kezdettől fogva nem kis vérvesztés árán betölt, hogy egyelőre még bizantinológusokat és újlatinistákat neveljen. Nézete szerint a klasszika-filológus második élete az antikvitás. Élnie kell benne „régivé vált lélekkel, hogy ezzel az emberiség lelkének egy része merüljön belé, kerüljön megismétlődő kapcsolatba az antik világban kivirágzott legyorsabb önmagával.“

1934-ben Kerényi Károly ezt a gondolatmenetet folytatva úgy véli, hogy „Új szín a magyar szellemi életben? És éppen a klasszikus ókor színe? Ókortudomány ...“, ami új terminust jelent a klasszika-fi-

lológia magyar megfelelőjeként, amely „az antik lényeg tudománya.“

„Hallhatatlanság és Apollón-vallás“ című (1984. Magvető Könyvkiadó Budapest) összegyűjtött ókortudományi tanulmányaiban (1918–1943) az antik világ kutatásában, megismerésében és megismertetésében törekvő tudós hangja cseng ki, aki meggyőzően magyarázza az oly száraz verstan és a filozófia lélektani elveit, hogy mindenki számára érthetővé válik, mennyi kincs rejlik az antik filozófiában, költészetben, mitológiában, tehát az ókori történelemben, kultúrában, művészetben és tudományban egyaránt.

Kerényi Károly 1934-től a pécsi egyetemen dolgozott. 1936-ban nevezték ki nyilvános rendes tanárrá. Amikor 1940-ben Szegeden megalapították az egyetemet, a Klasszika-filológiai tanszék vezetésére felkérték Kerényit, aki átköltözött városunkba, és ezzel átültette az ókortudomány – általa támogatott – tiszteletét a Szegedi Tudományegyetemre.

Külföldi (svájci) kiküldtése iránt 1942-ben történt felterjesztés a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz Koltay Kastner Jenő dékán támogatásával, aki Kerényi egyéves tanulmányi útjával kapcsolatban örömeinek ad kifejezést, hogy a Kar (ti. Bölcsészettudományi Kar) egy tagja a magyar kultuszát egy ideig külföldön fogja képviselni. Az Ókortörténeti tanszéken ez idő alatt dr. Marót Károly tartotta meg előadásait, az igazgatói teendőket dr. Schmidt Henrik látta el.

Egyéves tanulmányi és előadói útja során Kerényi Károly Zürichben, Asconában, Bernben tartott előadásokat, amelyekkel „a magyar szellemi élet színvonaláról és fontosabb magyar kulturális tényekről“ számolt be.

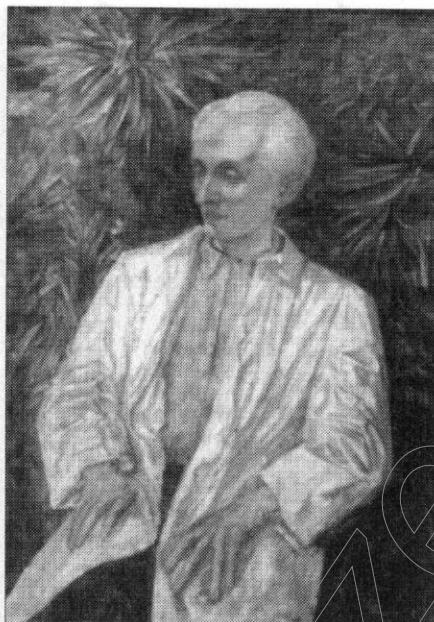
1944-ben Kerényi kérelmet nyújtott be az egyetem dékánjához, hogy munkáját a külföldi intézményekben (17 előadás) folytathassa, ezért szabadságát meghosszabbítsák. Ez év szeptemberében beadványában tájékoztatta a dékán urat a baseli egyetemről kapott felkérésről, nevezetesen arról, hogy az 1944-45-ös tanévben ott megszerzett magyar nyelvi lektorátuson előadások tartására hívták meg. Ezért újabb szabadságot kérelmezve feladatát „tisztán magyar szemponttól a jövőre nézve is rendkívül fontos“nak ítélte. Ugyanekkor nem mondott le a szegedi egyetem nyilvános rendkívüli tanárságáról, ahol 1944/45-ben véglegesen igazolták őt.

1945 után a szegedi egyetemre visszahívták és visszavárták Svájcból Kerényi Károlyt. Azonban azon atrocitások miatt, amelyek a háború idején a tudós embert érték, Kerényi Károly úgy döntött, hogy egyelőre külföldön terjeszti a magyar tudományos eredményeket, ismerteti a magyar szellemi élet értékeit.

Az egyetem bölcsészettudományi karán 1946. május 2-án felolvasták a dékánhoz írt levelet, amelyben a baseli egyetem magyar lektoraként megindokolja kintmaradását.

A fennmaradt egyetemi dokumentum erre vonatkozó részét ezúton szó szerint kívánjuk az érdeklődők számára közölni e bevezető megjegyzések után.

Vinkler László: Kerényi Károly

„Dékán Uram, Kedves Barátom!

1944 tavaszának tragikus eseményei óta s az egész akkor kezdődő súlyos és rendkívüli időszakban is igyekeztem azzal az egyetemmel és azzal a bölcsészettudományi karral, amelyhez változatlanul tartozónak érzem magamat, kapcsolatban maradni, jönléhet a német kényszer alatt alakult kormányok egyikét sem ismerhették el, s ennek az elnemismerésnek következményeképp elhagyott budapesti lakásomon – mint utólag értesültem – a Gestapo megjelent, de ott szerencsére, a hozzám tartozókat sem találta. Leányom, Grácia elhurcoltatása, azt hiszem, valamennyi kollégám előtt ismeretes, épp így mindig egyértelmű németellenes magatartásom, amelynek alapján a svájci Magyar Nemzeti Függetlenségi Front választmányába beválasztott.

Hogy a kapcsolat közöttünk gyakorlatilag mégsem volt fenntartható, annak egyetlen oka a mindenre kiterjedő vis maior volt, amely részben – így például a vasúti és posta közlekedés/tekintetében – még ma is fennáll. Csak e napokon érkeztek hozzám az első magánlevelek Szegedről, hivatalos értesítések azonban, a kiűritési utasítás óta, nem jutottak ide, bár azok mind a régi asconai címen, mind a baseli egyetemen át megtaláltak volna. Ismét megkísérlem tehát a kapcsolat fölvetését, annak a hangsúlyozásával, hogy a szegedi egyetemhez való tartozásomat jog szerint sohasem adtam fel és ezt itt abban az időben Magyarországnak Svájcban semmi más hivatalosan elismert képviselője nem volt.

Épp arra az időre esett ugyanis az az általános emberi és magyar nemzeti szempontból nem közömbös tény, hogy a baseli egyetem mint első a svájci egyetemek között – és mint egyetlen abban az időben külföldön – módot kívánt adni filozófiai fakultása keretében a magyar nyelv tanítására. Kötelességemnek tartottam ezt az „örök magyarságnak” nyújtott pozíciót, amelynek a betöltésére a baseli egyetem és kormány meghívott, vendégként, de csakis vendégként, elfogadni. Kérésemre a baseli egyetem tanrendjében, amelyben magyar nyelv előadásokat 1944/45. téli féléve óta hirdethetem, nevem mellett ez a megjelölés áll: „Prof. An der Universität Szeged”. A baseli filozófiai karnak tett ígéretemhez híven ezeket az előadásokat a most következő nyári félévre is meg kellett hirdetnem. Megtartásuk azonban, amely mind Magyarország szempontjából, mind egyénileg erkölcsi kötelességem, a rendkívül csekély javadalmazás mellett csak úgy lehetséges, hogy családommal együtt egy kis faluban élünk, s kertünk terményeire is számíthatunk.

Mellőzöm ezalkalommal, amikor mintegy csak életjelt kívánok adni magamról, annak az irodalmi és szaktudományos munkásságnak az ismertetését, amellyel ugyanezekkel a nehéz időkben szüntelenül tanúságot tettem Magyarország humanista tradíciójáról és minden elnyomás alatt álló humanus szelleméről. Tudatában vagyok annak, hogy e pillanatban a humanitás elsősorban anyagi segítséget kíván az otthon nélkülözők számára. Hivatásom szerint a külföldön, elsősorban az itt Svájcban élő magyar tudósok, művészek, írók egyesítésére kísérlem meg az otthoni szellemi élet és szellemi munkások támogatására. Ezzel a céllal alakul legelőször Zürichben a Societas Bartokiana s kezdeményezésemre máris sikerült kétszáznál több élelmiszer-csomagot küldeni a magyar egyetemek rektoraihoz igazságos szétosztásra – így a szegedi egyetem Rektorához is. Ezeknek a csomagoknak még február folyamán kellett Magyarországra érkezniük.

Mindezt nem érdemül óhajtom felhozni, mert bármit teszek, csak mint kötelességemet teszem. A rendkívüli idők rendkívüli kötelességeket szabnak reánk. Ilyen értelemben kérem a levelem közlését, mint előzetes jelentéstételt szegedi egyetemi tanári minőségemben folytatott külföldi működésemről, a filozófiai karral közölni, s egyúttal igaz tisztelettel kérek megfelelő intézkedéseket a következő pontokra nézve:

- 1./ szabadságom folytatóság meghosszabítása,
  - 2./ helyettesítségéről való folytatóság gondoskodás,
  - 3./ fizetésemnek és minden más járandóságomnak folytatóság kiutalása erre meghatalmazott leányom, Kerényi Katalin kezéhez. És pedig a kifizetést – költségemre – táviratilag kérem, minden hónap elsején, tekintettel a pénz értékének csökkentéseire.
- Ehhez az utóbbi ponthoz még kötelességszerűen bejelentem, hogy 1945. január 29-én Zürichben Kerényi Dénes Károly Antoniusz nevű fiam született. Ezzel gyermekeim száma 5-re emelkedett, családi pótlékra jogosult családtagjaim száma 6. A születési bizonyítványt mellékelem.

Legmelegebb kollégiai üdvözetemet küldöm mindazoknak, akikkel együtt működtem, s akikkel a távolság ellenére is – a rendkívüli viszonyok követelményeinek megfelelően együtt működöm. Minél súlyosabbak ezek a viszonyok, annál inkább érzem Hozzájuk való tartozásomat s annál inkább számítok arra a megértésre, amelynek az otthon oly nehéz körülmények között s az idekint a magyar sorsot továbbra is vállaló szellemi emberek között, jobban mint valaha, fenn kell állnia.

Fogadja az egész Kar Dékán Urammal egyetemben, előre is hálás köszönetem, üdvözetem és igaz tisztelem kifejezését!”

H. Tóth Ilona

„Athénban temploma volt az öregségnek”

Tanulmánykötet Márai Sándorról

Márai Sándor születésének századik évfordulója alkalmából tavaly áprilisban nemzetközi tudományos konferenciát rendezett a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola. A konferencia szervezője az dr. Lőrinczy Huba tanszékvezető irodalomtörténész, akinek eddig már több könyve jelent meg Márai-tanulmányaival, aki az utóbbi évtizedek legjelentősebb Márai-kutatója, aki egykor a szegedi főiskolán tanított.

Lőrinczy Hubának köszönhetjük, hogy a tudományos ülés „jegyzőkönyve” kötet formában is megjelenhetett. A konferencia szegedi előadói voltak: *Fried István, Békési Imre, Nagy L. János*. Előadást tartott még: *Márfai Molnár László, Szegedi-Maszák Mihály, Kiss Endre, Mészáros András, Láng Gusztáv, Grendel Lajos, Németh G. Béla, Szigeti Jenő, Nagy Sz. Péter, Poszler György, Angyalosi Gergely, Salamon István, Nyerges Gabriella, Botka Ferenc, Szabó Zoltán, V. Raisz Rózsa, Czetter Ibolya, Kemény Gábor, Szatmári István, borbándi Gyula, Furkó Zoltán, Simányi Tibor, Mészáros Tibor*.

Természetesen Lőrinczy Hiba is méltatta Márai művészetét. A szegények iskolája című regényéről állapította meg: *„A kortárs kritikusok közül Schöppflin Aladár értette meg leginkább A szegények iskoláját. Swifttel vonja kapcsolatba e könyvet, s megállapítja az író nem egészen azt mondja, amit gondol, sőt sokszorosan vigyázni kell, nem az ellenkezőjét mondja-e annak, amit gondol.”*

Aligha Márai Sándor rejtőzködő, önlegendásító személyisége az oka annak, hogy pályájáról még csak igen kiváló részmonográfiák, áttekintések születtek, korszerű elemzések és érdekes adatokölések, ám a teljes élet- és írói pályát átfogó, igen alapos, részletes mű még nem. A látványosan megnyilatkozó szerzői „intenciókon” túl részint a századfordulós művészöntudat szüntelen fölbukkanását egyensúlyban tartani törekvő (ön)kritikus, (ön)ironikus gesztusok szintén igyekeznek a kutatást távol tartani az életrajz és mű felejtésre ítélt „epizódjai”-tól, és a művekben lehető, a szerzőtől jóváhagyott címjegyzék jelöli ki a Márai-oeuvre látásra érdemesített körét. Ez vonatkoztatható az újságcikk-válogatásokra is: részletezőbb vizsgálatot igényelne, hogy

A tanulmányok erővonalából kitűnik, hogy a nemzetközi konferencia fölötteli Márai egész életét, teljes munkásságát, bár maguk az előadók is megállapítják, óriási adósságai vannak a magyar irodalomtörténészeknek, hiszen nincsenek föltárva a Horthy-korszak folyóiratai, újságjai, ahol százával találhatók Márai-írások.

„Athénban temploma volt az öregségnek” – írtam címként a Békési Imre professzor által Márai Naplójából kiemelt címet. A jeles szegedi nyelvész a Márai-féle rövid szövegek elemzését tekintette fő feladatának. Ezzel nem tett mást, minthogy rá-

irányította a figyelmet arra a művészi gondolatcsírákat. Ilyen pedig Márai naplóiban garmadájával található. Örülünk, hogy Békési Imre a regények, az útleírások mellett a Naplók legfőbb jellemvonására tapintott rá!

Mi az, ami a tudományos konferencián kiderült? Mindenekelőtt a sokoldalúság, az a műveltség, ami az író sajátja volt. És véglegesen kiderült, hogy Márai POLGÁR volt, vagyis, hogy az úri Magyarország polgárainak olyan műveltségével rendelkezett, amely ma már csak illúzió, illetve, amelyet ma követendő példaképnek tekintenek azok, aki a párt közreműkö-

désével az elmúlt negyven évben kiirtották még az írmagját azoknak, akik valami kor a társadalom motorját, szellemi színvonalát jelentették.

Vendégszolgáték Bolzanóban, az Utolsó órját, a Föld, föld... mind a legfontosabb Márai-regények sorába tartozik, de olvashatunk Déry és Márai kapcsolatáról, a Magyar Rádió Márai támogató törekvéseiről majd pedig Márai és az emigráció vonulatáról.

„Este nyolckor születtem”... írta egyik önéletrajzi ihletésű versében Márai Sándor. Lőrinczy Huba most e gyűjteményes kötet címlapjára illesztette a sort. Értékes, példamutató, nagyívű kötet ez a gyűjtemény, de kérdéses, hogy miért Szombathely adott otthon a hontalansába üldözött írónak, miért nem országos konferencián emlékeztek arra az íróra, aki addig nem akart hazatérni, amíg szovjet csizmák tapossák Magyarország földjét.

Péter László: *Kívül a körtöltésen*, most megjelent kötet is emlékezik Máraira. *Márai Jánosalmán* címmel érdekes életrajzi ihletésű sorokat szentel a nagy írónak. Ám bár Szegeden is járt az író, az az anyag még föltárára vár.

Köszönettel tartozunk Lőrinczy Hubának és a győri *Műhely* című lap főszerkesztőjének, *Villányi Lászlónak*, hogy a tanácskozással egyidőben olyan eredeti dokumentumanyagot adott közre lapjában, amely párját ritkítja. Alább néhány előadás különösen fontos és érdekes részleteit adjuk közre, kedvcsinálónak.

Polner Zoltán

Márai két útja

Márai mit vett föl a *Músonon kívül*, a *Bolhapiac*, a *Kabala*, valamint a *Vasárnapi krónika* meg az *Ihlet és nemzedék* című kötetekbe, bár ahhoz, hogy erről érdemben nyilatkozni lehessen, szükséges volna az elhagyott anyag ismerete. Kiváltképpen Márai „indulása”-nak filológiai feltárása, majd a későbbi művek fölött történő olvasása, nem kevésbé szembesítése a kortársak műveivel okozhat nehézséget. Részben azért, mert az első kiadásban, kis példányszámban megjelent kötetek nehezen hozzáférhetőek, részben mivel az újságok, amelyekben Márai publikálni kezdett, nincsenek eléggé feltárva (jóllehet nem egyről gépiratos vagy nyomdai úton előállított repertóriummal rendelkezünk). További problémát jelenthet a megközelítés mi-

Fried István előadását tartja, mellette ül Furkó Zoltán

kéntje: az (ön)életrajzi olvasat sem minősíthető teljesen indokolatlannak, ám célszerűbbnek mutatkozhat a korszak irányzatainak, eszmei és művészeti megfontolásainak szembesítése a Márai-művekkel. Hogy Márai első írásának megjelenési körülményeiről egymásnak „ellentmondóan” nyilatkozott, ennek feltételezhető okát természetesen biográfiai tényezőkkel is magyarázhatjuk. Amikor e nyilatkozatai elhangzottak, már jócskán működött az öncenzúra: az *Egy polgár vallomásaiban*, majd a naplókban több ízben körvonalozott művész-személyiség „önvédelmi” reflexe, amely a befogadás folyamatából kirekesztett szinte mindent, ami csak életrajzi, és csupán a szorosabb értelemben vett (bár olykor kissé misztifikált) irodalmi engedte volna be. Visszahúzódása az irodalmi életből, életrajzának állandó átírása (a legendás példa az a naplójegyzetben megerősített állítás, hogy sosem volt a *Nyugat* szerzője, holott a húszhoz közel, majd éppen az *Egy polgár vallomásai* idején töb írása megjelent ott), ennek az átírásnak esztétikai nézőpontú (ön)mentetgetőzése nem pusztán írói magatartásként érdemelne az eddignél jóval nagyobb figyelmet, hanem önnön életrajzának részint munkarajzá lényegítése, részint – s talán ez a fontosabb – elhelyezése nézőpontjából egy önmaga által létrehozott kánonban. Beszédesebb, mi az, amit a maga részéről törlésjel alá helyezett, még beszédesebb, mi az, amit látni engedett (vö. újságcikkeinek válogatott gyűjteményeivel), és hogyan szerette volna láttatni magát. Ebből azonban nemigen vonható le olyan következtetés, miszerint a századfordulós művész-magatartás egy némileg korszerűsített változatának lenne jellegzetes képviselője, az meg különösen nem, hogy a *Tonio Kröger* polgárművész dichotómiája probléma nélkül lenne alkalmazható a Márai-magatartásra. Az feltehetőleg igazolható, hogy egészen fiatalon jutott el írónk Nietzsche műveinek, meghozza a *Zarathustrának* olvasásáig, az is nagyjában egészében elfogadható, hogy a századfordulós kallódó művész-személyiségről szólt elképzelések is valamiképpen megjelentek gondolkodásában, az meg kiváltképpen kibukik az alig ismert – korai – Márai-novellákból, hogy a családtörténeti idő végső pontjára koncentráva egy darabig a „hamleti” személyiségben látszik megjelenő a művész megjeleníthetőségének adekvát formáját. A világháború éveiben alakuló művész személyiség, azaz Márai írói elképzelése jórészt a klasszikus modernség egy változatának jegyében fogalmazódik meg, a pózos, dendis, életunt, cselekvésképtelen, létromlását fájón hordozó, „viselkedés” csupán külső jegye annak az attitűdnek, amelyet a

művész megkülönböztető jegyév egyszerűsít a különbözősre törekvő személyiség, legalábbis ezt a magatartásformát vonhatta el olvasmányjaiból a pályakezdő Márai Sándor. Amit másképpen úgy is fogalmazhatnánk: a hétköznapisággal szemben formálódik az az átesztétizált (vagy átesztétizáltnak hitt) magatartásforma, amelynek művészséget lehet tulajdonítani...

Az *Egy polgár vallomásaiból* tudjuk meg, miképpen zendült Márai Sándor és néhány osztálytársa az „apák” ellen, a két elbeszélés „Salamon Akos” zendüléséről ad számot az apák irodalma ellen. A „Banda” avantgárd lázadása a (túl)rationalizált társadalmat célozta meg, az elbeszélések fölvetik a secessio lehetőségét az önmagát nem kevésbé ésszerűnek elgondolt környezetből – egy minden ízében ésszerűtlennek, szabálytalannak, alakulónak, tehát messze nem véglegesen késznek tudott művészetet megcélözva. Időben túl vagyunk Ady Endre (és Rilke!) új versein és Új versein, a tékozló fiúnak versben, festményben, szoborban megalkotott változatán, de azon is, hogy a századfordulós modernség nem egy képviselője öntudatosan vállalja a tékozló fiú kivonulásának helyzetébe lépést.

Márai Sándor mind életrajzilag, mind ars poetica érvényességű két elbeszélésében odaszámítja magát az új magyarországi irodalom táborába: ez a családi környezetben feltehetőleg 1918-ban, budapesti újságíróskodása rövid periódusára válik minden részletében ismertté. Egy valószínűleg elfogadható adat szerint a fia furcsa pályafordulatait bölcs megértéssel követő Apa – egykori iskolatársa, Búza Barna „protekción” igénybe véve – helyezteti el a Magyarország szerkesztőségében, s ennek révén immár személyesen ismerkedhet meg a századfordulós modernség novellistáival, regényíróival, láthatja igazolhatónak mindazt, amit Kassán, Eperjesen – az olvasmányok révén közel, földrajzilag viszonylag távol, elzárta – papírra vetni próbált. Márai álves és nevesített novellái belesimultak a kor írásbeliségébe. Csak mainapság, az életmű föltárlásakor tetszik ki, hogy a századfordulós modernségbe és az avantgárdba lépése, Kassák és például Schnitzler együttes tisztelete miféle forrásokból táplálkozott, mily mértékben hatotta át a tizenhat/hét esztendő művésztudatát, művészetfelfogását. Innen ágazik szét Márai két útja: a német expresszionizmus meg Krúdy felé...

Részletek Fried István: A tűnő személyiség nyomában (Márai Sándor két ifjúkori elbeszélése) című tanulmányából

„A testiség emléke semmi”

Mielőtt érdemi mondanivalómra térnék, a téma néhány fontos részletét szeretném tisztázni. Mit értek azon, hogy rövidszöveg (s vele kapcsolatban a szövegségén), illetőleg miért a napló műfajában s ezen belül is miért Márai Sándor egyik naplókötete alapján foglalkozom a rövidszöveggel?

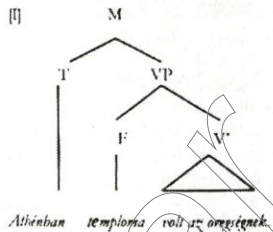
A MAGYAR SZÖVEGSZERKEZETI KUTATÁSOK TÁRGYÁT - nem kimondva, de ténylegesen - a mai napig a rövidszövegek képezik, vagyis amit a szöveg (s az egyes szövegtípusok) szövegségéről e három évtized kutatásai eredményeképp megtudtunk, az lényegében a rövidszöveg szövegségéről szól...

A rövidszöveg megjelölés a szövegmű hosszúságára utal. A vizsgálat tárgya ekkor nem az egymondatos szöveg, illetőleg az olyan szövegmű, amely 3-4 mondatnál nem hosszabb. Tudom persze, hogy ez a mennyiségi szempontú elhatárolás a mondatok szintaktikai tagoltságától függően meglehetősen bizonytalan keret, hiszen egyáltalán nem mindegy, hogy egy szövegmondatra átlagosan hány tagmondat, egy tagmondatra átlagosan hány mondatrész, egy mondatrészre átlagosan hány szó szerkezet s arra átlagosan hány lexéma jut...

Az egymondatos szöveg 'szövegértékű mondat', olyan alakulat tehát, amelyben az 'értelem' fő összefüggéseit szintaktikai szabályok alakítják ki, szöveggé váló értelmezésének a szintaktikai forma az alapja. Ilyen képvisel a (2) példa.

(2) *Athénban temploma volt az öregségnek.* (Napló 1976-1983. P.143)

A példában a standard mondatforma grammatikai anyaga (*temploma*) csupán saját állítmányával (*volt*) áll közvetlen kapcsolatban, a mondat aktuális formája viszont főhangsúlyt helyez a *temploma* szóalak első szótagjára, s ez a főhangsúly készíti az olvasót, hogy szöveggé váló olvasssa a mondatot. A mondat aktuális mondatformáját ábrázolja az (1) séma.

Athénban temploma volt az öregségnek.

- M = mondat,
 T = a mondatjelentés ismertnek tekintett, hangsúlytalan része (topik),
 VP = a mondat új ismeretét közlő része (igei csoport),
 F = az új ismeret legújabb, ezért főhangsúlyos része (fókusz),
 V* = az új ismeretnek a főhangsúly utáni, mellékhangsúlyos része...

1 Minden férfi életén átsétálnak nők. 2 És aztán eltűnnek. 3 Minden férfi írhatna egy könyvet a prousti regény-cím travesztálásával: „Az eltűnt nők nyomában”. 4 De mi marad az idő múltával egy találkozásból? 5 Néha egy gyöngéd szó emléke. 6 Néha egy mosoly, kézmozdulat, arckifejezés. 7 Testiség emléke semmi. (Napló 1976-1983. 196.p.)

„Prózában válaszolok”

Márai Sándor a messze távolban sohasem szakadt el a hazai történésektől. Nemcsak őt érdekelték a hazai történések, de itthonról is sokan keresték, leveleket küldtek, szeretettel, megbecsüléssel. De sokan zaklatták is, a hazai politikai élet neuralgikus pontja volt Márai elszánt, erkölcsös magatartása és irritáló, döbbenetes és pontos körképe a kommunista rendszer álszent politikájáról. A *Halotti beszéd* című nagyerejű verse irodalmunk páratlan kincse. Fájdalmas kiáltás a száműzetésből. Itthon a szamizdat formában terjedő vers riadalmat okozott, és Tamási Áront rá

(1-2) [vagyis] 3)
 4? ((5-6)-7)

Márai nyelv művészetének titkára világít rá a (7) szöveg. Arra, amiről szól (*Testiség emléke semmi*), csakis egy idős férfi döbbenhet rá, s csupán egy író írhat e mondat elé időtlen hatású, nyomatektalannak is felfogható tételmondatot (*Minden férfi életén átsétálnak a nők*), amelyet - először úgy tűnik - a legtöbb férfi olvasó folytatni tud. Csak nem oda érkezik el, ahová az első mondatnál gondolta. A mellérendelt tagok tömbösödhetnek összetett mondatokon belül is, itt azonban a szándékosan lassítás a cél. Meg-megállítva jutunk el a meglepő tartalmú (7)-hez. Amit itt olvasunk (*Testiség emléke semmi*), szembenáll azzal, amit a férfiúi közhiedelem e vonatkozásban a nőkhöz társít.

(8) *1A kávéházban délelőtt a sötét sarokban magányos ember ül. 2Elvész a szörzetében, bajsza, szakálla, a hajzat eltakarja arcát. 3Úgy rejtőzik ebben a szörzetben, mint a vad a sűrűben. 4Mikor feláll, kitetszik, hogy csipő-törésses, bofra támaszkodva vánszorog. 5Elmenőben, a sötét arcszörök közül, reám mosolyog. 6Ez a mosoly riasztó: a végső magányból és nyomorúságból ezzel a mollyal szólal meg valaki. (Napló 1976-1983.53.p.)*

A (8) szöveg tökéletes példája a fegyelmezett koreferencialitásnak. Az első mondatból a hatodikig egy megadott emberről folyik a szó. A kávéházban az író is egyedül ül. Márai nem „rámosolygós” alkat, s aligha mosolyogna rá egy szakállas, bajszos, bozontos idegenre. A ((2)-(3))-ban olvasott - inkább távolságtartó - leírás lélegzete elakad: rövid átátható tagmondatokra tagolódik a (4)-ben az 'ok'. Szintaktikailag egyedül ez a szövegmondat tagolódik szét, ennek a tartalmát nem lehetne lassító hatású mellérendeléssel megformálni...

ÖSSZEGZÉS

A címben szereplő rövidszöveg megjelölés arra utal, hogy ebben a terjedelmi tartományban könnyebben lehet belső, 'ingerens' szövegsajátságokat felismerni, mint a hosszabb szövegekben. Igaz, ennek a várakozásnak ellentmond a műfaj, vagyis a napló, illetőleg az a körülmény, hogy a naplót író írta, s egy irodalmi naplószöveg - még ha rövid is a terjedeleme, azaz az olvasó (kutató) számára könnyebben áttekinthető is - tele van réssel, áthalással, intertextuális utalással. A szintaktikai alakulatok szövegtől független ismerete azonban segít a szövegépítkezés szabályainak felismerésében, különösen a rövidszövegben, ahol sűrített / komprimált állapotban a mondatok közti (szövegkapcsoló) szabályok nem lehetnek függetlenek azoktól, amelyek a mondatokon belül (gyakran szintaktikai viszonyokkal) kapcsolnak.

Részletek Békési Imre: A rövidszöveg szövegsége (Márai Sándor: Napló 1976-1983) című tanulmányából

VÁLASZ TAMASI ÁRONNAK

A budapesti Kossuth Rádió egyik közelmúlt irodalmi

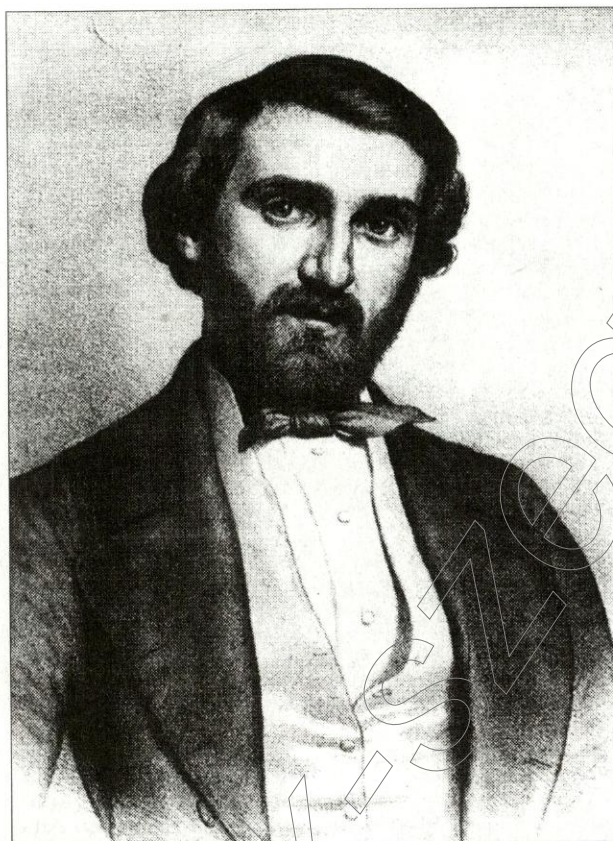
A szünetben Békési Imre Szabó Zoltánnal beszélget

műsorszámának keretei között Tamási Áron megjegyzéseket fűzött egy vershez. A vers címe: „Halotti beszéd”. En írtam. Tamási prózában beszélt a versről. Prózában válaszolok. Azt mondotta Tamási, a külföldre szakadt magyar író (idézek) „ne a gyász színeit lobogtassa” hazafelé, hanem teljék el a „reménykedés erejével”. Egyetértünk. De meg kell vallanom valamit. Az irodalmat nem lehet különválasztani a naptártól, amelynek térfogatán belül az írói munka hangot ad. Ezt a verset, a „Halotti beszéd” című rímes írást 1949 tavaszán írtam, tehát öt év előtt. Esztendője éltm akkor idegenben, az önként választott számkivetésben. Nem tudom, mit írt öt esztendő előtt, azon a viharos tavaszon Tamási Áron a nyilvánosság számára odahaza, mert abban az időben nem jutottak el hozzám a hazai irodalmi művek. Azt sem tudom, mit írt a fiókjának, ha ugyan írt egyáltalán. De bizonyosan tudom, hogy öt esztendő előtt nem élt magyar író, otthon sem, külföldön sem, aki derűlátó, reményt, hitet keltő sorokat vetett papírra. Úgy értém, nem élt ilyen magyar író sehoh a világon, ha az író szerepét másként fogjuk fel, mint a közönség és a pillanat mulattatójának, vagy a hatalom kikiáltójának szerepét. Tudom, Tamási is másképpen fogja fel az író hivatását, egész életműve ezt bizonyítja. Öt év előtt magyar író nem látott mást, otthon és a világban, csak nagy veszélyeket: Az ország egy idegen hatalom szuronyainak rabsága alá jutott. Az idegen hatalom politikai kiküldöttjei puccsszerűen átvették a hatalmat Magyarországon, az alkotmányos élet megszűnt, a társadalmi, gazdasági, szellemi élet teljessége egy türelmetlen, igazságtalan, kegyetlen rendszerellenőrzése alá került. Ez a rendszer igazságtevést és új világrendet hirdetett, de a valóságban ártatlan áldozatok tizezreit küldötte a vesztőhelyre és a börtönökbe s igazságtevés helyett megkísérelte kifosztani, koldusbotra juttatni, gyarmati sorba taszítani az országot. Akadtak tollforgatók odahaza, akik ezt a kísérletet prózában, versben helyeselték. Mások, az igaz írók, hallgattak. És ebben az időben dermed lélekkel figyelt a nagy világ is. Elhangzottak ünnepekélyes tiltakozások, a „nagyhatalmak jegyzéket váltottak”, mint Tamási idézi, de a vasfüggöny mögött a Szovjet zavartalanul emésztette a nagy prédát, hetven millió európai ember sorsát. Ebben a világhelyzetben, ebben a lelkiállapotban írtam a „Halotti beszéd” című verset. Otthonról nem érkezett más hír, csak az erőszak és a pusztulás hírei. A nagyvilágból nem érkezett más hír, mint a felháborodás hírei, amelyet nem követett cselekvő tiltakozás. A nagy veszélyek, amelyek a magyar nyelvet, a magyar irodalmat, otthon maradt íróársainkat fenyegették, aztán az emigrációs élet ridegsége, a hazátlanság gyötör, mindennapos problémái, az értetlenség, az idegen

világ légköre, mindez együtt nem adott módot arra, hogy másféle verset is írjak abban az időben, mint amelynek címe „Halotti beszéd”. Amit addig csak értelemmel tudtam, azt abban az időben sorsszerűen megértettem: az anyanyelv térfogatán kívül az író nyomorék. A legjobb fordítás is mánkó csak, amellyel az író bíceg az idegenben. Az anyanyelv a legményebb sorsközösség. Megdöbbenve figyeltem, mint az egész külföldi magyarság, kik szólnak meg odahaza a magyar irodalom nevében és mint mondanak? Iparkodtunk mentséget találni azok számára, akik az önkényuralom világában szólani kényszerülnek. S a sokféle honvágy mellett, amellyel hazagondoltunk, nem utolsó sorban honvággyal gondoltunk azokra az otthoni íróársainkra, akiknek módjuk volt odahaza magyarul hallgatni. Erről a pillanatról beszél a „Halotti beszéd”. A vers az emigráció szöcsövein át hangot kapott, itt és ott. Öt év telt el és úgy tetszik, most jutott el Tamási Áronhoz, aki visszautasítja a vers pesszimizmusát, s írójától, a szabad földön élő magyar íróktól általánosan hitet keltő, reménykedést sugárzó írásokat követel. Bizonyos, ma nem írnám meg ezt a verset. A hamis derűlátás, üdvívalgó ígéretes ígét ma sem írhatom, de az elmúlt öt évben nagy változás következett be: a történelem lendítőkerekét már egy kozmikus energia, az atomerő hajtja.

A szabad világ felelős és cselekvőképes hatalmai felocsúdtak a Szovjet imperialista merényleteinek első, bénító hatása alól és minden következménnyel „megállj”-t kiáltottak a támadónak. És kimondották, minden következménnyel, hogy ez a „megállj” soha nem lehet valamilyen erőszakosan megrajzolt érdekszféra határán. Kimondották, minden következménnyel, hogy addig nincs béke, sem egyezés, amíg a Szovjet vissza nem adja a fogoly népek szabadságát, így hazánk szabadságát. Kimondották, hogy a felszabadult népek szabad választásokon döntenek el, milyen alkotmányos alakzatban, milyen társadalmi formában kiánnak élni? Kimondották, minden következménnyel, amikor zúgni kezdtek a berlini léghíd repülőgépei, kimondották minden következménnyel, amikor „megállj”-t kiáltottak a Szovjetnek Koreában, kimondják most, amíg beszélünk, a tárgyalásokon, amelyek Genfben minden következménnyel döntenek a világsorsot befolyásoló kérdésekről. Kimondották a közelmúltban a berlini konferencián, amikor elutasították a Szovjet követeléseit és hitet tettek, hogy népek sorsa nem lehet többé százalékos osztzkodás, titkos megegyezések műsorszámá.

Részletek Furkó Zoltán: Magyar író Amerikában (Márai Sándor a száműzetésben) című tanulmányából

Verdi-kultusz Szegeden

Száz éve halt meg Giuseppe Verdi

100 éve, 1901. január 27-én hunyt el Giuseppe Verdi, a legnagyobb olasz komponista, a színpadi zenének, az operának legkimagaslóbb egyénisége. 2001 Verdi-év, világszerte megemlékeznek a nagy olasz komponistáról. Szegeden nagy szabású operagálával és kiállítással tisztelgett az operatársulat Giuseppe Verdi szellemének. A zeneköltő alakját, életművét a kiállítás alapján idézzük meg.

„Verdi meghalt; roppant sok fényt és életadó meleget vitt magával. Mi mindannyian ennek az olymposi öregségnek a napfényében sütkéreztünk... Halála nagyszerű volt, úgy távozott mint egy harcos, félelmetesen, némán. A halál csendje már egy héttel előbb rátelepedett... Ellenállása hősiesség volt... Szegény Maestro, utolsó pillanatáig milyen csodálatos, milyen nagyszerű ember volt...“

Arrigo Boito Verdi haláláról

Az európai romantika legnépszerűbb, máig legnagyobb hatású operaköltője Giuseppe Verdi 1813. október 10-én született Itáliában, a Parma tartománybeli Le Roncole-ban. Apja Carlo Verdi, édesanyja Luigia Uttini a Verdi családtól örökölt vendéglőt és borkimérést vezetett az ezer lelket számláló kis faluban. A gyermek Verdi zenei tehetsége már négyéves korában kitűnt. Kezdetben a falu templomának orgonistája, Baistrocchi foglalkozott vele. Iskoláit a közeli kisvárosban, Bussetóban kezdte, ahol a helyi Filharmonikus Társaság vezéralakja, a gazdag, művészpártoló kereskedő Antonio Barezzi hamarosan pártfogásába vette a rendkívül tehetséges gyermeket. Itt, Busseto Filharmonikus Zenekara és zeneiskolája révén kapcsolatba került a régi Itália, és a 18. század zenei hagyományaival. Bussetóban Ferdinando Provesi zenemestertől sajátította el a szükséges zenei alapokat. Barezzi pártfogásával Milánóba utazott elmélyültebb zenei tanulmányok folytatására. Milánó konzervatóriuma azonban „szabálytalan zongorajátéka” miatt nem vette fel a tizenkilenc éves Verdit, s így a leendő komponista jórészt önképzésre kényszerült; csupán Vin-

cenzo Lavigna mestertől vett magánórákat. Helyzete kezdettől fogva önmagára utalta, s valóban mindvégig önmagától tanult a legtöbbet. Nagy kortársai, Rossini, Bellini, Donizetti, Mercadante műveivel is Milánóban ismerkedett meg, a Scala olcsó, emeleti „kakasülőin” hallgatta végig operáikat, jegyzetelte teli a kezében lévő partitúrákat.

Első dalműve, a huszonhárom éves korában írt Oberto (1839) még sikerült részletei ellenére is csupa önkeresés. A fiatal Verdi magánélete is csak látszólag, rövid ideig érkezett révbé. 1836-ban felségül vette jötevője lányát, gyermekkori szerelmét, Margherita Barezzi. A családi boldogságból pár év leforgása alatt a legmélyebb gyászba zuhant: kislánya Virginia, fia Icilio után Margheritát is elragadta tőle a halál. A legmélyebb válságból Merrellinek, a Scala intendánsának és vezető énekesnőjének Giuseppina Strepponinak buzdító baráti segítsége zökkentette ki. 1842-ben a Nabucco elsőpró sikert aratott. A közönség nemsokára „Viva Verdi!” kiáltásokkal üdvözölte a hazafias eszméknek is elkötelezett fiatal zeneköltőt. 1842-49-ig, a „gályarabság éveit” alatt

erőltetett munkatempóban ontja azokat az operákat, amelyeknek minden előadása politikai tüntetés az osztrák járom alatt szenvedő, tartományokra felaprózott, egyesülni vágyó „ifjú Itáliában” (A lombardok (1843), Ernani (1844), A két Foscari (1844), Luisa Miller (1849), Attila (1846), Giovanna d'Arco (1845), A legnagyobb ütközet (1849).

Verdi ünneplésének „Viva Verdi!” formája titkos jelszót is rejtett: „Viva Vittorio Emanuele Re d'Italia!”, vagyis „Éljen Viktor Emanuel Olaszország királya!”. A harmincéves Verdi ekkor még elsősorban Itália zeneköltője, de hamarosan a nagyvilág operaszerzője lesz. 1847-től egyre igényesebb irodalmi forrásokhoz fordul, elmélyülten tanulmányozza Shakespeare, Schiller, Victor Hugo világát, keresi azt a megrendítő heroikus szépséget, azt a sodró, áradó szenvedélyt, amelynek ellenállhatatlan bizonyosságot máj az ő zenéje adhat az operaszínpadon.

Hírneve lassanként Itálián kívül is elterjedt, 1847-től Európa operaházai rendelnek tőle műveket: Párizs (Jeruzsálem), London (A haramiák), Szentpétervár (A végzet hatalma)...

Az 1851 és 1853 közötti időszakban keletkezett „trilógia”, a Rigoletto (1851), A trubadúr (1853), Traviata (1853) nyitja meg a nagyromantikus, világhírűvé lett Verdi középső alkotói korszakát. Szíve leginkább itt vert, idegrendszere legszorosabban itt lüktetett együtt a maga korával. A Rigolettót Hugo A király mulat című drámájából, A trubadúrt egy spanyol rémdrámából, a Traviatát ifj. Dumas „Kaméliás hölgy”-éből varázsolja kora (és az utókor) legnépszerűbb operáivá.

Verdi lassanként túllép a hagyományos zárt formákon és megszületik a csoda: az emberalakká és cselekménnyé vált dallam, s vele egyidőben a sűrűbb, tömörebb szimfonikus zenekari szö-

vésmód. A Szicíliai vecsernyétől (1855) az Aidáig (1871) Verdi a „varázsló” - ahogyan második felesége Giuseppina Strepponi nevezte, már elementáris titkok tudójaként nem megtagadja, felbontója volt a „zárt zenei formáknak”, hanem a latin formaérzék szellemében inkább kitágította, beteljesítette az itáliai operai hagyományt. Az Álarcosbál (1859), A végzet hatalma (1862), Macbeth (1865), a Don Carlos (1867) és a Simon Boccanegra bizonyítják, hogy elmélyült a színpadi dráma, finomabb, nemesebb szövésűvé vált a zenei megformálás.

A további utat lejelölő Verdi vallásos testamentuma, az olasz romantika másik nagy egyéniségének, Manzoniak a halálára készült Requiem sejteti meg. A dallamok tengeri áradását már mélyebb fékező akarat és építő szigorúság fogja gátak közé a két utolsó, kettősen egy Verdi-műben, az Otelloban és a Falstaffban. Ezt a Shakespeare-rel való második mélyebb és igazabb találkozászt a fiatal költő és zeneszerző Arrigo Boito segítette elő, aki Verdi szöveggönyvírója, barátja és idősebb korában támasza is lett. És megszületett a csoda, a nyolcvanéves mester megírta az operairodalom legkiérleltebb zenedrámáját az Otellót (1887) és a leghatásosabb buffját, a Falstaffot (1893).

Verdi túlélte századát, amelynek egyik jelképévé is vált. 1901. január 27-én ragadta el a halál Milánóban, ahol első sikerét aratta.

*

Milyen lehetett Verdi az ember? Arcvonásait néhány metszet, festmény, fotó őrzi. Nem írt önéletrajzi, sem zeneelméleti könyveket. Életműve mindenekelőtt az a 32 opera (az átdolgozásokat is beleszámítva), amit alkotott. Gondolatait, művészi hitvallását levelezéséből ismerheti meg az utókor.

Verdiről – Verdítől

A színpadi bukás okairól

„Bármily kevés is a tapasztalatom, egész évben járok színházba és mindent nagyon megfigyelek s világosan látom, hogy nagyon sok szerzemény elkerülhetne volna a bukást, ha az énekdarabokat jobban osztották volna el, jobban ki tudták volna számítani a hatást, világosabbak lettek volna a zenei formák... egyszóval, ha mind a szöveggönyv költőjének, mind a zeneszerzőnek több tapasztalata lett volna. Nagyon sokszor egy túlhosszú recitativ, vagy egy mondat, vagy egy bejelentés, mely könyvben olvasva, sőt prózai színműben is tetszik, operában egyenesen nevetséges.”

(Verdi levelezéséből, 1843. nov. 15.)

Verdi a Rigolettóról

„Púpos, aki énekel? S miért ne!... Visszatetszést szűl? - nem tudom, de, ha én nem tudom, ismétlem, az sem tudja, aki tiltakozott ez ellen a módosítás ellen. Én éppen azt találok szépnek, hogy ezt a torz és nevetséges külsejű, belül szenvedély és szeretet fűtött figurát vigyem színre. Éppen ezek miatt a tulajdonságai miatt választottam ezt a témát és ezeket az eredeti vonásokat; ha ezeket feltöltjük, nem tudom megzenésíteni. Ha azt mondanák, hogy zeném ezzel (az átalakított) drámával is megáll, csak azt felelhetem, hogy nem értem meg ezt az érvet és őszintén mondom, hogy a zenémet, csúnyját vagy szépet, nem véletlenül írom, hanem mindig valami jellegzeteset fejezek ki vele.”

(Copialettere, 109. l.)

A trubadúr szöveggönyvírójához

„(...) Úgy látom - de lehet, hogy csalódom -, hogy több jelenetben nincs már meg az előbbi eredetiség és erő s hogy főképpen Azucena veszítette el jellemének sajátosságát és újszerűségét; úgy tűnik, hogy e nő két szenvedélyt, gyermekének szeretete és anyja iránti szeretete nem nyilatkozik meg oly hatalmas erővel, mint az eredetiben. Nekem nem tetszik, hogy a Trovatore megsebesül a párbajban. Ennek a szegény Trovatorénak olyan keveset adunk, hogy a vitészségét is elveszük, mi marad neki? Hogyan kelthetne érdeklődést Leonórában, aki olyan magasrangú?”

(Verdi Cammarano-hoz, Busseto, 1851. április 9.)

Verdi a Traviatáról

„... lehetetlen, hogy valaki más ki tudja találni amit én akarok: új témát szeretnék, nagyot, szépet, változatosat, merészet... szélsőségesen merészet, új formákban stb., stb. s ugyanakkor olyat, ami megzenésíthető...”

(Carteggi, I. 16. l. 1853. január eleje)

Verdi A végzet hatalmának mellékszereplőiről

„(...) Tudja Ön, hány igazán értékes opera bukik meg azon, hogy nem kellő hozzáértéssel készítették elő az előadását?”

Preziosilla szerepét nem kell és nem is lehet megváltoztatni: tehát Preziosilla és Melitone szerepéhez nincs énekesük és ne feledje, hogy ezek igen fontos szerepek és bizonyos szempontból a legfontosabbak az operában...”

(Cesare De Santis-hoz, 1869. jún. 18.)

Verdi a közönség ízléséről

„Ne törődjék a közönség azzal, hogy milyen eszközöket használ a művész! Ne legyen iskolás előlétele... Ha szép, tapsoljon. Ha csúnya, füttyöljön!... Ez az egész. A zene univerzális. A hülyék és a fontoskodók iskolákat, rendszereket akartak találni és fölfedezni!... azt szeretném, ha a közönség öntudatos magaslatról ítélne, nem az újságírók, karmesterek és zongoraművészek nyomorúságos szempontjából, hanem a saját benyomásaiból!...”

(Carteggi, Parma, 1872. április 17.)

Verdi ars poeticája

„Látszólag ellentmondás van ebben a három szóban: föltalálni az igazat, de kérdezze csak meg apánkat (Shakespeare). Lehet, hogy ő, a dráma Atyja, találkozott valami Falstaff-félével, de aligha talált oly elvetemült, gonoszna gonoszabbat, mint Jágó és soha, de soha nem találhatott angyalokat, mint Cordelia, Imogene, Desdemona stb., stb.; mégis mennyire igazak!

A valódit lemásolni szép dolog, de fénykép az, nem festmény.”

(Verdi levele Maffei grófnőhöz, 536. l.)

A zenei képzettségről és tudásról

„(...) Ön megérti. Ismétlem tehát, hogy a múlt és a jelen valamennyi zeneszerzője közül a legkevésbé képzett én vagyok. Értünk meg egymást, ez nem üres nagyolás: én képzettséget és nem tudást mondok. Ami a tudást illeti, hazudnék, ha azt állítanám, hogy ifjúkoromban nem folytattam hosszú és szigorú tanulmányokat. Ezért elég erős a kezem, hogy a zenét kedvem szerint alakítsam és elég biztos, hogy rendszerint azt a hatást érzem el, amit elképzelek; s amikor valami szabálytalant írok, ez azért történik, mert a szűk szabály nem nyújtja azt, amit akarok és mert nem is tartom jónak az összes eddig elfogadott szabályokat. Az ellenpontról szóló tanoknak reformra van szükségük.“

(Filippi Filippóhoz, *Copialettere*, 616. l. Genova, 1869. III. 4.)

Verdi az új művészeti irányzatokról

„(...) tudom, hogyha az Ars Nova embere, az új művészet embere közöttünk megszületik, a múlt sok dolgát meg fogja tagadni, de meg fogja vetni a jelen fennhéjázó utópiáit is, hiszen ezeknek a hívei egyebet sem tesznek, mint az egykori konvenciók és hibák helyébe új konvenciókat és hibákat ültetnek, barokk ruhába öltöztetve gondolatuk ürességét...“

(Arrivabene grófhhoz, Milánó, 1885. május 2.)

A zeneművészet nemzeti sajátosságáról

Ha az északi és a déli művészek irányzata különböző, így helyes, különbözőnie is kell! Mindenkinek meg kell tartania nemzete sajátos jellegét, mint Wagner nagyon helyesen mondogta.

Boldogok Önök, hogy még mindig Bach gyermekeit! És mi?

Verdi-kultusz Szegeden

Hogyan fogadták a szegedi zenekedvelők a XIX. századi Európa legnagyobb és legsikeresebb operakomponistájának műveit? Egyáltalán mikor jelentek meg Verdi-operák Szegeden szegedi énekesek, muzikusok tolmácsolásában? A XIX. század szegedi színháztörténetében keresgélve nem könnyű feladat a pontos adatokat fellelni válaszul. Annyi bizonyos, hogy Verdi operáinak szegedi megjelenése a szerző operáinak budapesti, még pontosabban Pest-Budán történő bemutatóival függ össze, ez utóbbi pedig Bécs függvénye. 1846 július 11-én jelent meg először Verdi neve magyarországi színpadokon, a Pesti Német Színház olasz művekből összeállított hangversenyén. Az első magyar nyelvű Verdi-bemutatóra, a Nabuccóra 1847. jan. 2-án került sor Pesten a Nemzeti Színházban, öt évvel a milánói eredeti bemutató után. Ezután szinte minden év meghozta a maga Verdi-bemutatóját vagy felújítását Pesten, hiszen Erkel Ferenc, a színház vezető karnagya Verdit állította a műsor gerincébe a szokványos magyar műveken kívül. Várnai Péter zenetörténész szerint Erkel valóságos Verdi-kultuszt honosított meg: „a későbbi évtizedekben ezzel próbálta útját állni a Wagner műveknek, amelyek ellen határozottan ellenszenvvel viseltetett.“ Köztudott, hogy a komponista Erkel maga is sokat tanult Verdi muzsikájából, zenedramaturgiai építkezéséből.

Tehát a hazai Verdi-kultusz a legnagyobb XIX. századi magyar operaszervező Erkel teremtette meg. Erkel hazafias témájú, nemzeti érzésektől fűtött operáinak országos sikere, a hasonló történelmi problémákkal küszködő Itália fiának, Verdinek is utat nyitott Magyarországon, így városunkban is.

*

Az első állandó színházépület 1856-ban nyílt meg. Az épület kevésbé csinos voltát feledtették a benne szereplő kitűnő társulatok. Az épületben operát is játszottak, Verdi nevét ezidőben olvashatjuk először a színpadokon, az Erkel-operák között, az Ernánit is felfedezhetjük.

Az 1883-ban felépült, fényes, új kőszínház első operaelőadása bár nem Verdi-opera volt, de hamarosan megjelentek a

Nekünk is, Palestrina gyermekeinek, volt valaha egy nagy iskolánk... Nagy és a mienk! Most aláhanyatlott, eltévedt és tönkremenéssel fenyeget! Nem kezdhethénk előlről?!

(Levél Hans von Bülow-hoz, Genova, 1892. április 14.)

Verdi utolsó levele

„(...) erőm egyre fogy, annyira, hogy már mozogni sem tudok, és semmivel, de semmivel nem vagyok képes foglalkozni!“

(Giuseppe De Amicisnak, genovai barátjának)

„Nem élek, vegetálok... miért vagyok a világon!“

1900. október 24. (Ricordinak)

*

Verdi halála, 1901

Január 19. Reggel, öltözködés közben, milánói szállodai szobájában szélütés éri Verdit. Bal oldala megbénul.

Január 27. Hajnali 2 óra 50 perckor Verdi szíve megszűnik dobogni. Halottas ágya mellett Mariolina (unokahúgának lánya), Teresa Stolz, Giulio Ricordi és Arrigo Boito.

Január 30. Verdit - kívánsága szerint a legegyszerűbb szertartással - Giuseppina mellé temetik.

Február 26. Verdi és Giuseppina hamvait átszállítják a Köztemetőből a Zenésztotthon kápolnájába. Milánó utcáin 300 000 ember kíséri utolsó útjára a mestert. Toscanini vezényletével 900 karénekes ajkáról zeng a búcsú: Va, pensiero, sull'ali dorate...

(Eősze László: G. Verdi életének krónikája, p. 185.)

műsoron a népszerű Verdi művek. A színház európai színvonalú, zeneileg is igényes igazgatói Makó Lajos (1889-92) (1895-99), Krecsányi Ignác (1899-1902) és dr. Janovich Jenő (1902-190) tevékenysége kedvező változást hozott az operajátszásban is.

Makó Lajos művelt, nagyvilágot is megjárta művészember volt. Operai műsorterve éppoly igényes volt mint a drámai részlegé. 1890-91-ben 28 tagú zenekar kíséri Verdi Trubadour (A trubadúr) c. operájában az énekes-sztár Purmann Henriette-et és Manricót - Hunfi Imrét.

A kilencvenes években Znojemszky Ferdinánd karmester már 46 tagú zenekar és 22 tagú kórus közreműködésével adja elő a népszerű operákat. Köztük a máig legnépszerűbb három Verdi-opera, a „Trubadour“ (A trubadúr), A tévedt nő (Traviata) és a Rigoletto is fellelhető. A társulat énekescsillaga a később Amerikában is sikert aratott R. Réthy Laura, s gyakori és vendégművész Kozma István volt ezekben az években.

A századfordulón Krecsányi Ignác a híres „sztárigazgató“ veszi át a színház vezetését (1899-1902) Nagyszerű társulatot szerződött, opera, operett és próza előadásai fővárosi színvonalúak. Társulatának fő erősségei többek között: Beregi Oszkár, Tótvölgyi Margit és az énekesek között a kiváló Anday Blanka. Tevékenységéről legtöbbet heti műsora mond: Cigánybáró, Traviata, Az ember tragédiája, Közönyt közönnyl, Othello. A Traviata című Verdi-opera A trubadúrral az operaműsor gerincét alkották Krecsányinál.

1906-ban ünnepelték meg a szegedi színház százéves évfordulóját (1806-ban volt az első teljes színházi szezon). Az operatársulat Offenbach Hofmann meséi és Thomas Mignon című művét adja elő Felhő Rózsival a címszerepben.

Nagyszabású operai eseménynek számít az 1907-1908-as évadban Massini olasz színigazgató operatársulatának vendég-szereplése. Ez időre esik Verdi Macbethjének megjelenése a szegedi színpadon (1907). Újdonságnak, friss színfoltnak számít a már ismert trilógia visszatérő felújításaihoz képest.

Andor Zsigmond azon igazgatók egyike volt, akik különösen szívükön viselték az operajátszás sorsát. Az eredetileg kar-

mester igazgató Gounod Faustjával aratta első szegedi sikerét. Igazgatósága idején (1923-26) felújította, illetve új betanulásban mutatta be a Rigolettót (1923, 1925), A trubadúrt (1924-1926) és a Traviatát (1924). A Szegedi Színház állandó vendégei ebben az időben Németh Mária, Bazilidesz Mária, Székelyhidi Ferenc. 1924-ben Verdi-bemutatót is tartott, nagy sikerrel mutatta be a szegedi Városi Színházban az Álarcosbál című operát, amelyet 1925-ben is műsoron tartott. Újabb Verdi-művel gazdagította ezáltal a repertoárt.

Andor Zsigmond rendkívül sokat áldozott a szegedi operakultúráért; kibővítette az orchestrert (saját költségén!), fel-emelte a zenekar létszámát, hogy népszerűsítse a műfajt, leszállította a jegyek árát.

Érdekes, a színház működését tükröző adat 1929-ből, Tarnay Ernő igazgatósága idején: a társulat 30 prózát mutatott be 132 előadásban; 28 operettet 220 előadásban; 8 operát 29 előadásban.

Amint az adatokból is kitűnik, ez a periódus nem a szegedi operajátszás virágkora. Verdi muzsikáját is ritkán élvezhetik a szegediek. Jóllehet ebben az időben publikálta Hont Ferenc nevezetes cikkét a szabadtéri játékokról, elképzelését egy nagy nyári, operát is játszó népszínház megvalósításáról. Az ország és a város anyagi helyzete egyre rosszabb, s így nem fejlődésről esik szó, hanem a gazdasági válság hatására, az operatagozat megszüntetését tervezik.

1930. február 5-én elbocsájtották az operarészleget (erre legközelebb 1949-ben kerül majd sor Vaszy első virágzó periódusában). A zeneszerető közönséget úgy akarták kárpótolni, hogy a fővárosi Operaházzal állapodtak meg 12 előadásra szóló vendégjátékra amiből vajmi kevés valósult meg. Sziklai Jenőnek 1933-34. évtől kezdve 6 évadra sikerült stabilizálni a színház helyzetét. S bár a kitűnő igazgató és rendező első sorban az operettet favorizálta, számos bemutatót tartott az operában is, amelyet fellépésekkel azonnal újjászerveztek.

Több évtizedes színházi tapasztalataira alapozva magas színvonalú, erős zenei koncepció alapjait rakta le, neves énekeseket hívott vendégnek. Nyitódarabja Erkel Ferenc Bánk bán-ja volt káprázatos szereposztásban: Báthy Annával, Basili-des Máriával és Ocskay Kornéllal a főszerepekben.

A következő operaelőadások színlapjain Verdi Aidája is jelen van, s a szegedi művészek mellett ott olvashatjuk Székely Mihály, Pataky Kálmán, Anday Piroksa, Palló Imre, Svéd Sándor nevét. Sziklai a nagy operett sikerosozatokkal teremtette elő a pénzt az operabemutatókra, melyeknél rendezőként is közreműködött.

Az operaelőadások színvonalának emelkedéséhez jelentősen hozzájárult a kitűnő karmester, Fricsey Ferenc tevékenysége a város zenei életében (1934-1944). A harmincas évek elejétől megszerveződő nyári Szabadtéri Játékokon nagyszabású operaelőadásokat is láthattak a szegediek. Verdi Aidáját Nádasdy Kálmán állította színpadra, díszleteit Fülöp Zoltán tervezte. Az operát, amelyet a fiatal Ferencsik János vezényelt, neves fővárosi művészek tolmácsolásában hallhatta a közönség: A király - Lendvai Andor, Amneris - Némethy Ella, Aida - Németh Mária, Radames - Halmos János, Amonasro - Losonczy György.

Az igazi szegedi Verdi-hullám azonban 1945 után, Vaszy Viktor Szegedre kerülésével kezdődött.

1945-ben az Erdélyből menekült, volt kolozsvári operaigazgató egy háborútól sújtott ország vidéki, határmenti városában nekikezdett operatársulatot szervezni. Maradhatott volna Pesten is, hiszen zeneakadémiai tanársága nem szűnt meg... a már megteremtett kolozsvári operakultúra s a hajdan virágzó, jól működő társulat roncsainak átmentését biztosítottabbnak látta vidéken? Kinevezését 1945. szeptember elsején kapta meg és 1945. október 18-ára 170 tagú társulat megszervezésével (köztük 22 magánénekes, zenekar, énekkar, balettkar, stb.) és a műsorgeterv kialakításával teljesen elkészült. Az első csonka évadban, amikor több hónap telt el a társulat megszervezésével, a zenekar összeszoktatásával, betanításával Vaszy a kisebb apparátust igénylő francia és olasz operairodalomból választott. Carmen, Pillangókisasszony, Rigoletto, Tosca volt az első 4 opera, amit bemutatott.

Vaszy szegedi működésének 1945-1949-ig tartó első időszá-

kában még négy operával gazdagította a tervezett Verdi-repertoárt (Otello 1947. október 31.; Traviata 1948. február 11.; A trubadúr 1948. június 3.; Aida 1948. október 29.), s nem rajta múlt, hogy nem többel.

Vaszy első periódusában már jelen voltak mindazon jegyek, amelyek a későbbiekben oly híressé tették, országos rangra emelték a szegedi operajátszást. Vaszy hitt abban, hogy vidéken is kialakítható a fővárostól független, egyéni utakat kereső, magas művészi színvonalú operajátszás, zenekultúra.

Négy év alatt újra és újra magára vonta az országos figyelmet. Erdemes egy cikk címét idézni a sok közül: „Le a kalappal uraim” (Otello premier Szegeden). Ezekben az években kezdik a szegedi színházat az ország „másik” vagy „második” operájának nevezni.

1949-ben egységes, központilag irányított színházi rendszer szerveződött az egész országban. Az „egészségtelenül nagyra duzzasztott” szegedi színházat feloszlatták, javait „igazságosan” szétosztották a frissen alakuló többi vidéki társulat között. A vidéki operajátszás nem szolgálhatta az új típusú kultúrpolitikát, ahol a színháznak szovjet mintára egyértelműen az uralkodó ideológia szöcsövévé kellett válnia.

Évekig tombolt majd a sématiszmus, s csak nagyon lassan s halkán jutnak szóhoz más hangok.

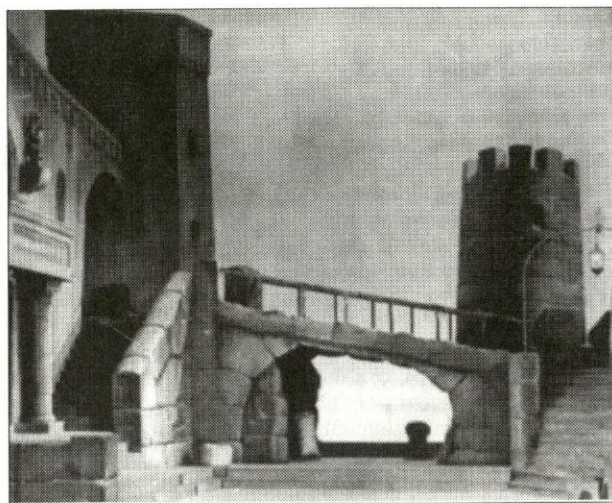
Az újból felfejlesztett zenekar s az operai színvonalú énekesgárda s főként a politikai nyomás enyhülése lehetővé teszi, hogy az ötvenes évek közepétől újra operát játszassanak Szegeden. Paulusz Elemér, s méginkább Rubányi Vilmos karmesterek érdeme, hogy az operajátszás újraindulhatott Szegeden. 1950-ben a Traviatát, 1951-ben a Rigolettót tűzték műsorra, főszerepben a szép és gyönyörű hangú Iván Margittal a triász harmadik darabját A trubadúr Megyesi Pál rendezése és főszereplése tette emlékezetessé. 1956 telén Kertész Gyula színpadra állította az Álarcosbált: a főbb szerepekben Megyesi Pál, Papp Júlia és a fiatal Berdál Valéria volt látható. Ennek a felívelő folyamatnak az ötvenhatos forradalom vetett véget. A több hónapos bizonytalanság után újabb átszervezés következett, majd Vaszy Viktort hívták vissza az operatagozat élére. Vaszy második szegedi zeneigazgatóságával (1957-1975) kezdetét vette a „Szegedi Opera” felvirágzása, amely egyben valódi szegedi Verdi-reneszánsz bekövetkezését is jelentette.

Vaszy Viktor második szegedi színházi és zeneigazgatósága majd 20 esztendővel ölel át. Nemcsak ez a hosszú idő, melyet kis megszakítással Szegeden töltött, emeli őt ki a szegedi színház-történet alakító, irányító művészegyéniségei közül. Egyszemélyes zenei, színházi intézmény volt ő, s már életében fogalom-má vált. Vezényelt, tanított, komponált s mindenben fáradhatatlan volt. Zsenialitása hihetetlen munkabírással párosult. Szervezői munkája napjainkig meghatározta az operatársulatot. Ma már operatörténeti fogalom-má vált zseniális társulat-és repertoár építése. Nagy énekesek sorát nevelte ki, köztük neves Verdi-előadókat, mint Szalma Ferenc, Gyimesi Kálmán, Sinkó György, Karikó Teréz, Alpár Mária, Vadas Kis László, Gregor József... Vaszy Verdi-repertoárja, a fővárosi operáéval vetekedett, bemutatóival, ősbemutatóival olykor meg is előzte az Operaházat. Széles, az operairodalom majd minden nagy alkotójára kiterjedő repertoárjával kialakította saját ensemble-kultúráját, amely különösen Verdi Falstaffjának bemutatójával nyert fényes bizonyítékot (főbb szerepekben Gregor József, Gyimesi Kálmán, Réti Csaba, Juhász József, Karikó Teréz, Berdál Valéria).

Húsz év Verdi-kultuszáról a bemutatók, állandóan repertoáron tartott művek listája árulja el a legtöbbit. Íme!

Verdi-bemutatók Vaszy Viktor második zeneigazgatói tevékenysége idején 1957/58 - 1974/75

Traviata (1958. február 24.)
Aida (1959. május 9.)
Rigoletto (1959. június 11.)
Otello (1960. június 4.)
Nabucco (1961. november 4.)
Szicíliai vecsernye (1962. november 23.)
Traviata (1963. március 30.)
A végzet hatalma (1963. október 25.)

Varga Mátyás színpadképe az Otellohoz
(1947)

Requiem (1964. január 31.)
Rigoletto (1965. október 23.)
A trubadúr (1966. október 29.)
Simon Boccanegra (1968. január 19.)
Rigoletto (1969. október 21.)
Álarcosbál (1969. november 14.)
Otello (1970. május 11.)
Aida (1971. január 5.)
Traviata (1972. október 20.)
Falstaff (1973. január 6.)
Aida (1973. május 29.)
Álarcosbál (1974. május 14.)
Otello (1975. január 10.)

1975-ig töltötte be Vaszy Viktor főzeneigazgatói tisztségét. 1975-ben Pál Tamás, a pesti Operaház fiatal karmestere lépett Vaszy Viktor örökébe.

Pál Tamás rövid ideig dolgozhatott csak a nagyszínházban. Az operatagozattal együtt hamarosan a Zenés Színházzá avansált Belvárosi moziba kellett átköltöznie. Megkezdődtek a nagyszínház rekonstrukciós munkái. Úgyes műsorpolitikával feledatni tudta a sanarú körülményeket. Hüen gondozta és továbbfejlesztette a repertoárt, elfeledett remekműveket fedezett fel a szegedi közönség számára, többek között Verdi: Giovanna d'Arco c. operáját. Szegeden elsőként szorgalmazta a művek eredeti nyelven történő előadását. Remek kapcsolatteremtő s szervező egyéniségének köszönhetően a társulat évente nyugat-európai turnén mutatkozhatott be. A trubadúr, Giovanna d'Arco eredeti nyelvű előadásainak sikere a müncheni Landgraf cég impresszáálásával némiképp kárpótolta az operatagozattal a nagyszínház elhúzódo felújításáért. 1983-ban 8 év után Pál Tamás megvált a színháztól és a budapesti Operaház karmestere lett.

1983-1989-ig Oberfrank Géza főzeneigazgató irányította a Szegedi Szimfonikus Zenekart és a Szegedi Nemzeti Színház operatársulatát. Elismert karmester, operai szakember. Fordító, rendező, előbb a pesti operánál tevékenykedett, majd a berlini Komische Oper vezető karmesterként a híres operarendezővel, Felsensteinnel dolgozott, s munkamódszerében, felfogásában követőjének vallotta magát. Alaposság, precizitás, részletekbe menő pontosság jellemezte karmesterként s színpadi rendezőként egyaránt. Fegyelmezett, a szituációból kibontott pontos játékok követelt énekeseitől. Műsorválasztását szintén az igényesség, újítás s ugyanakkor a Vaszy tradíciók

Littay Gyula, Ivánka Margit, Moldován Stefánia
és Megyesi Pál az Otelloban (1960)

folytatása jellemezte. Számos opera librettóját újra lefordította. Hitt abban, hogy ez a „portalanítás”, a korszerű szöveg is elősegíti a zenedráma kibontását. Elképzeléseihez társat talált a kiváló rendezőpartner, Kerényi Miklós Gábor személyében. Nagy gonddal, tudatos előrelátással fejlesztette az operatársulat repertoárját, amelyre a változatosság, igényesség volt jellemző. (Smétana: Az eladott menyasszony; Telemann: A türelmes Szókratész). Az ekkor bemutatott Verdi-operák színre állítása (Álarcosbál, Aida, Macbeth, Otello) még a következő évtizedekben is a kőszínház Verdi-repertoárjának alapjait képezik majd.

1989-ben a társulat belülről választott új igazgatót, s a kedvelt és népszerű kollegának, Gregor Józsefnek szavazott bizalmat. Gregor József, bár tisztelte az ensemble-munkát is, elsősorban az „énekes-centrikus” operajátászás hívének vallotta magát. Művészi ars poeticá-ját úgy valósította meg a gyakorlatban, hogy műsorpolitikájához elsősorban társulatának összetételét, vezető énekeseinek egyéni szerepálmait vette figyelembe. (Híve volt a jó értelemben vett „sztárkultusz” is - kiváló énekeseket szerződttetett és hívott vendégként a színházhoz (Gulyás Dénes, Kelen Péter és Szilfai Márta, Airizer Csaba...). Így került sorra 1989. X. 19-én a Rigoletto műsorra tűzésére, amely a címszereplő kiváló bariton, Gyimesi Kálmán „jutalomjátékának” bizonyult.

Molnár László zeneigazgatósága idején is gazdagodott a Verdi-repertoár, ekkor tűzte műsorra a színház újból a Traviatát és A trubadúrt.

Pál Tamás is visszatért a város zenei életébe, 1995-1999-ig tartó zeneigazgatósága idején jelentősen gyarapította a Verdi-bemutatók számát, jelentősen hozzájárult a szegedi Verdi-kultusz gazdagításához. Célul tűzte ki, hogy Verdi halálának 100. évfordulójáig minden évadban bemutatja egy-egy operáját; elsősorban a ritkán hallott műveket. Tervét következetesen meg is valósította. A végzet hatalmán (1996) és a Nabuccón (1999) kívül három ritkábban hallott operát is műsorra tűzött koncertszerűen: Simon Boccanegra (1996), A lombardok (1997) és a Stiffelio (1998). 2001. I. 27-én A két Foscarit szőllatja meg hangversenyszerűen Budapesten a Zeneakadémián, részben szegedi művészek közreműködésével. (Gyimesi Kálmán és a zenekar).

Gyémánt Csilla

2001 januárjában méltóképpen emlékezett meg a színház Giuseppe Verdőről. Január 26-án nagyszabású Verdi-hangversenyt adott a 100 éve elhunyt Maestro tiszteletére. A szeniorozott koncerten, amelyet Toronykőy Attila rendezett, részletek hangoztak el a közönség által méltán szeretett nagyszerű művekből, mintegy keresztmetszétét adva Verdi életművének. A Nabuccótól, a kései Otelloig csendültek fel ariák és együttesek Molnár László karmester, Altorjay Tamás, Gábor Géza, Kelemen Zoltán, Keszei Borbála, Merényi Nicolette, Réti Attila, Szonda Éva, Vajda Júlia és Vámosy Éva, valamint egy olasz, Giovanni Mele és két operaházi vendégművész, Albert Tamás és Daróczy Tamás tolmácsolásában. Az est az előcsarnokban megrendezett Verdi emlékkiállítás megnyitójával kezdődött, amely anyagát összegyűjtötte, szerkesztette, írta Gyémánt Csilla. Az emlékest jelentőségét az Olasz Kultúrintézet igazgatója, Olaszország budapesti kulturális attaséja, Giorgio Pressburger jelenléte is hangsúlyozta. Ekkor köszöntötték a szegedi színjátszás egykori kiválóságát - megannyi Verdi-szerep megformálóját, Juhász Józsefet 70. születésnapja alkalmából.

Gyimesi Kálmán, Szalatsy István karmester
és Réti Csaba a Don Carlosban (1961)

A Traviata 1980-ból – Gyimesi Kálmán, Bajtay Horváth
Ágota, Karolós Trikolidisz karmester és Réti csaba

Verdi bemutatók, felújítások

1989/1990-től 1999/2000-ig

Bemutatók

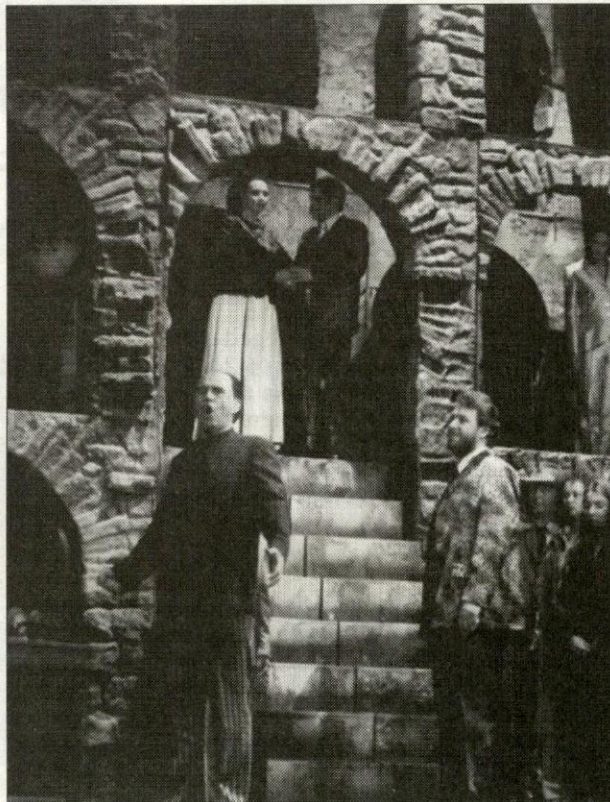
Rigoletto	(1989. X. 19.)
Traviata	(1992. II. 14.)
Requiem	(1992. XI. 1.)
A trubadúr	(1993. V. 7.)
A végzet hatalma	(1996. V. 26.)
Simon Boccanegra (szcenírozott koncert)	(1996. IV. 11.)
A lombardok (hangversenyszerű bemutató)	(1997. VI. 12.)
Stiffelio (hangversenyszerű bemutató)	(1998. VI. 10.)
Nabucco	(1999. II. 9.)

Felújítások

Otello	(1989-90)
Rigoletto	(1991-92)
Aida	(1991-92)
Traviata	(1992-93)
Aida	(1992-93)
A trubadúr	(1993-94)
Rigoletto	(1994-95)
Aida	(1995-96)
Rigoletto	(1996-97)
Rigoletto	(1997-98)
Traviata	(1999-2000)

Rigoletto (1959)
Réti Csaba és Berdál Valéria

A Nabucco Szikora János rendezésében (1998),
címszerepben Németh József

Művészi érték és vallási funkció

Zombori István tanulmánya a szegedi egyházmegyei múzeumról

Zombori István történész, a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársa, a Magyar Egyháztörténeti Vázlatok felelős szerkesztője, a METEM - Könyvek sorozat szerkesztője, önálló kötetben foglalta össze röviden a Szeged-csanádi Püspökség és a Szegedi Egyházmegyei Múzeum és Kincstár történetét. Az igényes kivitelű, gazdagon illusztrált könyvet a Szeged-csanádi Püspökség adta ki. A benne szereplő, nagy gonddal készült fotókat - amelyek a múzeum kiállítási anyagát és az egyházmegye jelentős főpapjainak portréját örökítették meg - *Dömötör Mihály* készítette.

A tanulmány első része a Szeged-csanádi Egyházmegye történetét foglalja össze (5-24.o.) A püspökség 1030-ban jött létre, első főpapja a velencei származású Szent Gellért, a magyar kereszténység egyik első vértanúja volt. A Csanád központú egyházmegye a középkorban nagy jelentőségű vallási, szellemi és politikai központ volt. Több uralkodó is megfordult a városban: Aba Sámuel (1043), Kun László (1278), Károly Róbert (1322), Nagy Lajos (1366), Zsigmond (1394 és 1436), V. László (1456), Mátyás (1462), II. Ulászló (1495). Csáki Miklós püspök az 1514-es Dózsa-féle parasztháború, Csanóli Ferenc főpásztor pedig a mohácsi csata (1526) áldozatául esett. Csanád városa 1551-ben került török kézre, s a keresztény császári erők csak 1685-ben foglalták vissza. A 16-17. században a csanádi püspöki cím, mint pusztán méltóságot viselték, s a terület lelki gondozását a - török által megtört - ferencesek látták el. Püspöki helytartó a szegedi zárda guardiánja volt.

Dolny István püspök kezdte meg az egyházmegye helyreállítását, s 1701-ben Szegedre költözött. A bécsi

udvar a Szent Dömötör-templomot jelölte ki püspöki templomul, egy közelében lévő épületet pedig székhe-lyül. A 18. század első felében Nádasdy László püspök tett sokat a püspökség megszervezéséért. Utódai, Falkenstein Adalbert és Sztaniszlavich Miklós alatt az egyházmegye tovább fejlődött. Központja az 1730-as évek közepén Temesvárra került, s a főpapok II. József koráig csanádi főispáni címet is viseltek. Érdekesség, hogy a püspöki székhelyként is jelentős Szeged csak 1776-tól, VI. Pius rendelkezése óta a Csanádi Egyházmegye része, korábban a Kalocsai Érsekséghez tartozott. A 19. század elején: Kőszeghy László nevéhez a plébániák és a papnevelés megszervezése fűződik. Az 1800-as évek közepén a szociális és oktatási intézményeket támogató Lonovics József, valamint a történetíró tudós-politikus Horváth Mihály töltötte be a püspöki széket.

Trianon (1920) után az egyházmegye három ország területére került: Romániában 153, a Szerb - Horvát - Szlovén Királyságban 62, Magyarországon 33 plébánia volt. Glattfelder Gyula püspököt a román hatóságok 1923-ban kitiltották Romániából, s a főpásztor Szegeden rendezte be központját. Klebelsberg Kunó miniszter és Somogyi Szilveszter polgármester támogatásával, Rerrich Béla tervei alapján jött létre a Dóm tér, ami helyet adott a püspöki hivatalnak, a semináriumnak, a Szent Imre Kollégiumnak és a székesegyháznak. 1945 után Hamvas Endre és Udvardy József vezette Szent Gellért egyházmegyéjét. Gyulay Endre püspök meghatározó személyisége napjaink országos és helyi közéletének. 2000-ben Szeged város diszpolgárává választották.

Zombori István kötetének második része az Egyházmegyei Múzeum és Kincstár történetét, kiállítási anyagát tekinti át (28-39.o.). Szeged első egyházi múzeuma a két világháború között az alsóvárosi ferences zárda emeleti folyosóján volt megtekinthető. Anyagát P. Schneider Vencel állította össze. (Zombori István: Az első egyházi múzeum Szegeden, 1918–1950. In.: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, 1997. Szeged, 1998. 105–114.o.) A mai múzeum anyagát az 1980-as évek végén kezdték gyűjteni, s a várostörténeti kiállításoknak helyt adó Fekete házban bemutatásra kerültek (1987, 1988 és 1989). A kiállítás létrejöttében nagy szerepe volt a szegedi múzeum munkatársainak, s személy szerint Zombori Istvánnak. A kiállított tárgyak mindennapos használatra készültek, ezért a vallási funkció és a művészi érték egyaránt szempont volt készítésüknél éppúgy, mint rendszerezésüknél. A múzeumot 1995. június 29-én nyitotta meg Gyulay Endre megyéspüspök.

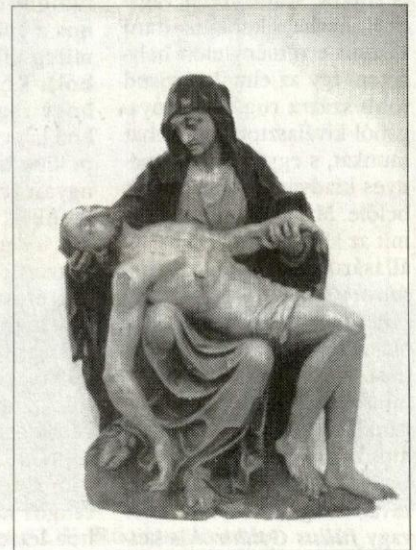
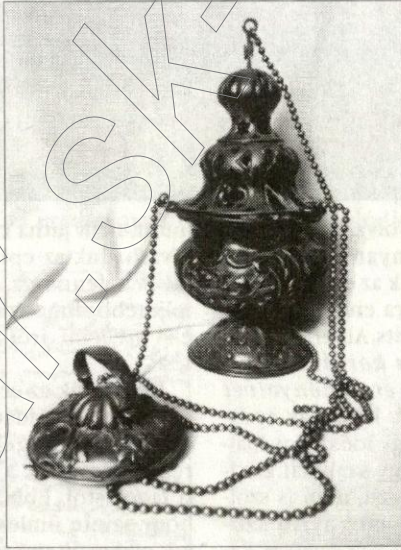
A tárlókban a 14. és a 19. század között készült egyházi felszerelések láthatók: monstranciák, kelyhek, cibórium-kelyhek, ereklyetartók, gyertyatartók, feszületek, tömjénezők, valamint miseruhák és szobrok. Az anyag páratlanul gazdag annak ellenére, hogy a püspöki gyűjtemény Temesváron maradt, s mai Magyarországon lévő plébániák csak töredékét őrzik a Csanádi Egyházmegye kincseinek. (Zombori István: Nemzeti kultú-

ránk nagybecsű értéke. Egyházmegyei múzeum és kincstár Szegeden. Szeged, 1995. július-december. 108–110. o.) A kiállítás bemutatja az egyházmegye művészeti értéket: a legnagyobb német, olasz, francia mesterek alkotásaitól az egyszerű kisvárosi vagy falusi műhelyek termékeiig. A szerző szavaival: „*Ez a múzeum azt mutatja be, hogy egy nép, egy ország több mint 1000 éves története során mennyire hitt egy Istenben és a és a jó vagy rossz körülmények között milyen módon fejezte ki hitét a Mindenható iránt.*”

A könyvet a kiállított tárgyak listája (származási helyük, keletkezési idejük feltüntetésével) és ajánló bibliográfia zárja (40–48. o.), használatát a püspökség területi változásait bemutató térképek könnyítik meg. Zombori István fentebb bemutatott tanulmánya több mint múzeumi kalauz. Röviden, olvasmányos stílusban, de a szerzőtől megszokott tudományos igényességgel és pontossággal foglalja össze a Csanádi Püspökség és az Egyházmegyei Múzeum és Kincstár történetét. Egyházmegyénk történelmének része a kétezres évtized közötti kereszténység és az ezer éves magyar állam történetének.

(Zombori István: *A Szeged-csanádi Püspökség. Egyházmegyei Múzeum és Kincstár.* Szeged, 2000. 48. old.)

Miklós Péter

Művek, materiák és egzisztenciák

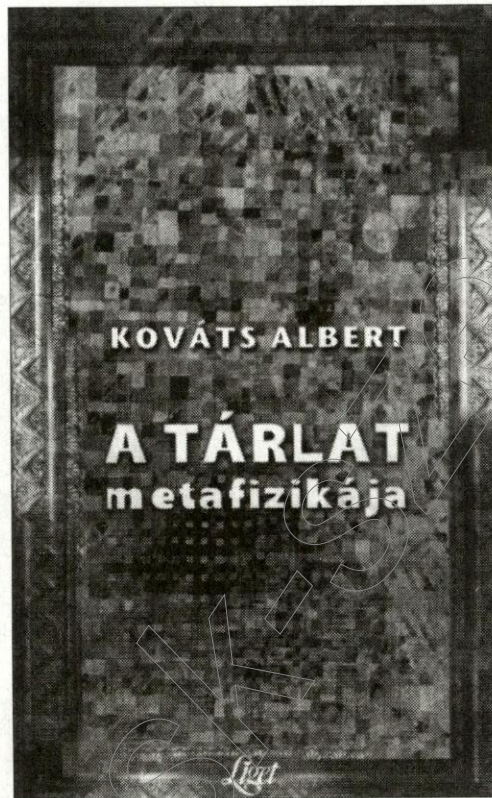
Kováts Albert: A tárlat metafizikája

Engem különösebben nem lepett meg Kováts Albert festőművész írói, műkritikusi kirukkolása. Talán másokat sem. Elvégre a közismert, jónevű alkotó az utóbbi évtizedben lépten nyomon szerepelt a legkülönfélébb hazai lapokban (Élet és Irodalom, Új Művészet, Kritika, Holni, Beszélő, Magyar Napló). S már csak idő kérdése volt, hogy e sokszínű, aktuális publicisztikai termés mikorra áll össze szuverén köteté. Nos, ez pont a közelmúltban történt meg. Mindenesetre úgy látom: Kováts a mostani esztendőben valahogy második fiatalságát éli. Nem elég, hogy továbbra is rendszeresen fest, kiállít, nem elég, hogy a Magyar Festők Társaságának mozgalmas programjait szervezi, de mindemellett írói, kritikusai szenvedélyének is tisztesen eleget tesz. Ez pedig nem kevés. Úgyhogy az Übü királyok etikus, invenciózus szerzője jóformán képzőművészeti közéletünk mindenese lett.

Hogy honnan ez a kivételes léptéki energia? Nem tudom pontosan. Tudom azonban, hogy Kováts Albertet is mélységesen aggasztja az az érdektelenség, ami nálunk a modern, kortárs művészetet övezi. Többek között innen adódik, hogy ő is ringbe szállt, tollat ragadott: hátha sikerül javítani valamit e reménytelen helyzeten. Így az elmúlt évtized több százra rúgó cikkanyagából kiválasztott hatvanhat munkát, s egyféle gyűjteményes kiadványt szerkesztett belőle. Már az is mond valamit az alkotó esztétikai alapállásáról, hogy pont Gyarmathy Tihamér egyik remeklését tette a borítóra. Majd nem kevesebb mint öt írást közölt a mester jubileumi tárlatáról. Szó se róla: magam is osztozom a szerző rajongásában. De a gondolati ismétlődések ilyenformán is zavarók. Igaz, Váli Dezsőről vagy Júlíus Gyuláról is két-

két cikket olvashatunk, ám itt jótékonyan pörögnek, módosulnak az események.

Bizonyára ennyiből is kiderül: Kováts Albert *mindenekelőtt a kortárs hazai művészet eredményeivel foglalkozik*. Írásainak apropóját egy-egy időszakos kiállítás, egy-egy szakmai kiadvány biztosítja, nem is szólva néhány megnyitó szövegről vagy egy magvas katalógus-tanulmányról (sajnos a Tabán című esszé némileg kilóg az összeállításból). Közel sem mellékes, hogy rögvést a dolgozatokhoz kapcsolódva egy-egy képi illusztrációt kapunk. Ezek ugyan fekete-fehér, szürke munkák, de mégiscsak többek a semminél. Ne csodálkozzunk, hogy a szerző alig-alig érinti a szobrászat kérdéseit. Ő nem akar teljességgel nyitott, tárgyilagos művészettörténeásszé vedleni. Inkább megmarad művelt, egészségesen szubjektív festőnek. Mert: „Becsülöm és élvezem, ha valaki rangos módon olyasvalamit hoz létre, ami nekem nem

tosan magyar, közép-európai mentalitást, ami a „konzervatív eszközökkel megjelölt abszurd” világlátást jelenti. Szó, ami szó: Kováts Albertnek igenis lételeme az analógiás, rendszeralkotó gondolkodás.

E tekintetben az alkotó nyilvánvaló szinkronban áll a kortárs kritikai törekvésekkel. Sőt olyan jelenségekre is tüzetesebben odafigyel, amikre a művészeti sajtó valamivel kevesebb gondot fordít. Itt van mindjárt a „Lappangó értékek” kérdésköre. Vagyis támogató, értékelő írást olvashatunk Kecskeméti Kálmán Ozirisz Alapítványáról, amely az elfeledett vagy fel sem fedezett jelentősebb alkotók felkarolásán munkálkodik. Ugyanakkor Kováts Albert egyre-másra visszatér a hagyomány és újítás problémaköréhez. Természetesen ő is az eredeti, műves és korszerű megoldásokat élvezi elsősorban. Ennek ellenére többszörösen is regisztrálja, hogy a személyes emlékeknek, a konvencionális anyagi és szellemi elemeknek néha pótolhatatlan értékük van. Érzelmi, gondolati hitelesség nélkül ugyanis a művészi aktualitás is óhatatlanul felszínessé válik (lásd: Új Művészet körkérdése: Nemzeti művészet és globalizáció).

Ámde miféle esztétikai, művészi mércével operál a szerző? Mint a borítólap látomásos víziója jelzi: *számára a Gyarmathy-féle világképszerű, tartalmas piktúra a mértékadó*. Még akkor is, ha e kozmikus sugallatú szín- és fényköltészettel alighanem lezárul valami a hazai festészetben. És itt a szerves, totális kifejezés alternatíváira gondolhatunk. Kováts ellenben a töredékekre hagyatkozó kortársi tendenciáknál is együtt kezeli a formai és kifejezésbeli komponenseket. Halbauer Edét egyebek közt azért méltányolja, mivel számára a xerox csak eszköz, semmi

jutott, nem jutna eszembe” - olvashatjuk az epilógusban. Mi más lenne ez, mint egy teljesebb dimenziójú festői élet szellemi, írói megkísérelése.

De nézzük az eredményeket! Látható például: Kováts némiképp idegenkedik a rendszerezéstől, a szerkezeti tagolástól. Ebből adódik, hogy szinte ömlesztve kapjuk cikkgyűjteményét. Jóllehet a legrangosabb mesterekkel indul összeállítása (Csontváry, Vajda Lajos, Farkas István, Gyarmathy, Jakovits, Veszelszky Béla), utánuk azonban spontán, eklektikus kortársi tabló következnek. Mintha a szerző kimondottan féltene az alkotók egyéniségét. Pedig maga is az analitikus, szintetikus elemzés módszereit követi. A budapesti Henry Moore kiállításról mindenesetre a Csontváry-életmű sorsa jut eszébe. Még pontosabban. Az egyetemes és nemzeti értékek szimbiózisának felmutatási lehetősége. Ahogyan Farkas István művészetében is találóan felismeri a sa-
 JAVASZTOTT

több. Neki fontos, szuverén mondandója van. Miként *Swierkiewicz Róbert* grafikáinak is az adja meg a súlyát, hogy nem akarnak pusztán csak „igényes dekorációk” lenni. Inkább „világformáló” szándék bujkál bennük. Más kérdés, hogy ezt az igényes megmérettést Kováts sem bírja mindeztől és következetesen végigvinni.

Aligha kétséges: egy felkészült, gyakorló művész imponálóan *belelát az alkotói küzdelem materiális, technikai zónába*. Így van ez a jelenlegi dolgozatoknál is. Míg a jámbor, jószándékú esztéta jobbra csak a művek formai, szerkezeti és jelentéstani tartományaival bajlódik, addig Kováts sorrendre szakszerű, tapintatos mélyfúrásokat végez. *Váli Dezső* ismert Múterem sorozatában nem csupán a mániákus önszituális drámai képleteit látja, hanem e puritán, koncentrált magatarás színbeli hozományait is érzékenyen észreveszi. Ez az intim, testközeli szemlélet a produkciók, műfajok és kiállítások értelmezésébe is jótékonyan beleszól. Érdekes tanulmányt olvashatunk például

a kollázs történelmi mi-benlétéről. Kiderül itt: ez a dadaista lelemény kezdetben csak technikának indult, ám előbb-utóbb önálló műfaj, majd kísérleti bázis lett belőle. Olyannyira, hogy századunk megannyi törekvését épp e termékeny eszme motiválja.

Persze a szakmai bennfentességből alkalmanként hátrányok is adódnak. És itt mindenekelőtt a kollegális, művészi elfogultságokra gondolok. Elismerem ugyan: *Mózes Katalin* jó képességű, szintetikus látású festőnő. Vele kapcsolatban azonban aligha ildomos *Ország Lili* vagy *Vaszkó Erzsébet* analógiájára hivatkozni. Mint ahogy *Turcsányi Antal* heroikus szürrealizmusa sem csak az önteremtő szubjektivitás mágikus terméke. Képei háttérben ugyanis a mexikói realizmus monumentalitása éppúgy jelen van, akár az olasz tranzavangard sugallatai. Aztán *Kopócsy Judit* vagy *Székelly Kati* értékelésénél is hasonló túlzásokkal találkozunk. Nem baj. Ez is bőségesen belefér abba a rajongásba, amellyel a szerző a kortárs piktúra eredményeit fi-

gyeli. Hiszen: „*Engem elragad művészetünk, ezen belül különösen festészetünk sokfélesége*”.

És csakugyan: ez az alázatos, szeretetteljes hangvétel újszólóval hiánycikk művészeti publicisztikánkban. Közben Kováts Albert szakmai igényessége, hozzáértése is fölöttébb lefegyverző. Jellemző például: csupán egy-egy újszerű kiadvány kapcsán vállalkozik az alkotók életének, személyiségének tüzetesebb vizsgálatára (pl.: *Vajda Lajos levelei*, *S. Nagy Katalin Farkas István monográfiája*). Mert máskülönben leginkább a műgyűttesek, az esztétikai eredmények érdeklik. Egy-szerűen, *tárlatcentrikus kritikus*. Ebből adódik, hogy írásainak egyféle tömény, telettt - szakmaszerű íze van. Mégis azt látjuk: Kovátsot a társadalmi, kultúrpolitikai viszonyok is elevenen foglalkoztatják. *Vajda Júlia* művészete nyomán mindenestre differenciált, életszerű képet fest az 50-es, 60-as évek lehetetlen hazai viszonyairól. De csak azért, hogy a művésznő lelki ereje, erkölcsi tisztasága még jobban kirajzolódjék. Ami lé-

nyegében annyit tesz: a szerző értékrendjében kitüntetett helyet kap a markáns, karakterisztikus emberi, alkotói magatartás.

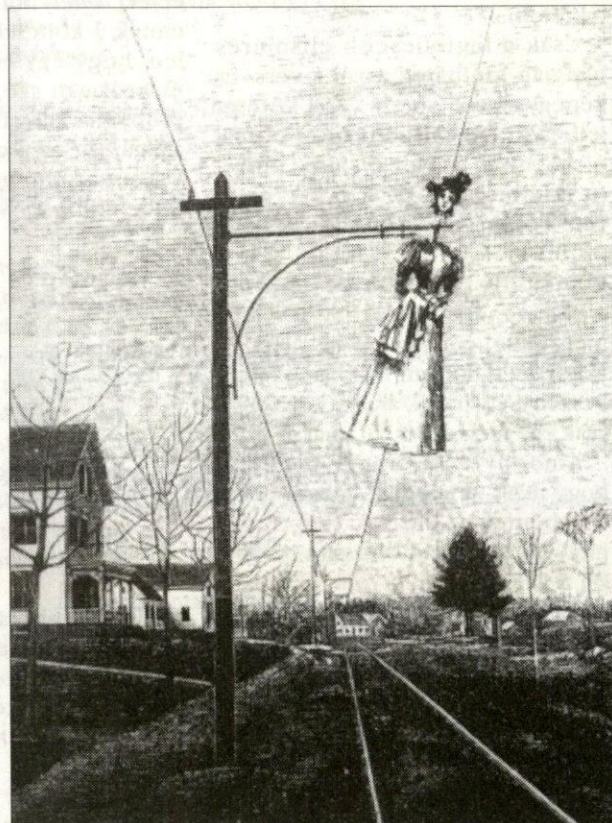
De van itt más is, ami ugyancsak tanulságos Kováts mentalitásában. Nem tud, ám *nem is akar mindent megmagyarázni*. Eldöntetlenül, nyitva hagy kérdéseket: hadd levegőzzenek. És ez így van rendjén. A nagy rejtvényfejtők sem tudnak valamennyi rubrikát mindig kitölteni. Kár, hogy a műelemzések zömében zártabb, fojtottabb atmoszférával szembesülünk. Más szóval: csak ritkán találkozunk konkrétan kiemelésekkel, műközeli elemzésekkel. Holott a minőségi érveket főként itt lehetne hitelesebben előhozni. Persze akárhogy is nézem: Kováts Albert gyűjteményes kötetnek rendhagyó szerepe van kortársi kultúránkban. Nem elég, hogy igényes, friss és rokonszenves kritikai hangot képvisel, ám mindezt a képzőművész szakma belső önreflexiójával teszi meg.

(Liget Műhely Alapítvány, Budapest, 1999. 304 o.).

Szuromi Pál

Vajda Lajos levél-rajza

Ország Lili: Rózsaszín ruha

Kétütemű fregoli

Podmaniczky Szilárd frenetikus versjátékai

„...Hidraulikus menyasszony...” címmel jelent meg a szegei szerző verseskötete, amely 1985-től 1999-ig öleli föl költői termékének legjobb alkotásait.

A címlap misztikus alakja mögött sorakoznak a versek, szám szerint 72! Akad néhány alcím is a kötetben, például ilyen frekvencián: „szemem a porban világít éjjelente” vagy „ahogy végleges trágárságom kiszakít egy kiflit a diliházból”, vagy „Vakít a fény, nem látod? – Hogy látnám, ha egyszer vakít a fény.”

Podmaniczky Szilárdról tudni illik, hogy számára a post modern nyelvhasználat életszükséglet, és hogy ezt a nyelvet magas szinten beszéli. De nemcsak beszéli, hanem írja is!

Amikor könyvét kezemhez kaptam, egyszuszra, ültőhelyemben végigolvastam. Tettem, tehettem ezt azért is, mivel minden verse involválja a következőt, vagyis hogy minden vers a kötet szerves része, és szerettem volna a teljes könyvet áttekinteni.

Csak a legteljesebb elismerés hangján szólhatok arról a vers- és képegyeségről, amely ezt a kötetet jellemzi. De aki nem tud podmanichkyul az nagyot csalódik, mivel itt a félmondatoknak is szerepük van. Főszerepük! Ha vannak versmolekulák, mert vannak, akkor Podmaniczky versmolekulákból építkeznek. Hang-szó-gondolat leleményekből épít föl egy-egy sort. És akkor még hol van a versszak, nem beszélve a versről, amely kötetének csak egy melodikus futama.

Amennyiben mindez meglepi, hogy más ne modják, megdöbben-ti, lebénítja az olvasót, végyen egy mély lélegzetet, és olvasson tovább. Ha a versekből nem világlik ki számára a lényeg, a közérthetőség, akkor a hiba az olvasó készülékében van, mivelhogy nincs hozzászokva az ilyen típusú versekhez. Nem hibáztatható, hiszen az elmúlt évtizedekben arra kényszerítették, hogy csupán a felszínt tapogassa, mélyvízbe ne merészkedjen.

„Szerintem az élet olyan, mint

egy nagy barnamedve, folyton a málnásban jár” – mondja Vadászélmény című versében a költő.

Mi teszi izgalmassá, autentikussá ezt a költészetet, Podmaniczky verseit? Elsősorban a realitások iránti érzék, amely mindvégig jellemzője ennek a költészetnek. Az kétségtelen, hogy egy emelt szintű realizmusról van szó, ám ez nem lehet probléma, mivel groteszkjei mindig az igazság mezsgyéjén járnak. Arról viszont a költő nem tehet, hogy verseiben több a visszája, mint a színe!

*Amikor betettem
lábam a pipacsba
poszméhek jöttek arra
hogy ilyen-olyan jó a méz.
Egyáltalán nem volt
fülsértő a tavasz,
nem akarták tudni
hogy ki vagyok
és nem szólítottak
Szilárdnak
a poszméhek*

El is parentálhatnám Podmaniczkyt, de mindig elém kerül egy-egy lírai sor, és öröm tölt el, ámulat, ahogy ragozni kezdi a témát. „Menni kéne / menni még egy csillagot...”

Miért ír akkor abszurd verseket a költő? Azért mert ilyen a világ!

Azért tényleg menni kéne még egy csillagot, hogy közelebb kerüljenek egymáshoz az emberek.

Podmaniczky stílusa, nyelvi leleménye, sok esetben meghökkentő, de éppen ez teszi egyénivé stílusát, mondanivalóját. Csomagolja pedig mindezt a ma divatos postmodern versarchitektúrába, zeneileg pedig a népdalokat tartja példaadónak.

*Az ember csak így porcikáz
ül a fényben, rá por cikáz
Rossz mesterektől
rossz verseket tanultam
de eltelt egy pár év
mire magamtól
ugyanoda jutottam*

Az alábbi címek mögött vaskos, de groteszk sorok rejlenek: A szfinksz bugyija, A pecsétek lepecsételése, Zenemű egy történyre, Hideg van itt anorákban, Hozzátok ide a kengurut, Trilemma.

Már a címek is arra utalnak, hogy igencsak satírikus kedvében van a költő, és verseivel éppúgy kritizál, mint azok, akik humor nélkül teszik mind ezt.

Maradéktalanul dicsérem szikárságát, kitűnő komponáló készségét, humorát, hiszem hogy lesz ez még másképpen hangszerelt költészet is!

*A vásárnapok teadélutánba fulladnak
amivel nincs mit kezdeni, bévül üres
a kockacukor. És hétfőn hétkor a hideg
reggelenél borzongás, mintha minden
falat egy-egy kaucsukslabda lenne.*

*A vadászélmény pedig nem várat /
sokáig magára,
hamarosan potyognak az égből a lófej
nagyágú arab terroristák.*

(Vadászélmény)

Ez hát a „hirraulikus menyasszony” a Tisza-parton!

Még mondja valaki, hogy csak a francia vadak triumfálása a valami?!

Szeretem Podmaniczky frivol fregolitását! (Palatinus-Könyvek Kft., Budapest)

Polner Zoltán

Nikolényi István

Hajnalfutár

avagy kutyaszex két felvonyításban

Akasztják a hóhért – szokták volt mondani azokra a helyzetekre, amikor valakivel olyasmi történik, aminek normális esetben aktív közreműködője, ezúttal viszont passzív elszennedője. Így vannak az újságírók a privatizációval. Tele a média a korakapitalizmus hazai vadhajtsaival. Leírják, elemzik, véleményezik, majd aztán, ha velük is megtörténik, tehetetlenekké válnak, kiszolgáltatottak. Saját maguk kálváriájával csinján kell bánniok. Panaszaik – mégha égbekiáltóan igazak is – elfogultsági okokból alig tűnnek hitelesnek a köznyilvánosság előtt. Az Élet és Irodalom 2000. szeptember 22.-i száma A hírbe hozott média címmel közölte Bajomi-Lázár Péter dolgozatát. Itt olvasni a következőket. „A média tekintélyének csökkenésében – és így a médiát elítélő nyilatkozatok kedvező fogadtatásában – több ok is szerepet játszott. Az első a médiaprivatizáció módja. A kilencvenes évek elején a legtöbb lapot – különösen a megyei napilapokat – nagy titoktartás közepette magánkézbe, egyes helyi rádiófrekvenciák törvényességi szempontból ellentmondásos körülmények között találtak tulajdonosra. A magyarországi médián belüli vagyon és hatalom újraelosztásának részletei mindmáig homályosak. A nyilvános szféra átalakulása a nyilvánosság kizárásával történt.”

A Hajnalfutár kétrészes színmű. Azonos nevű vidéki napilap sajnós tipikusnak mondható magánosítása körüli anomáliákról lebbenti föl a fátylat. Szereplői újságírók, akikkel a nyilvánosság előtt ismeretlen dolgok történtek meg, így ezekről csupán szóbeszéd terjengett.

Szereplők

Vadász Miklós főszerkesztő-helyettes, fõmunkatárs (45 éves)
 Hód Katinka titkárnõ, gépíró (55 éves)
 Bõr Ferenc szerkesztõ (40 éves)
 Bazsinkay Eszter fõmunkatárs (40 éves)
 Galaváry László rovatvezetõ (50 éves)
 Panik Pál főszerkesztõ (52 éves)
 Lisztes Lajos kómai irodavezetõ (35 éves)
 Szappanos Mihály kézírathordó (60 éves)
 Árpás András tulajdonos, késõbb kómai polgármester (45 éves)
 Lisztesné Olga pedagógus (32 éves)
 Lisztes Kati, a lányuk, iskolás (8 éves)
 Két kommandós (25 évesek)
 Történik az elsõ rész Porlódon, a második rész Kómában
 Az 1990-es évek derekán

II. rész

Lisztesék lakása Kómában, két évvel-késõbb. Nappali, kialakítható az elsõ rész szerkesztõségi szobájából. TV, rádió, telefon, fotelágy, fotelék, dohányzóasztal. Alkalmoszerûen itt szerkesztik a Kómai Futár hetilapot. Amint fölmege a függõny, Lisztesné és lánya, Kati évõdik, megy a tévé. A nézõtérre ül Vadász, immár fõvárosi újságíró, jött megnézni az elõadást, idõvel színpadra megy.

LISZTES KATI (befejezi a telefonálást): Jó, jó, leteszem. Az õsõm nagyon ideges. Szia, szia.

LISZTESNÉ OLGA (rendezkedik): Szentelen, sipirc a kisszobába. Mára befejeztük a barátnõket, leckeírás, de nyomban. Segíts összepakolni, kell a hely Eszti néniéknek. Idegesít ez a rumli.

KATI: De, anyu, holnapra nem is adtak föl semmit.

OLGA: Azt majd meglátjuk. Csámborogtatok egész délután, nem lesz tévé. Lesz viszont kikérdezés. Ismered apádat?

KATI: Én ismerem, te nem ismered. (csõngetnek)

OLGA: Fõlvágták a nyelvét a kisasszonynak. Jövök!

BAZSINKAY (érkezik): Lisztes lakás? Befutott a Kómai Futár.

OLGA: Ejha, kicsípted magad, mint Terka ángyó a Páva körben. A legújabb kaliforniai divat?

KATI: Csókolom, Bazsi néni. Játsszunk!

OLGA: Régen láttalak Esztikém, hûtlén lettél hozzánk. Haragszom rád.

BAZSINKAY (csokoládét hozott): Kis térdszéli Katica! Finomság egy finom úri hölgynek. A ház asszonyának.

OLGA: Mit kell mondani?

KATI (megpuszilja): Köszí szépen... Bazsi néni még nem látta (mutatja rajzait) Ez elment vadászni, ez meglõtte, ez hazavitte (Bazsinkayval együtt) ez megsütötte, ez az iciripiciri meg mind-mind megette.

BAZSINKAY: Attól lett ilyen kõvér. Csak nem a polgármester bácsi?

OLGA: Lajosom leszaladt az önkormányzatba, lassan érkezése lesz, úgy ígerte. (ropit, üdítõt tesz az asztalra) Készülhet a Kómai Futár.

BAZSINKAY: Közös ismerõsünk, Galaváry kollega ígért pár anyagot. Fõlszalad vele, ha nem zavarunk.

OLGA: Micsoda beszéd, benneteket mindig szívesen látunk, csak ritkán. A cappuccino azonnal kész. Vörõsbor?

KATI: Bazsi néni a Gala bácsinak felesége, nem?

BAZSINKAY: De, de.

OLGA: A ház ifjú asszonya immár föl van homályosítva. Mindent tud, úgyhogy szedelõdõzködik. Irány a macskaszoba. (táskával, könyvekkel átmennek, Olga visszajön)

BAZSINKAY: Képzeld fülön csíptem egy természetgyó-

gyászt. Volt az fölszentelt pap is. Exkluzív interjú. A szerelem mulandó, a hazugság örök. Címnek nem rossz?

OLGA: Témánál vagyunk. Eszti és a szerelem. Ez meglötte, az hazavitte.

BAZSINKAY: Persze, ha nem érdekel...

OLGA: Már mint engem? Pedagógus vagyok, szétvet a kíváncsiság.

BAZSINKAY: Figyeld! „Általában nagyon érzékenyen reagálunk az úgynevezett kisajátítási kísérletekre. Elvehetsz mindent tőlem, de engem soha nem kaphatsz meg. Ön-magamat csak én adhatom, senki más. Ami emberi, az csak önkéntes, szabad és kényszer nélküli lehet.” Lehengerlő ars poetica, ugye? „A birtoklás lehetősége az ember szabadságánál ér véget. Addig jó egy párkapcsolat, míg létezik szabad döntés.” Ilyenek.

OLGA: Le vagyok nyugózza. A szivrabló anatómiája?

BAZSINKAY: Aztán. „Akiben családunk, soha nem szeretünk igazán. Nem fogadtuk el, és abban a képben családunk, amit mi alkottunk róla.”

OLGA: Fele sem tréfa, itt fennforgás van. Mit lehet csalódniban abban, akit soha nem szeretünk? Te Eszti, nem saját érintettségedet boncolgatód? A padlásfölgáróból?

BAZSINKAY: Ne legyél szórszállhasogató. Ezt hallgasd meg. „Cseppet sem baj, ha egy párkapcsolat megszűnik. Azt veszítem el ugyanis, ami nincs. Az csupán illúzió, hogy van. Minden erő kifejtés, minden a másikon való felül-emelkedési szándék, minden erőszak eleve kudarcra ítélt, ha a másik megszerzésére irányul. Sőt, eredménye a vártak épp az ellenkezője: a közelség helyett a távol-ság.”

OLGA: Ilyen lazán kezelni látszatot és valót, akár egy pakli kártyát? Egy kiugrott csuhásnak! Még hogy nem veszíthetünk el párkapcsolatot, ami nincs. Sületlenség a köbön. Ha csak nem a férjednek szól.

BAZSINKAY: Szó mi szó, huzatos filozófia. Rá se ránts, majszolni fogják a szépasszonyok, kofák.

OLGA: Ha már a párkapcsolatnál tartunk. Isten ments, hogy bizalmasodjak, de áruul már el, miért menekülsz efféle médiumokhoz? Tudod mi ez?

BAZSINKAY: Persze, hogy tudom. Egyre biztosabban tudom. Pótcselekvés.

OLGA: Irnád még inkább Amerikát. Kézenfekvő.

BAZSINKAY: Megtörtént. Könyv kéredzkedett belőle, regény. Ha az égiek is úgy akarják, könyvhétre utára kerül. (Kati hallgatózik)

OLGA: Beletrafáltam. Ennyi ésszel. Mint két gyorsvonal szaladgálunk egymás mellett, nem is meséltél. A búrátat cserélted ki, vagy a szivedet is.

BAZSINKAY: Hosszú. Mások. Egyelőre kiírtam magamból.

KATI (belöki az ajtót, csoki a szájában): Jujj! de jó. Kapunk mi is mesekönyvet? Aranyos Bazsi néni, kapunk?

OLGA: Sicc, sicc vissza. Hányszor mondjam, nem illik hallgatózni. A kíváncsi hamar megöregszik, csúnya öreg-asszony lesz. Kikérdezlek! Kérem a csokit, vacsora után (visszatuszkolja).

BAZSINKAY: Kapsz mesekönyvet, térdszéli Katicám. Hogyne kapnál.

OLGA: A Lisztes család érdeklődése máris garantált.

BAZSINKAY: Örömmel konstatalom. Azért remélem, vesznék is belőle, nem olcsó mulatság.

OLGA: Elhiszem. Rossz idők járnak a könyvekre manapság. Írásból, pláne könyvekből, nem lehet megélni. Pedig van belőlük annyi, mint a nyúl. Én csak tudom, ott a pavilon az iskola előtt, hébe-hóba, ha megáll előtte valaki. Cekkere tele elemőzsiával, pénztárca után mégsem nyúl. Ahogy elnézlek benneteket is! A Kóma Futár helyete sem vidám. Nullszaldós lehet?

BAZSINKAY: Van a betéti társaságunk Galával, tudod, mi adjuk ki a lapot, most próbálkoztunk a könyvvel. De ha Laci nem keresne, fölkopna az állunk.

OLGA: Rendes tőle, hogy finanszíroz.

BAZSINKAY: Ennyi nekem is jár. Hozzámentem vagy mi a szősz.

OLGA: Nézőpont kérdése. Elvett feleségül. Amerika után?

BAZSINKAY: Pletykálunk? Lazíts, Olgicám, lazíts.

OLGA: Még hogy pletykálunk? Beszélnek a városban, nem laktok együtt.

BAZSINKAY: Van közük hozzá? Laci jó állást kapott Porló-

don, miattam ott ne hagyja. Nekem kellene kimászni a kómai bányából. Viszket a bőröm tőle, nagyon unom. Utálom ezt a beltenyészetet. Csak az újság tartóztat. Szakmai mákony. Gala dumálta rám. Meg Lali, a férjed.

OLGA: Amióta ismerlek, mindig befelé pislogtál. Odabé Porlódra.

BAZSINKAY: Félre ne érts, ti merőben mások vagytok. Köt az iskola, a gyerek. Kirúgtak bennünket a Hajnalfutár-ból. Lajosnak rögtön állást kínáltak a koleszban. Tornát tanít, edzéseket tart, kiadványokat szerkeszt a környéken, pedig hogy el volt keseredve az újság miatt. Veszedelmes viszonyok ezek. Nem tehettek mást, betonoznak a körülmények. Nálunk még? Gyerek nincs. Régi szív-fájdalom, mégis tény. A porlódi lakás üresen áll, de fizetni akkor is muszáj.

OLGA: Nem a Panik-féle házról beszélsz, ugye?

BAZSINKAY: Ne is említsd. Szegény Pali, iszonyat volt. Napokkal később, a temetésen tértem magamhoz. Aztán a ház! Teher alatt nő a pálma. Nagy nehezen kikapartam a pénzem, elhíheded, szívem szakadt, teljesen készen állt. Csak nem üresen, anyósom lakott benne az eltartójával. Úgy volt pár nap múlva költözünk... Még mielőtt Kaliforniaiba repültem, Porlód másik sarkán vettem öröklakást. Lacinak ott a sajátja.

OLGA: Kétfelé gondolkodsz? Ez egy másik történet.

BAZSINKAY: Hinnél nekem? Kiszolgáltattott vagyok, a lekem meztelen.

OLGA: Előfordulhat, hogy a tested is? Akkor a kérdés az, milyen sűrűn.

BAZSINKAY: Pimasz.

OLGA: Huncut a nyelvem ugye? Minden nő kiszolgáltattott. Annyi a különbség, az egyik folyton rinyál, a másik türtőzteti magát.

BAZSINKAY: Szóval, én lennék a rinyálós fajta. Tudod mi volt a K. und K.-hadsereg szlogenje? A Svejtkben olvastam: maul halten, und weiter dienen. Pofa be, szolgálni tovább. Hát engemet nem erről a majomfáról szakajtottak.

OLGA: Barkochbázzunk. Mit értesz azon, hogy K. und K.?

BAZSINKAY: ... azt. Na, csin-ssin (koccintanak)

OLGA: Leblokkoltunk Amerikánál.

BAZSINKAY (fényképeket vesz elő): Tehát Joe. Így hívják a barátomat. Hódolómat, vendéglátómat, lehet választani. Tulajdonképpen kómai, ötvenhatban disszidált. A rendszerváltozás után egyre gyakrabban látogatott haza. Pulitzer ünnepségen szűrt ki, nevetni fogsz, a seggem tett meg neki. Amíg a Pali élt, visszafogta magát, később rokonai a fülebe sügták, meghalt a férjem, szabad a pálya. Valóságos bekerítést rendeztek, mint vadlovaknak a prérin. Levelek, telefonok, piros rózsák. Egyszer találkoztunk is, presszósarokban zsibbadtunk, mikor megkérte a kezem. Kikacagtam, de nem csüggedt, különleges ötlettel állt elő. Töltsék kinn pár hetet nála, ahogy ő aposztrofálta, próbaházasság. Azt sem tudtam, létezik ilyen.

OLGA (fotókat bézeget): És létezik?

BAZSINKAY: Ahogy vesszük. Fölvillanyozott egy édes borzongás, még nem láttam Amerikát. Ismeretlen világ, pénz, csillogás, titokzatosság. Hosszú napokig mászkal-tam kótyagosan, állás nélkül, Pali nélkül. Hajlamos vagyok a depresszióra, persze, hogy kiváltotta a tökéletes bizonytalanság. Szakadék szélén imbolyogtam, ha valaki magához ránt, övé leszek, de ha lők rajtam, alázuhanok, mint egy homokzsák. Egyenesen a pokol tornácára. Senkinek se kívánom az érzést. Azóta tudom, azt se, amivel betege lettem a kihívásnak. Szó szerint betege, kiütések támadtak a bőrömon. Fölment a lázam.

OLGA: Ezt el tudom képzelni. Ő itt Joe? (mutat egy képet, Bazsinkay rábólint) Valami mégsem értek igazán. Csiripelték a verebek, Lajossal is beszéltek. Állítólag az utolsó szerkesztőségi értekezleten bukott ki a Hajnalfutárnál, hogy a Galaváry Laci meg te...

BAZSINKAY: Á, akkor még nem volt semmi. Értsd már meg, a ködfüggöny leszállt. Magyarázat nincs. Depresszió? Szimpla tudathasadás? Több orvosnál kopogtat-tam, segítsenek. Vállukat vonogatták, szervi elváltozást nem észleltek. Életmód-terápia. Váltani kell. Laci aranyosan viselkedett. Mellettem állt, de az egzisztenciális

problémáit neki is meg kellett oldania. Nyomasztotta a Pali esete. Öngyilkosság, indíték nélkül. Nem akart belekeveredni. A rendőrség az ügyet gyorsan lezárta, és amikor a postás hozta a repülőjegyet, visszaít már nem volt.

OLGA: Amerika nem arról híres, hogy két kézzel szórja a vizumokat. Ez itt a trubadur háza? /képet mutat/

BAZSINKAY: Ha még a berendezést, a kertet is látnád. Joe körültekintően járt el, repülőjegy oda-vissza. Nyugtattam hát magamat, ugyan mit veszíthetek. Az élet csupa váróteremből áll, egyikből ki, a másikba be. Közben meg jön a szerelem, majd elmúlik, jön a másik.

OLGA: A Laci meg csak úgy ripszropsz elengedett. A másik váróterembe. Megéri a pénzét az is.

BAZSINKAY: Nevetni fogsz, tisztágt. Maga vitt föl a repülőtérré. Ott aztán persze sanyarú pofát vágott, ma is előttem az a kényszeredett vigyor az arcán, amint intgeted utánam. Az igazsághoz tartozik, belém búj a kisördög, picit megvezettem. Elhitte, képzeld, turistaútra megyek. Amerikai magyarokhoz, vendégségbe. Lokálpatrióta elszármazottak, merő honvágyból, a kómaiak összetartanak stb. Addig ő idehaza rendezi a sorait. Illetve sorainkat, hiszen a képben maradt, vele is tervezttem. Tényleg haza akartam jönni, magyar újságíró mit kezdjen egy tök ismeretlen világban, az óceán túlsó partján.

OLGA: Haza is jöttél a ferihegyi váróba. Mégis hogy derült ki a próbáhozasság? Bemondta a jereváni rádió? Svédcsavar Amerikában?

BAZSINKAY: Semmiféle csavar, kár poénkodni. Laci egyenesbe jött, szerződött egy fővárosi lap, tudósítónak, tévézik, színháznak dolgozik. Kimászott végre a soortos aurából, sose szerette, pénzt keresett vele. Szóval sírre került.

OLGA: Mellébeszélés.

BAZSINKAY: Akár a lányodat hallanám. Na jó. Hamar beleszerettem Amerikába. Megérkeztem, máris ünnepelni kezdtek. Partit rendezett Joe, meghívott két tucat embert, többnyire magyarokat. Két napig lótottam-futottam, alig voltam magamnál, végül átmentem a vizsgán. Libasorban gratuláltak a háziúrnak: az import nem is rossz. Az egyik amerikai táncosnőnek nézett, persze csak falból, hogy megpaskolja a fenekemet. Sebtehen kifalcoltam, nem szoktam én effajta bizalmaskodáshoz, de ahhoz sem túlságosan, hogy legelészzenek rajtam.

OLGA: Szép lassan hozzászoktál. Már megbocsáss, mi a fityfenét tudtál kezdeni egy bávjárling csotrogánnyal a világ másik csücskén? (nézi a fotót) Ahogy elnézem, hetedik iksz fölött jár. Cash? (mutatja)

BAZSINKAY: Dehogy is, merev smucig-fajta. Fogához veri a garast. Pár divatucc, némi zsebpénz, és csokolom. Inkább érzelmi húrokat szeretett pengetni. Beindult rendszeren. Minden követ megmozgatott, hogy levegyen a lábamról.

OLGA: Az asszony ingatag.

BAZSINKAY: Nyelvtanfolyamra tuszkolt, operába cipelt, hangversenyre, kiállításokra, templomba. Még műtöbe is, előbb levezetett egy szülést, aztán parancsba adta, szüljek neki egy gyereket. Kivert a verejték, ő persze tudomást sem vett róla. Mitől döglök a légy, lazán gyűrűt húzott az ujjamra, nercbundát vásárolt, Istenem, mióta sóvárogtam utána, majd biztos, ami biztos, letétbe is helyezte egy szücsnél, házasság utánra. Fényképezkedni jártunk, valami orvos barátjához vitt Kanadába, hogy magánrepülővel sétáltasson a felhők fölött. Fél Amerikát beutaztuk, le egészen Floridáig, ott láthatod. (a képre mutat) Utólag se mondhatok mást, egy magamfajta kómai kislánynak, a világ törpéjének, elállt szemé-szája.

OLGA: Rendes forma, hátha még nem smucig. Fogadjunk, most az a folytatás jön, csak boldog nem voltál.

BAZSINKAY: Fura dolog, amikor a tarkójára pillantottam, futkározott hátamon a hideg.

OLGA: Minek nézegetni a tarkóját. Ajándék lónak. Ha legközelebb erre jár, bemutatás?

BAZSINKAY: Csacsi. És mennél inkább erőltette a dolgot, hiszen szorított a vízum határideje, annál jobban nyomasztott ez a furcsa, skizoid képzet, az amerikai álom. Na, amikor eltűntette az útlevelemet, kitört rajtam a pánik. Innen sehová, egyszer s mindenkorra?

OLGA: Ketrebe zárt vadmacska.

BAZSINKAY: Fel is út, le is út, hadonászott az orrom előtt, mire keményen bevadultam. Megver az Isten, ha nem adod elő, kiabáltam. Hatott, mert rejtélyes módon meglett, ő pedig a képembe röhögött, semmi köze hozzá, szétszört vagyok, vegyem tudomásul, fogalmam sincs, mit hová teszek. Na, hallgattam, mint a sír. Hanem, elhíheted, a történetek után útlevelemmel feküdtem, keltem, bármely pillanatban útra készen. Bőröndjeimen behúztam a zipzárt. Filóztam egész éjjel a szökésen, csak hajnalra szenderedtem el, amikor váratlanul hozzám nyúlt: béküljünk ki. Mire észbe kaptam, pillanatok alatt tülesett azon, amire férfiember vágyakozik.

OLGA: Vagy úgy. A jelszó: Melinda. Taglóz a kíváncsiság, részleteket, de nyomban.

BAZSINKAY: Könnyű szadizni, bár Katica biztosan tudja (mutatja a hallgatózást). Hamar megöregszel, csúnya vénasszony leszel (utánozza Olgát)

OLGA: Csigázol az Istenedet. Ha most kiszúrod a szemem, hogy olvassam el a folytatást, elég ócska reklámfogás.

BAZSINKAY: Hallhattad, szétszört vagyok, sorry. Hol is hagytam abba?

OLGA: Amire férfiember vágyakozik.

BAZSINKAY: Reggelre járt, görcsölt a gyomrom, beduzzadtak a szemeim, remegett a lábam. Förtélem ország, mindennek ára van. Két nap múlva megszöktem. Alkalmi ismerőseim bújítottak, kertek alján juttattam ki a repülőtérré. És a tortúra még? Oda is utánam jött. (csöngetnek)

OLGA: Ilyen az én szerencsém. Menjünk vissza az elejére, szavad ne feleltsd (ajtót nyit, Lisztes Lajos jön haza)

LISZTES LAJOS: Zárban hagytad a kulcsot. Helló, helló. Esztike már itt? (összepszilkodnak)... Ezek az anyakönyvi hírek, itt a horoszkóp, ha és amennyiben rövid krimi is sikerül szerválni a tárgyalóterem rovatba, már csak a hirdetés hiányzik.

BAZSINKAY (Olgának): Már csak a hirdetés, újra és újra. Ez visz minket a sírba. Embargó alatt tart az áfész, haragszik, mert cikiztem az elnököt, még a Hajnalfutárban. Mikor volt már. Képtelen fölülelemkedni, rajtunk áll bosszút.

LISZTES: Az hagyján. De a polgármester is elküldött a sunyiba, tudod régi ismerősünk az Árpáskorpás (átköszön a kislányának) Nem kapok pusztit?

KATI: De jó, hogy jöttél apu. Mit hoztál? (Lajos fityiszt mutat, rácsukja az ajtót)

BAZSINKAY: Bandikánk új kocsija, na most mondjátok. Nem smakkolt a három éves Opel? Hová máskál egy polgármester vadiúj Audival Kómában? Hagymaföldjére, virágkertetészetre? Mert a lapját már eladta.

LISZTES: Igaz lehet, de nekiesni rögtön az első számban. Aztán csodálkozunk, hogy becsapja előttünk az ajtót. Istók uccse, én sem szívlelem, mégis gaszulálhatok neki egyfolytában (iszik, koccintanak)

BAZSINKAY: Az olvasók meg gratulálnak egyfolytában.

LISZTES: Árpás büszke ember. Fokhagymával kení a hónalját.

BAZSINKAY: Felőlem, akár bajuszkötőt hordhat, pávatollal a fenekében.

LISZTES: Bajuszkötő, pávatoll, azt hiszed szellemes. Bandi begombolkozott. Nuku hirdetés, közlemény. Hivatkozni is tud, a városi tévére, meg a házi Harsonájára. Lapügyekben régóta profinak tartja magát. Joga van hozzá? Annyit tudtam kicsiklandozni belőle, azért a régi ismeretségre tekintettel leülhetünk. Nincs ellenére, ha szemtől szembe tisztázzuk a frontokat. Végez a hivatalában, fölugrik.

OLGA: Még ma?

LISZTES: Még ma este. Ezért szépen kérlek, Esztikém, alázatosan könyörgöm, próbálj viselkedni. Te nem láttad azt a gögös pofáját a karácsonyi rekviemen. Akkor mutatkoztunk be.

BAZSINKAY: Ha titeket megnyugtató, ülök elébe. Lehoztuk helyreigazítási kérelmet is.

LISZTES: Le ám, három hét tel bele.

OLGA: Folytatásokban, emlékszem, három részben. Mindig ott virított a cikk elején, vastag keretben, mindhárom részben, hogy új Audit vett a polgármester. Mutogatták a piacon.

BAZSINKAY: Akkor is sumákkolt. Hadd lássa az olvasó, kifelé-miféle polgármesterre voksolt.

- LISZTES:** Kár ragozni, Esztikém, hülyét csináltunk belőle. Értve vagyok? Röhögtek rajta az olvasók. Tőled várja, hogy visszakozzon a Kómai Futár.
- BAZSINKAY:** Így jár az, aki folyton csúsztat, képtelen érdemben válaszolni. Egyenesen tettem föl a kérdéseket, ő pedig lyukat beszélt a népek hasába. Három lyukat.
- LISZTES:** Közben véletlenségből árat emelt a kómai nyomda. Kinek lett tehát igazza?
- BAZSINKAY:** Hát éppen ez az urambátyám-világ. Honnan bérlí a nyomda az épületet? A polgármesteri hivataltól. Naná, egy húron pendülnek.
- LISZTES:** Ertek én mindent, hogye értenék. Köszölgélati sajtó. Ez a varázsszó, erre szövetkeztünk. Orrba-szájba nyomjuk a leleplező anyagokat, s mit ad Isten, rendre azokat leplezzük le, akik kopogtatnak a házhoz. Suskát hoznának, szponzorokat, hirdetőket. A végén magunkat leplezzük le, hisz üres a zsebünk, a király meztelen. Pontosan ott folytatjuk, ahol a Hajnalfutárral megbuktunk.
- BAZSINKAY:** Ácsi! Azért a nyomda miatt a te fejed ne fájjon, nem fognak többet zsarolni. Talált másikat Gala Porlódon. Olcsóbban csinálja, bár a szállításra rámegy a különbözet. De legalább a hivatal keze nem ér el odáig.
- OLGA:** Átmentetek dolgozóba. Az én kíváncsiságom meg maradhat pártában?
- LISZTES:** Titok Olgicám előtt? Hogy-hogy?
- OLGA:** Ha nem tudnád, Eszti éppen ott tartott, hogy privatizálták. Már mint Amerikában. Ugrottam ki a bőrömből, amikor csöngettél. Sebaj, ráér, egy darabig még aktuális lesz. Hogy is mondaná Kátya? Elhúzóka a napközibe.
- BAZSINKAY:** Bravó, a házisárkány elemében van. Maradjatok, tulajdonképpen kész a lap, az anyagok együtt, nem kell gályázni. Gala ígért még kultúrát, friss információkat, glosszát. (nézi az óráját) Míg ideér, leugranék a rendelőbe, hamarosan bezár. Várok egy laboreredményt, minek titkoljam, idegesít, még hazamegy a dokt. (készülődik) Bírjátok cérnával? Nem tartjuk föl a családot?
- OLGA:** Lapátolj csak vissza, csacsinka Bazsinka. Piszokul följajzattól a férjedre is, emberemlékezet óta nem láttam. A régi csapat...
- BAZSINKAY:** Hol van már a tavalyi hó? Klassz volt, elmúlt, sajnos. Nagyon sajnos. Úgy estünk szét, mint panelházak a földrengéskor. Egyikünk se találja helyét. Csak Árpás-korpás esett a talpára. Tévednek?
- OLGA:** Egy Bazsinkay soha sem téved.
- LISZTES:** Feszült viszont lehet. Rosszul látom? Minden rendben?
- BAZSINKAY:** Görcs, szorongás, múltó rosszullét. A menetrendszerű depresszió. Sebaj, az egyik lábam kint, a másik lent. Csók, pusszantás (el)
- KATI:** A dicséretet most ki írja alá?
- LISZTES:** A szokásos, tapadunk az ajtóra, mi? Múlt héten ki írta alá a megrovást? Most legyél következetes tanítónyica (mutat Olgára)
- OLGA:** (utánozza Lajost) Ha és amennyiben kikérdezed közös szerzeményünket, és Katalin cárnő jó magaviseletet tanúsít, megnézheti Eszti néni fényképeit. Én pedig bevonulok a konyhába. Nem éghetünk le a polgármester előtt. Máskülönbben megsüghatom, csuda dolgokat tudtam meg Amerikáról. Sanda gyanúm, a lányunk kódolta.
- KATI:** Nem is. Ti szoktatok hallgatózni. Anyu, ki csinálja nálatok?
- OLGA:** Mit, a hallgatózást? Mit ki csinál?
- KATI:** A szereposztást ki csinálja?
- LISZTES:** Vagy úgy, természetesen én. Jobb leszögezni, mindent én. Szólítsatok hoppmesternek. Vagy jövőbelátónak. Most például előre tudom, csöngettél fognak. Volt kollegánk, Galaváry László jó, s pihegye szól... (csöngetnek) Na, mit mondtam? Ezek mindig menetrendszerűen kerülnek el egymást. (kinyitja az ajtót, ott áll Galaváry) A csodálatos mandarin. Keblemre, már várunk.
- OLGA:** Ha véletlenül rákérdeznél, nincs perce, hogy elrobbogott az Eszti. Nem találkozottatok? Visszajön, nyugi.
- LISZTES:** Észre se vesszük a kisembert, szétszéd a porlódi kultúra. Semmire sincs idő.
- GALAVÁRY:** Szóhoz juthatok végre? Imádom a kómai sajtóházat (körülmutat, Katihoz) Hát, szia nagylány. Ha és amennyiben az első randim sikerül...
- KATI:** Ha és amennyiben a feleséged vagyok, akkor nem a lányod. Lehet választani.
- LISZTES:** Spermafrodita, szint vallani. Mivel indítunk?
- OLGA:** Cappuccino, vörösbor... pillanat. Nem vagyok szenilis, mintha maradt volna negyven csepp kisüsti, hazai fajta. Emléklül hoztátok vissza arról a fekete káracsonyról. Félre tettük, ideje elfelejteni.
- GALAVÁRY:** Drága jó kómai kisüsti. Kár, hogy vezetek.
- LISZTES:** Jó, annyi nincs. Német áfium elleni orvosság.
- GALAVÁRY:** In memoriam Hajnalfutár.
- LISZTES:** Jól besegeltünk, de nem esoda. Akkor voltunk együtt utoljára.
- OLGA:** Már hozom is (szétönti) Egészségünkre.
- LISZTES:** A Hajnalfutár föltámadására.
- GALAVÁRY:** Ilyenkor szoktak indítani a szovjet temető viccet.
- LISZTES:** Föl! Támadunk! Értve vagyok? Ha és amennyiben. Feltéve, de meg nem engedve.
- OLGA:** Mielőtt a fiúk teljesen elhülyülnek, a női szakasz visszavonul. (kíménnek Kati-val)
- KATI:** (visszaszól): Átmenetice. Aztán Laci bácsival kártyázunk.
- LISZTES:** Drága jó Lacusom, ezer éve.
- GALAVÁRY:** Elszorul a szívem, ha meglátok valakit a régi mancsaftból.
- LISZTES:** Kihúzták alólunk a szőnyeget.
- GALAVÁRY:** Ki a gernyók. S tudod, mi az egészben a legrohadtabb? Kicsit elvesztettük életünk értelmét.
- LISZTES:** El bizony. Ritmusát, egész struktúráját, amire a Micu oktatótt. Maga a Hajnalfutár sem egy újság volt a médiatengerből. Nekünk biztosan nem. Etalon volt, mérték, sajnos, csak önmagunk előtt. Büszkéek voltunk, ha egy cikk végén megjelent a nevünk. Én legalábbis feszítettem, mint a lipántos kiskacsa.
- GALAVÁRY:** Micsoda? A lipántos kiskacsa? Csúcs! (Lajos billegni kezd, hápogni, röhögés) Ez jó, nagyon jó, ezt még nem hallottam. Tudod, drága barátom, virtuálisan is lehet szövetkezni, annak dacára, ha mentalitásunk más és más. Az Adrenalin-szint, az emelkedett mindönkben, a kell egy csapat szindróma. Akik erre esküsznek, azoknak tulajdonosi érdek, gazdaságosság, politikai fülhallás, bakfity. A képességek a tehetség különbözőségét ki lehetett mutatni nálunk is vegyitstán. Miért ne lehetett volna. Pláne immunis vagyok a pénzre, konkurenciára. Az üzleti újságírára, ami gyökerekig fertőzte meg a szakmát. Amitől az újságírási buchéja illant el. A beleszólás esélye, hogy megszólíthatod a letaposottat, odaállhatsz a kisember mellé, a nagykuttyákkal szemben. Felfedezni a hamisat és az igazat, kinyomozni, körüljárni. Aztán megírni.
- LISZTES:** És megjelent, értve vagyok, meg tudott jelenni. Nem semmi.
- GALAVÁRY:** Ma is előttem van, ahogy fölizzanak a telefonvonalak, méhkassá bolydul a szerkesztőség, már-már fölrobban. Az emberek elkezdenek arról beszélni, amiről addig hallgattak, jó esetben sutyorogni mertek. Sisteregnek, cikkáznak a villámok, nyári zápor a pusztán, Reveláció, Szenzáció. Botrány. Aztán a nagy égzengés után, hirtelen csönd. Subito piano. A többi már nem a mi dolgunk volt, a balhét elvitte a főnökség, csak vége felé kezdett óvatoskodni, hogy Árpás lett a tulaj. Na látod, ez az újságírási buchéja. Tárcán hozni a kiterített vadat, csemegezzenek hivatal, végrehajtó apparátus, állam és az ő polgárai. Kire mi tartozik. És ne tessenek agyon hallgatni az aszfalton gözölő tehénzsart, ha már nap mint nap átslattatognak rajta, és bosszusan lerugdaltják. A jó riport életet lehel a gyávákba is. Fölnyitja a szemeket. A tetszhalottak fölélednek. Akár a bibliában.
- LISZTES:** Na ne, költő veszett el benned. Ilyen lett volna a Hajnalfutár? Ez azért túlzás. Nekem feszít olyan érzésem volt, mint az autósoknak hegyemenetben, behúzott kézifékkal. Miközben ideáinkat locsolgattuk, saját dolgunkat nehezítettük. Akár a Kómai Futár.
- GALAVÁRY:** A tulajdonos és a szerkesztőség tipikus ellenérdekeltsége. Fura módon éppen ez tartott össze bennünket. Ha nagyon leegyszerűsíttem, a közzölgélati érdek, amitől ugyanúgy idegen üzlet és politika.
- LISZTES:** Szállj le a földre, ábrándokat kergetsz, drága barátom.

tom. Ilyen vegytiszta képlet a patikában sincs. A Hajnalfutárak kora lejárt. Lök be a tévét, rádiót, nyáladz föl az újságokat. A mai közérkölcis úthenger az efféle vattaúj ideológiákon.

GALAVÁRY: A mi szemünk is kiguvadt, de legalább megpróbáltunk törekedni, hogy megfeleljünk a vegytiszta eszméknek. Szent meggyőződés, a Hajnalfutár igyekezett.

LISZTES: Szapora léptekkel. És mire jutott?

GALAVÁRY: Igazad van, addig nyalogatjuk a sebeket, míg be nem hegednek. Egészségedre. (isznak) Mi hír a kollégákról, hogy ég a dohányuk? A Vadász odafönn vadász nagyvadakra, azt olvasom, hát, visszafogta magát rendszeren. Bőrök áteveztek a szomszédhoz, aki vele tartott ma is reszket, mint a nyárfalevél, tele a gatyája. Amikor azt hallom, rettegett újságíróból rettegő újságírót morzsol a társadalom, mindig ők jutnak az eszembe. Hanem a többiek?

LISZTES: Süket Dán Laci meg Illus tartott velük. Képzeld, még a Dán is! Vidéken a német nemigen rügött labdába, Szentegrádon például évek óta nem tudtak főállású skribert fogni.

GALAVÁRY: A kómai piacot sem tűzték kalapjuk mellé.

LISZTES: Most mit mondjak. Itt állt üresen az iroda, két pici kacsómmal hordtam össze még a Hajnalfutárnak. Jártál benne, emlékszel rá. Tárgyalóasztal, irodagép, tévé, hűtőszekrény. Az összes barterben, fillérünkbe se került, lehirdették. Jött a konkurencia, egyszerűen átvette. Persze nélkülem. Engem loptak meg.

GALAVÁRY: Végtére miért is nem mentél? Hívtak, tudom, nota bene az Eszti is tárgyalt velük, jóval korábban. Ott futottak zátonyra, hogy Porlódon akart maradni, ők meg Kómát ajánlották. Anno.

LISZTES: Én a jég hátán is megélek, tehetek egy szívességet. Első kétségbeesésemben aláírtam volna, aztán kijózanodtam, s rájöttem, ha nem írhatjuk azokat a cikkeket, amire ezt a szakmát kitalálták, minek. Akkor mást kell csinálni. Kincstári újságíró? Fából vaskarika. Gondolom, Eszti is így volt vele. Hogy mondja a hatodik parancsolat? Ne paráználkodjál!

GALAVÁRY: Ugyan kitől is való, hirtelen nem jut eszembe? (tagoltan) „Ahol a talpnyalás az elv, ott a talp gyalázatosabb, mint a nyelv.” (megcsörren a telefon)

LISZTES: Nagy duma. Ha belegondolok, tényleg a talp nyomorítja félfőlényekké az amúgy élőlényeket. (föveszi a telefont) Lisztes lakás... Szia, értem... megjött, adjam? ... Csak ne sokára, Árpás uram úton van... Majd egyezkedtek... Nyugi, megmondom. Helló, helló (leteszi)

GALAVÁRY: Eszti volt?

LISZTES (tűnődve): Valami diagnózisról beszélt, szerintem nem komoly. Elég idegesnek hallottam, zaklatott volt a hangja. Elmondja.

OLGA (benyit): Huh, milyen slendrián, az apjára ütött. Randán ír ez a gyerek. Le fogja másolni az egészet. Addig semmi közélet (Lajoshoz), érteve vagyok? (nevetés) Laci-kám, a srácaid?

GALAVÁRY: Kisgyerek kis gond, nagygyerek nagy gond. Úgyhogy csinyján azzal a nagy szigorral, előbb-utóbb leveri rajtatok.

OLGA: Diétás menza után, pihent agyú zugfirkászok, burkolnátok valamit? Valami finomat? Hideget, meleget? A polgármester mindenevő.

LISZTES (utánozva billeg): A lipántos (énekelve) Kis kacska fürdik a tóban, anyjához készül, Lisztes országba.

GALAVÁRY: Esztinek van egy specialitása. Húsos tészta. Megfőzi a tésztát, serpenyőben reszelt főlágottat párol hagymával, tejföllel...

OLGA (közbeváág): Szóval rám bíztátok. Ízlésetek szerencsére van (el a konyhába)

GALAVÁRY (iszik): Mit habratyolt az Eszti? Mi baja van? Már megint.

LISZTES: Már megint? Fenyegetően hangzik.

GALAVÁRY: Ideges, kapkod. Hol harsány, panasznapot tart, veszekszik, kiabál. Hol hosszú hallgatásba burkolózik. Gyanakvó, mint egy nyomozó, érzékeny, mint a szeizmográf. Kezdenek rámenni az idegeim.

LISZTES: Te mondd? A Kómai Futárral dettó. Mindenki beleköt, ha kell, ha nem.

GALAVÁRY: Egy ideje képtelenség elmenni rajta. Mit forgat a fejében? Kedélybetegség? Változáskényszer?

LISZTES: Ami el tud romolni, az el is romlik.

GALAVÁRY: Hát el. Sokszor magam is azt hiszem, ugyanaz a férje, barátja, orvosa, te mondtad: Murphy. Hogy hazajött Amerikából, romlott a helyzet.

LISZTES: Csak tegnap házasodtatok, máris leszálló ágban? Nézd én nem ismerem igazán, hogy is mondjam, nem voltunk kertláb szomszédok.

GALAVÁRY: Mindig éreztem, hisztiző típus. Soha nem jó semmi. Állandó hiányérzet füllasztja. Vele történni kell valaminek. Pali halála lehetett a cezúra, akkor diszkult be, némileg érthetően, hisz a körülmények... Mintha magát is hibáztatta volna. S ha hibáztatta, el tudom képzelni, nem egészen véletlenül. Megszűnt a Hajnalfutár, sasszé az amerikai tebodyába, dolce vita és nirvána. Ha most ezt összeadom...

LISZTES: Összeadta ő: irt egy könyvet. Olvastad kéziratban?

GALAVÁRY: Részben. Az a típus, aki személyiségének bizonyos részét konokul eltakarja. Szinte tagadja, miközben folyvást arra vágyakozik, hogy a másik teljes valóját föl-tárja. Ki lehet ebben partner? Valljuk be, én sem voltam makulátlan. Hazudni viszont soha nem hazudtam, soha sem vertem át. Ő meg? Nem tenném érte a kezem tűzbe. Elutazunk nyári szabadságra, hazabumlizunk, másnap bejelenti, de egy órával az indulás előtt, hogy ő most elvitorlázik társas útra. Már tavasszal lekötötte, egészen addig hallgatott róla. Ha én teszek hasonlót, elküld a sunyiba. Pislogtam, mint a perces kuttyája. Méretes átverés volt az amerikai turné is.

LISZTES: Pislogás helyett jól irányzott füles. Sokszor határozottabb.

GALAVÁRY: Ahol dörögnek a fegyverek, hallgatnak a műszak.

LISZTES: Pontosan ez a te bajod. A materiális dolgokat jobban lehozni a földre. Kíváncsi vagy a véleményemre? Némileg úgy mondják, Torschlusspánik. Azt utolsó nagy menekülés.

GALAVÁRY: Azért ez bonyolultabb (elhallgatnak)

OLGA (benyit): Ketchupp vagy mustárral?

LISZTES: Na, tessék. Fül Olga.

GALAVÁRY: A magam részéről maradnék a ketchupnál.

OLGA: Az imént harapni lehetett a csöndet, hogy stílusos legyen. Zavarok?

LISZTES: Mint hallhattad, Esztiről fecsegtünk.

OLGA (leül): Mint mondtad, csupa fül vagyok. És „némileg” tájékozott.

GALAVÁRY: Nagy titkok nincsenek. El fogunk válni... Hanem a Kómai Futár marad. Ez amolyan magatartás-szonda. Segítek aztán is, rajtam biztosan nem múlik.

LISZTES: Durr bele Edömér

OLGA: Most ezt nem mondd komolyan?

GALAVÁRY: Ilyesmivel nem viccel az ember. Én legalábbis nem szoktam. Se nősulni, se válni.

OLGA: Mégis jobb, ha magatokra hagylak (kimegy a konyhába)

LISZTES: Mi volt ez a blöff?

GALAVÁRY: A válással? Fejembe szállt a bor. Ilyenkor vagyok a legjózanabb.

LISZTES: A fészkes fene ütött belétek.

GALAVÁRY: Tudod, amikor alagutat fúrnak. Mondjuk Dover és Calais között. Elindulnak egymással szemben, aztán egy apró számítási hiba, és elásnak egymás mellett. Mire észbe kapnak, ellenkező oldalon lyukadnak ki. Sebaj, lett két alagút.

LISZTES: Süketelsz nekem az alagutakkal, egyetlen szavadat se hiszem.

GALAVÁRY: Hinni a templomban. Egyszerű történet, mást kerestünk egymásban. Én a kikötőt, a partot, ahol rébbe ér az ember, mert elfáradt a témérdek küzdelemben. Eszti meg a harcot, a további szárnyalást, amit viszont lenyest a Hajnalfutár. Ezért mondogatta, én már megcsináltam magamat. Perfektum vagyok. Könyveket írtam, színdarabot, folyóiratot szerkesztettem, kifutottam a formámat. Gyermkeim vannak, megjártam a hadak útját. De az ő image-ja, az ő története? Torzóban, még sehol. Hiába soroltam riportjait, zsinórban közölték országos lapok, a fejét ingatta. Se gyereke, se állása. Igen, ta-

lán a közös gyerek megoldás lehetett volna, már a Pali-val is neki, de nem jöttek össze a dolgok. Más az élet és más a matematika. A menstruációs naptár. Az ő ambíciói emelkedőben voltak, az enyém legjobban esetben stagnáltak, amikor a Hajnalfutár fekete karácsonya kijelölte a „kálváriát”. Ez lett a veszünk, mind a kettőnk veszte.

LISZTES: Nemcsak kettőtöké az egész csapaté. Kényszer-vállalkozók lettünk, kényszerpályákra szorultunk.

GALAVÁRY: Pontosan. Ne vedd zokon, de a te életed sem harmonikusabbé, ha őszintén megviselt a Hajnalfutár. Ha akkor megélted azt a magatartásformát. Lefoglalnak a fő- és másodállásaid, feleséged, kislányod, kitöltik a nap huszonegy óráját. Kitöltik, csak éppen minék. Hová lett az életed sava-borsa? Az érzelmi belefeledkezés, a készület izgalma, a cikkek nyomdakész szaga, a megjelenést követő katarzis? A spiritus? De hát erről már beszélünk.

LISZTES: Ne fájítsd a szívem, ha már úgy döntöttem, a könnyebb ellenállást választom. Igyekszem túltenni magamat a lélektani barikádokon. Nem vagyok hajlandó filozófiát rajta. Axiomákon ne akarj változtatni.

GALAVÁRY: Na igen, most már az axiómák mibenlétét kéne tisztázni. Késő. Ha nem tévedek, Esztről beszélünk, tőle jutottunk ideig. (a telefonra mutat) Orvosnál járt?

LISZTES: Ott. Lelektöről beszél, laborendményről.

GALAVÁRY: Ide a rozsdás kést, hogy azzal áll elő, beteg. Beképzeli, belehajszolja magát. Nincs kizárva, Amerikában szedett össze valami vírus, bár lehet, marhaság. Cipeltem már orvostól orvosig, kuruzslótól természetgyógyászig, semmi. Nehezen viseli a gyűrődést, állandó hőemelkedése van, fáj a hasa, vizket a gyomra. Nem járt messze az igazságtól, aki lelki tényezőket gyanított. Váltásra lenne szüksége, tanácsolták, főlészámolni a bizonytalanságokat, amelyek nap mint nap gyötrik. Nemcsak őt, mindahányunkat.

LISZTES: Főlészámolni? Első lépésnek mi sem kézenfekvőbb. Válás? Magyar módra. Ha és amennyiben, feltéve, de meg nem engedve. Csak -

GALAVÁRY: Más foglalkozást is javasoltak neki. Magam is úgy látom, életkedvét vissza nem adja a kómai újság. Csak ragozza a stabilitást. Nem izgatja túlságosan, nem tudja magát átmosni rajta. Büszkeségből csinálja.

LISZTES: Szó mi szó, nem egy Hajnalfutár. Látszólag leköti, kiszívja, mégis más a léptéke, súlya, hatásfoka. Nagyváros nagy lap, kisváros kis lap.

GALAVÁRY: Pedig ő már íróféle marad, elvárásolta a betűmákonya. Pilótát rábeszél, menjen bányásznak?

LISZTES: Kérdezhetek valamit?

GALAVÁRY: Mást se csinálsz.

LISZTES: Szeretted ez a nő egyáltalán?

GALAVÁRY: Jogos. Mit szoktak erre mondani? Nem tőlem kellene kérdezni. És ha már itt tartunk, lehetek én is bizalmas?

LISZTES: Neked kell érezni. Hallgatok mint a sír.

GALAVÁRY: Két levelet őrzöm. Az egyiket akkor írta, hogy elrepült Amerikába, a másikat házasságkötésünk után. Mert véletlenségből magamnál hordom. Olvasd már (odaadja mind a kettőt) hangosan.

LISZTES: Hát, te szeretted, az biztos. (kibontja a két levelet). Az egészet?

GALAVÁRY: Nem kötelező.

LISZTES (olvas): sösösö... Ha nem is éreztél, én mindig hittem, bíztam magunkban, ezért is szenvedtem oly sokat, a Jóisten biztosan tudja, miért rendelt egymás mellé bennünket...

Sösösö... Lenni, hol lenni, hogyan lenni? Ha még mindig nem sejtéd, hát most leírom, tiéd a szerelmem. Csak a tiéd - nagy betűkkel - ezen semmi nem változtat... Ha valnál oly erős, hogy elfogadj, ha tényleg szükséged volna rám, esküszöm, bennem nem csalódnál... sösösö... örökön örökké, Bazsi. (leteszi az egyik levelet, nyitja a másikat) Gondolom hasonló

GALAVÁRY: Jó, jó a lényeg. Utána elmondom miért.

LISZTES (másik levelet szemezgeti): Nem tudom, mi ez, de jó nagyon. Ahogy egymásba simulnak a napok, ahogy egyiknek sincs vége, ilyen most a mi szerelmünk. Nem szabad, tilos reá szavakat keresni, mert oda a varázslat. Nem fogadkozom, ígérni is csak magamnak illendő,

hogy fantasztikusan szeretni fogom, jobban mint az én ismert, régi felem, az újat, téged. Mert te már én vagyok. Esküszöm... (leteszi) Na, ebből elég... (visszaveszi a levelet) még a végét. Jó nagyon, nem érdekel, mi ez, de azt tudom egymás nélkül bizonyos sötétben vagyunk. Síri sötétben. Bazsi. (leteszi a levelet)

GALAVÁRY: Így füst egy szerepjáték? (csöngetnek)

LISZTES: Ha van telepátia, Eszti érkezik.

OLGA (be a konyhából): Nyitom... Ah, van szerencsém polgármester úr, kerüljön beljebb.

ÁRPÁS (kövér ember): Szép jó estét a tisztességes polgári családnak. Ki-ki nyugalomban?

GALAVÁRY: Mint egy Molnár Ferenc darab. Érkezni tudni kell. (Árpás nyújtja a kezét, elfogadja) Polgármester úr. Mi már találkoztunk. Galaváry László.

LISZTES: Itt a kanapé előlegeitve. Szervusz.

ÁRPÁS: Persze, hogy találkoztunk, én nem emlékeznek. Philippinél, a kiscserkészekkel.

LISZTES: Nagy csata volt.

OLGA: Bazsinkay igazoltan távol, percek kérdése, lesz. Én készültem, a harapnivaló füstent előáll.

ÁRPÁS: Sajnos be vagyok táblázva. Váratlanul ért a kiscserkészek szíves invitálása, de az evés kizárva. Nézzetek rám, most gyúrtam le egy aperitív-pizzát.

OLGA: Mi az nekünk?

GALAVÁRY: Esetleg aprósüteményt?

LISZTES: Negyven csepp vörösbor, hangyányi üdítő?

ÁRPÁS: A vörös nem rossz szín. Pohárban (koccintanak).

OLGA: Preventív módszer, szabad javasolnom, semmi politika.

ÁRPÁS: A Hajnalfutár csipetcsapatával? Teljesen kizárt. Ha más nem, a Kómai Futár folyvást emlékeztet rá.

GALAVÁRY: Egy polgármester legyen nagyvonalú. Pártsemleges.

ÁRPÁS: Addig a pillanatig, hogy Bazsinkay kerül a célkeresztbe. Galaváryné, alias Bazsinkay Eszter. Jóból is megárt a sok.

GALAVÁRY: Haladjunk. Igazán nem szeretnék teherként lenni, az úgy lovagias természetű. Mielőtt Bazsi ideér, célszerű tülesni a nehezen.

ÁRPÁS: Egyetértek, sok időm úgy sincs. Rövid leszek és kőkemény. Addig szó sem lehet önkormányzati hirdetésről, amíg nem kértek bocsánatot. A Kómai Futár első oldalán, személyesen Bazsinkay tollából. Szemet szemért.

LISZTES: Az Audi cikk miatt? Esztertől? Nem fog menni.

ÁRPÁS: Akkor pedig hiába csücsülünk itt, csak a drága időnket pocskoljuk.

GALAVÁRY: Iurgii causa infert, mondá a latin. Veszekedésre ürügyet keres. A téma régen lecsengett.

LISZTES: Milyen régen, csacsi dolog fölböfögni. Ellenkező hatást váltana ki.

ÁRPÁS: Sokkal többről van szó. Ami jár, az jár. Én megtanultam sakkozni, ha leütik a futómat, igyekszem tisztet szerezni vissza.

LISZTES: Sivatagban kutyájával sakkozik a beduin. Turisták nézik elhűlve, egyikük kérdi: Ez a kutya tud sakkozni? Mire a beduin: ez? A múltkor is kettő egyre vertem.

ÁRPÁS: Felőlem viccelődhetünk is, van még tíz percem.

GALAVÁRY: Rendben, sakkozunk. Tisztért tisztet, vagy legalább két gyalogot. Erre itt vagyunk Lajossal. De az Eszti? Eszti egy királynő.

ÁRPÁS: Vagy úgy... akkor föladom. Földi halandó ne kezdjen uralkodókkal.

LISZTES: Hol marad a tisztességes polgári erény? A megbocsátás. Legalább pár hirdetés. Filléres rekompenzáció, a Hajnalfutárért.

ÁRPÁS: Bűnbocsánatért menjetek a templomba, Tábori atyához.

LISZTES: Mióta bűn a kritika?

ÁRPÁS: Ez nem kritika, politika. A politika pedig nem baba-zsúr. Éleslövészet. A Kómai Futár lehetetlen helyzetbe hozott. Kinek fáj az Audi, miért szúrja a szemeteket? A város életét meghatározó, fontos tárgyalásokra járok. Megyesszékhelyre, fővárosba, külföldre. Valahogy meg kell lenni, nem pöföghetek Trabanttal.

GALAVÁRY: Senki se várja el. Tegyük viszont különbséget. Audival beállni a parkolóba? Méregdrága ára egy megjelenésnek.

- ÁRPÁS:** A szabályzat szerint kicserélhettem. A városközi Opel elhasználódott, nem tettem mást, éltem a lehetőséggel.
- LISZTES:** Az Audi és az Opel különbözetének ezeregy helye tántog a költségvetésben.
- ÁRPÁS:** Például?
- LISZTES:** Például az utak, gödrök, járdák. Leesik a hó, háromnapos esőzés jön, és képtelenség kijutni a belvárosból, nyakig sáros az ember.
- ÁRPÁS:** Egyetlen autócseré miatt? Látjátok, ez a farizeus szemlélet, ez a vitriolba mártott toll. Ahelyett, hogy az újság rámutatna, hány négyzetméter aszfaltot burkolunk a polgárok talpa alá. Nem sokat ugyan, de burkolunk. Levetni rajtam évtizedek sarát?
- GALAVÁRY:** Éhes embernek korog a gyomra, és nem fog jólakni, ha étlapot dugsz az orra alá. Autónak, kocsinak elég egy tengelytörés. Statisztika még nem húzta ki a slamasztikából.
- OLGA:** Kinek korog a gyomra? Helyet az asztalon, étlap helyett megteszi. Kistányérokat is kaptok, egyelőre ériétek be szalvétával.
- LISZTES** (Olgára céloz, fülére mutat): És a házgyári lakások. Nyílászáró szerkezetek, ajtók szigetelése, amit nem végzett el a garancia... Akad még teendő, polgármester uram.
- ÁRPÁS:** Nyomassátok csak, beviszem én a közgyűlésbe. A polgármester hibás mindenért.
- GALAVÁRY:** Illata, az van, az íze se lehet kutya.
- OLGA:** Parancsoljatok. Bandikám, ha szabad tegeződni... Szabad?
- ÁRPÁS:** Megtiszteltetés számomra.
- LISZTES:** Viszont kötelező a ceremónia. Értve vagyok?
- ÁRPÁS:** Akkor a ceremónia. Szervusz, egészségedre. (Olga és Árpás kart karba öltve koccint, egymásnak pusztít adnak/)
- OLGA:** Szóval polgármester úr (nevetés), azaz kedves Bandi, ne csak gusztáld, kóstold is. Tegeződéshez illik nassolás.
- LISZTES:** Semmit a szemnek, mindent a szájnak. Jöjjön a nagy zaba.
- ÁRPÁS:** Köszönettel. A politikánál tartottunk. Nem ünneprontásnak szánom, de véleményem szerint a Kómai Futár elment a politika irányába. Pont. Egy újság ne politizáljon (eszik)
- GALAVÁRY:** Hát, mit csináljon? Tehetünk róla, hogy az egész ország politizál?
- ÁRPÁS:** Tehetek bizony, pont ti, a médiák. Ti csináltok bolhából elefántot, mindentől politikát. Médiák fújják föl a szoborügyeket, a szipózást, egészségügyiek, pedagógusok fizetését, az elbocsátásokat. Ami köztudomásúan nem egyéb mint munkaerő-gazdálkodás. Csak az szebben hangzik: elbocsátások. Agrárválságot, hagymakérdést, feketemunkákat kreáltok. Nem mintha rendben lennének teljesen a dolgok, de ezer más fontosabb ügy akad ebben a szerencsétlen országban.
- LISZTES:** Már akinek fontosabb. Vagy tán nincs hagymakérdés? Konferenciákra, kiadványokra szórjátok a pénzt, eldugott tanyákon feketéznek, tehetős gazdák csalják a tévét, a kisvállalkozót meg párszáz forintos hátrány miatt falhoz állítják.
- GALAVÁRY** (Árpáshoz): Először is, sértésnek ne vedd, nincsenek médiák. Nyelvi nonszensz. Médiuum van, ennek többes száma a média. Vagy médiuumok, magyar ragozásban.
- ÁRPÁS:** Szeretem, ha leckéztetnek, mindig tanul az ember. Ezek szerint a politikusoknak legalább a fele bunkó.
- GALAVÁRY:** Még egyszer elnézést. Fontosabb viszont, amit a Lali kezdett sorolni, szívesen folytatnám.
- OLGA:** Egyetek inkább, ki fog húlni. Itt jön ki a könyökömön, unóm a politikát. Már István, a király felesége unta, a Szőrényi-Bródy nál.
- ÁRPÁS:** A nőnek mindig igaz van. Kivéve Bazsinkayt. Se a hely, se az idő rövidege nem alkalmas, hogy belebonnyoljunk. Én pusztán a saját véleményemet szerettem volna közölni. A Kómai Futár kapcsán. Ti hívtatok, de ha nem fogjátok...
- GALAVÁRY:** Mindannyiunk közös bűne, ha politika nélkül levegőt sem tudunk venni. Történelmi tanulságunk, a politika úri huncutság. Volt, van, marad.
- ÁRPÁS:** Akkor a Hajnalfutár. Szemlélet, gyakorlat. Teregetétek a szennyest, akár tartozott a nyilvánosságra, akár nem. Érdekes, amikor betelefonáltam, igazat adtak nekem. Rendszerint a főszerkesztő-helyettest kapcsolták, rendszerint meg is ígérte, megjelenés előtt elfaxolják az anyagot. Közöltétek mégis. Reklamáltam másnap, kaptam is a választ. Eső után köpönyөг.
- LISZTES:** Bocsánat, milyen cikkekről beszél? Ha te kértél valamit személyesen, mindig bemutattuk. Kényesen ügyeltünk a háklis tulajokra.
- ÁRPÁS:** Kazalra való restanciátok volt. Nem érdekes. Elég annyi, tele lett a hócipóm, az én türelmem is véges.
- VADÁSZ** (nézőtérrel): A türelem rózsát terem. Már elnézést, hölgyeim és uraim, a szerkesztő közbeszól. Miben adtam én igazat a Hajnalfutár göréjának, akit most polgármester úrnak szólítanak?
- OLGA:** Mit látnak szemeim? Csak nem Vadász Miklós főszerkesztő-helyettes úr, teljes életnagyságban?
- LISZTES:** Meglepetés a javából. Kihelyezett értekezlet a Hajnalfutárnál.
- VADÁSZ:** Lejöttem megnézni az előadást.
- GALAVÁRY:** Mi szél fúj erre? Tejtéstvérem, megtanultál már gépelni? Ídi szudá.
- ÁRPÁS:** Szűz anyám, hova csöppentem.
- VADÁSZ** (föjljön a színpadra): Megszólítottam, bántják a Hajnalfutárt (a színpadon kezert ráznak a polgármesterrel, a többiekkel átölelik egymást). Egyébként gépelni mindig is tudtam. Csak írni nem.
- LISZTES:** Ha és amennyiben, feltéve, de meg nem engedve (nevetés)
- OLGA:** Csúcs. Régen fogadtunk ilyen váratlanul várva várt vendéget. Enni, inni, tűzők el az utánpótlásért (el)
- VADÁSZ:** Ha már ilyen szépen összejöttünk, mi újság Kómában?
- LISZTES:** Kómában a helyzet változatlan. Kómában, kómában. Nem tudom, értitek-e?
- ÁRPÁS:** Kezdődik.
- VADÁSZ:** Nézegettem ezt a felvonást, mit mondjak nem egy csúcs. Pirandellós színház kerekedne belőle, Pirandello nélkül. Hol bujkál a szerző? Bár engem speciál az Eszti sorsa érdekel. Mi lesz már vele?
- GALAVÁRY:** Engem is, elhiheted.
- VADÁSZ:** Türelem, Laci, sora van mindennek. Az elejére tehát, kedves polgármester úr, akarom mondani főtulajdonos úr, átvertelek volna?
- ÁRPÁS:** Veszem a lapot, bár sok lúd disznót győz. Tudok én blöffölni? Ott volt a telekügy, aztán írtatok a vacsoraszámlákat. Éppen a Bazsinkay szórakozott velem, már akkor is. Kapirgáld elöl Rámszálltatok, mint legyen a morzsára, mindent kimagyaráztatok.
- VADÁSZ:** Naponta betelefonáltál. Futószalagon sürgetted a helyreigazításokat. Mert üzletfeleid nagy haverok voltak.
- ÁRPÁS:** Mégis jókora késéssel vették a lapot, finom csúsztatásokkal kezdtétek. Ismeritek a dili Tónit, nagy süket gyerek. Szerintetek lokálpatrióta, szerintem lokáldióta. Az egyik üzlettársamat hetente följelentette a kormány-nál, köztársasági elnöknel, bíróságon. Holott ő vitte a legtöbb hirdetést a Hajnalfutárnak. Tónitok szórta a rágalmatok, ti pedig sietve leadtátok. Bó nyállal. Egészségetekre (iszik)
- VADÁSZ:** Meghúzva az Olvasó rovatba. Ha lehetek precíz. És mindig leadtuk a barátod válaszait is, ez a demokrácia. Casus bibendi, ok az ivásra.
- ÁRPÁS:** Demokrácia? Óriási félreértés. Hírbe hoztatok a partnereim, később persze a választóim előtt is. Csak újságírók képesek abban tetszelegni, hogy ők csinálják a várospolitikát. Mióta viszi a nyúl a puskát?
- GALAVÁRY:** Amióta üzletemberből politikussá avanszáltál, a helyzet bonyolódott. A politika sokkal komolyabb dolog, semmint politikusokra lehetne bízni.
- ÁRPÁS:** Hanem az újságírókra, mi?
- LISZTES:** A politikus is ember, már némelyike.
- ÁRPÁS:** Tényleg elhiszitek, hogy irányt tudtok szabni az eseményeknek? Hogy formáljátok a történelmet? Púpos gyerekek a prés alatt. Beszámoltok róla, jó esetben sikerül odáig eljutnotok. Egy színész, tesztem azt, esetről esetre orvosprofesszort játszik, s egy szép napon fogja

magát, műteni támad kedve, besétál a klinikára. Röhej. Szereptévesztés, drága barátaim, fatális tévedés.

GALAVÁRY: Egyikünk sem játszik professzort. Nem akarok nagy szavakat használni, az újságíró a társadalom lelkiismerete. Nem tesz egyebet, kérdéseket fogalmaz. Regisztrál egy helyzetet, fölhívja a figyelmet a lehetséges megoldásokra. A nyilvánosság előtt, a nyilvánosság erejével. Ne merje senki elsinkófolni a dolgokat.

ÁRPÁS: Mert a politikusok, képviselők hajlamosak rá?

LISZTES: Szó, szó, láttunk már karón varjút. Mire jó a sok zártulás?

OLGA: Ahogy ígértem. Tessék burkolni, a meleg szendvicset dobhatom a kukába, kihűl.

VADÁSZ: Engem speciál még mindig az Eszti érdekel. Nem várjuk hiába?

LISZTES: Rossz pénz nem vész el. Herzog doktorral találkozott, kicsit megjáédtam, amikor az előbb telefonált, a hangja furcsán remegett.

GALAVÁRY: Eddig nem mondtad.

LISZTES: Nem akartalak idegesíteni, már én is fantáziálok. Micukám magadról meséljél. Hogy ityeg a fityeg a nagyfaluban.

VADÁSZ: Mint a kisfaluban. Jó állást sikerült kifogni, nem panaszkodom. Havi folyóirat, nyugis hely, a tudomány garantáltan politikamentes. Egyelőre. Sejtéssel, molekulákkal bombázzuk az olvasót, tűrhető példányszámban, a kutya se szól bele. Nem így a Gala. Ha jól vagyok informálva, de majd elmondod, szegénykém jól behúztál. A napilapot hol kormánypárti, hol ellenzéki szférából rángatják, folyton eladják, folyton vegálják. Add csak elő...

GALAVÁRY: Sokfelé lekötöttem magam, öszülök a huszonnégy órás hajzában. Egy szép, csöndes vidéki hetilap tetszene, mint a Kómai Futár. Erre vásik a fogam, nyugdíj előtt. Persze, egyelőre csak bedolgozok ide is.

LISZTES: Ha kivásott, már be nem tömnéd. Az effajta hetilapokból nem lehet megélni. Vidéken semmiképp.

ÁRPÁS: Soha nem is fogtok, mert mindenkivel kötözködtek. Magatoknak kerestek a bajt. Hajnalfutár, Kómai Futár, országos lap, hetilap mind egy gyékényen árul. Kompromisszumok nélkül még Olga asszony se tudna szendvicseket fabrikálni. Nemhogy újságot. Igazam van? Kell hozzá kenyér, vaj, főlvágott, fűszer, a megfelelő arányban, kompromisszumosan. Legalább látnám a sarokpontokat, mint amiket a közgyűlésben kijelölünk. Ha azok mentén haladna a Kóma Futár szerkesztési koncepciója.

LISZTES: Na ez az: feltéve, de meg sem engedve, ha és amennyiben, mindig feltételes mód. Mert akkor mi történne? Csorogna némi támogatás? Füllékekről van szó. Város újság nélkül? Na jó, megengedem, kisváros. De akkor is. Szégyen. Mindenütt van a szomszédos falvakban. Mintha saját zsebeteket kéne kiforgatni, holott az adófizetők pénzt költöttek.

ÁRPÁS: Ha te mondd. Az adófizetők azonban minket választottak, törvényes keretek között, minden ellenkező hírlesztelés dacára, akár tetszik, akár nem, ránk bízták a pénzüket. Úgy hogy az ilyen szöveg almás, sose jutunk kettőről a háromra.

LISZTES: Egyről a kettőre, drága polgármester úr. Ennyivel is beérnénk. Mert nulláról már elmozdultunk. Na miből, saját erőből. Közzolgálati újságot hoztunk létre, magánvállalkozással. Méretes ügybuzgalomból, a kutya se kért rá. Nem vagyunk mi normálisak.

GALAVÁRY: Van egy Semmelweis drámája Németh Lászlónak. A híres orvosról, a nők megmentőjéről, méghozzá abban a helyzetben, amikor nem képes már tovább harcolni klinikai eszközökkel, a tőle elvárható, megszokott módon. Ekkor ragad tollat, mert muszáj neki. Az írás ördöge. Ez a darab címe, s bár nem tartozik a népszerű, ismert drámaíróhoz, de én nagyon szeretem.

ÁRPÁS: Szófia beszéd, pokolba az ördögökkel. Hanem igazán indulnom kell. Pont (fölláll, készülődik). Köszönöm a finomságokat, a feleséged kitünő háziasszony.

OLGA: Meg vagyok hatva, meg vagyok tisztelve.

LISZTES: Ennyire szitós? Borzasztóan sajnálom, hogy nem sikerült találkoznod Eszttel. Ő a főnök, vigasztalhatatlan lesz.

ÁRPÁS: A magam részéről világosan beszéltem. Próbáljunk

egyeztetni, rajtam nem múlik, felőlem fátylasmenet. (kezet ráz mindenkivel, Olgának körzcsók) A viszontlátásra. Persze előbb a nyilvános korrekció. Bázsinkay tollából. Oké? Ez a hivatal és a lap párbeszédének feltétele. Aztán jót ne halljak felőletek (el)

VADÁSZ: Akár két éve, karácsonykor. Szerencsére most elmarad a fölszámolás.

GALAVÁRY: Kommandósok sincsenek, kutyák.

LISZTES: Mi is volt az a cikked, Micu. Hirtelen aktuális lett.

VADÁSZ: Kutyaszex. Egy szerencsétlen lány sztorija, erőszak, kiszolgáltatottság. Ma is pontosan emlékszem arra az estére. Mint egy rossz álom.

GALAVÁRY: Lássatok feleim, szűmitükkel, mik vagyunk. Isa por és nagy nihil vogymuk. Szenvedtünk mi? A mi kis futárainkkal.

OLGA: Hobbikertészet, ne is akarjátok meggyőzni Lajoskám. Ebből a veteményből sose lesz paradicsom a büdös életben. Mi se belőle élünk, vonszoljuk emlékeit a Hajnalfutárnak. Nem tudtok kiszállni, egyikőtök sem. Meg vagytok fertőzve.

GALAVÁRY: Pár hónapja dzsessz fesztiválról adtam tudósítást, láttam ott egy zongoristát, elkezdett játszani, nyomta, nyomta, képtelen volt abbahagyni. Lökte tovább a ritmust, nem tudott kiszállni.

LISZTES: Közérzetünk a tét, számtalanszor beszéltük már. Férfiútség, kemény konzekvencia (iszik)

GALAVÁRY: Sokszor elgondolkodtam azon, valójában hol is szűrtük el. S tudjátok mire jutottam? Arra, hogy ott lett elcsészve az egész, amikor ezer éve bejöttünk a Kárpát medencébe. Etelközben, esetleg még előbb, Levédiában, vagy az Uralnál. Ott régóta csönd van és nyugalom. Síri csönd.

VADÁSZ: Azt a viccet is hallottam. Persze tudok frissebbet. Hazatalál a hűséges pasi, és töredelmesen bevallja asszonyának: másutt nem megy, ő az igazi.

LISZTES: Kevély, fővárosi urak, érzéketlenek. Lennél a helyünkben, nem viccelődnél. Még mindig nem érted? Profán igazság, a komfortérzetünkhöz szükséges a Futár. Pláne, ha kenyeret adna. S ezért nem kell Levédiába hátrálni. Csak az Eszti, az Eszti ne lenne olyan konok, megátalkodott.

VADÁSZ: Jó zslugás, nem engedem bántani.

OLGA: Kékharisnya... Bocsánat.

GALAVÁRY: Célzás? Találat? Édes Olgicám, szíveskedj viselkedni. Engem a közös múlt, téged a vendégség kötelez. Lajos, az érti, ti nem érthetitek. Már nem. Túl messzire sodródtatok, a Micu például disszidált. Most meg lejött. Nem el, le.

VADÁSZ: Játszol az igekötőkkel: mit nem értek?

GALAVÁRY: Szemedbe mondom, a Hajnalfutárt nem érted. Ennyi idő után sem. Mi, akik maradtunk, soha nem tudunk elszakadni tőle. Az érzéstől, ami összetartott bennünket. Nemcsak szakmai értelemben, a magánéletben is. Igényt tartott az egész emberre, az ember egészét mozgatta meg. Amióta elsüllyedt, vele szállt hullámsírba a mi életünk is. Nem találjuk helyünket, amortizálódunk. Görcsben alszunk el, görcsben ébredünk. Csónak vagy mentőöv, sehoh láthatáron. Ez az igazi dráma, minden más dajkamese, szappanopera.

VADÁSZ: Ismerős komplexus, édes Lacikám, nagyon ismerős. Amikor Pali fölkért helyettesének a Hajnalfutárnál, kijött a lakásomra, hajnalig beszélgettünk, búcsúzóul az asztalon hagyott egy cetlit. Megtanultam fejből, Marcus Aurelius idézet. „Szeresd a magad kis mesterségét, amibe beletanultál, és találd benne kedvedet.” Eddig pariban vagyunk, hanem most figyeljetek. „Ami még hátra van az életemből - folytatja Marcus Aurelius -, úgy éld le, hogy minden dolgodat teljes lelkedből az istenekre bízod, és az emberek közül egynek se vagy sem zsarnoka, sem szolgálója.”

LISZTES: Szép ez... ami még hátra van. Csakhogy nekünk, az alsó tízezernek, még elég sok van.

GALAVÁRY: Micu nem ért bennünket. Már nem.

VADÁSZ: Dehogy nem, drága Lacikám. Csupán segíteni nem tudok. És ez fáj. Őszintén mondom nagyon fáj. Pali téged is szeretett, ámbátor... ne szólj szám, nem fáj fejem. Az a csapat szétugrott, butaság mellre szívni. Az élet megy tovább. Ébresztő (megszólal a telefon)

GALAVÁRY: Megengeded? (Lisztes bólint, Galaváry felveszi a kagylót) Halló... Galaváry László... igen, Lisztes lakás, halló... hogyan... kicsoda? Na ne, nem mondja komolyan. Kicsoda Ön... Mikor? (nézi az óráját) Jóságos ég... köszönöm, igazán rendes. Éppen magától... Semmi, semmi, ostoba megjegyzés volt. Viszhallás.

VADÁSZ: Mi van, ki volt?

GALAVÁRY: Baleset. Elütötte egy autót.

OLGA: Jesszusom.

LISZTES: Eszti telefonált?

GALAVÁRY: Frászkarikát. Taxis, innen a droszttól. Porlódra szállította a mentőt.

VADÁSZ: Pillanat. Ha jól értem, Eszti ütötte el az autót, bevitte a mentőt, a taxis telefonált. Stimmel? Honnan tudta a címet?

GALAVÁRY: Hosszú. Névről dereng a csávó, ha nem tévedek, ő zsírozza az Eszti. Hernyós stílusa van, időnként leadja a drótot rólam, mikor kívül látott, aztán nyomul.

VADÁSZ: Ez a fickó telefonált?

GALAVÁRY: Képzeld. Véletlenül látta az egészet, véletlenül azt is tudta, idevárjuk a feleségemet. Véletlenül. Elnézést, szétpattan az agyam. Magam részéről indulok.

VADÁSZ: Pillanat. Találgattuk eleget már akkor, hogy Pali öngyilkos lett. Ne haragudj, ha most mondom a szemembe, még ott a szerkesztőségben, a fekete karácsonyon összehozták Bazsinkayt egy kómai szeretővel. De veled is, Lacikám.

GALAVÁRY: És ezt ebben a pillanatban akarod megvitatni?

VADÁSZ: Már elnézést, mielőtt a Pali elrohant, mindannyian láttuk, sügött a füledbe valamit. A lap főszerkesztőjét akkor láttuk utoljára.

GALAVÁRY: Mi? Sügött valamit? A fülemben? Már nem emlékszem, biztos lényegtelen. Na, engedjétek utamra.

LISZTES: Megyünk mindannyian. Igaz, Micu? Bár a Pali gyónása, fülebe sügött. Végrendelete azért megérne egy mi-

sét. Szép kis história. Ha én ezt a klubban elmesélem (öltözködik)

VADÁSZ: Zagyváltok hetet-havat, végülis mi történt? Nem karácsonykor, arra ráérünk még. Most az Eszttel, elütötte egy autót, bevitte a mentőt, de hogy van, mi baja van. Kinyögnének már?

OLGA: A puccos túsarku cipője, a beteges hiúsága.

GALAVÁRY: Kevés az ide. Nem a hiúsága tette figyelmetlenné, sokkal valószínűbb, ha a bujkáló betegségtudata. Talán éppen ez a laboreredmény. Ki a patikából, le a járdáról. Zsupsz, derékba kapja egy autót. Érted, Miklósom? Kéznél a gavallérja, hívja a mentőket. Bezzeg szegény Palinak, annak idején nem volt ekkora mázlija.

VADÁSZ: Te sajnálsz éppen. De hogy mekkora ökör vagy Lacikám! Magánügy, megérdemled. Na, nyomás, pörköljünk. Drága, Olga köszönet mindenért.

OLGA: Persze siessetek, tudjunk már biztosat.

LISZTES: Szerencsétlen megint ráfázott. Mindig utoléri a baj.

OLGA: Látjuk még egymást?

VADÁSZ: Előadás után, a banketten például.

GALAVÁRY: Lajos jön velem, a klinikán találkozunk.

VADÁSZ: Hátha nem súlyos. Mi, Laci?

GALAVÁRY: Ezen a golgotán, tartok tőle, minden kanyar életveszélyes, Katicát pusziljuk (mind a hárman el)

OLGA: Miatyánk, ki vagy a mennyekben, segísd őket. (pokolni kezd, közben Kati észrevétlenül bejön) Agónia... Egy házasság agóniája... Egy lapszellem agóniája. (Kati hátulról hozzáér, fölrezen)

KATI: Megjédte!

OLGA (átöleli): Dehogy, kicsikém.

KATI: Anyu, mi az, hogy agónia? (Olga széttárja karjait, mint aki nem tudja, vagy nem akarja mondani)

Utójáték

Vasútállomás. Kulturváro vagy peron, Porlódon vagy Kómában. Üres helyszín, egyetlen pad, ahova vonatindulás előtt érkezik Bazsinkay és Galaváry karónfogva.

GALAVÁRY: Korán érkezünk. Változatlanul nem értem.

BAZSINKAY: Szívecském, a mi hajónk már elment.

GALAVÁRY: De a vonat, a vonat még sehol. Újabb váróterem.

BAZSINKAY: Az ilyen vonatoknak precíz tulajdonsága, hogy mindig mindenhová megérkeznek, és mindig mindenhová elindulnak.

GALAVÁRY: Kivéve ezt. Mondtam már, hogy hülyeséget csinálasz?

BAZSINKAY: Magánügy, az ember szabadságfoka. Ismerhetsz, most erre van szükségem.

GALAVÁRY: Várhattál volna, napokban engedtek el a klinikáról. Hová a hirtelen sietség? Hiába. Falrahányt borsó. Ha egyszer a fejedbe veszel valamit, ebbe az okos kis kobakba, ni. Szeretnék egyszer úgy istenigazából belelátni.

BAZSINKAY: Mégsem tudsz. Keresztretjvény. Skandináv lóttó

GALAVÁRY: Mert begubózol. Már-már elhiszem, hogy megfejtettem, amikor kiderül, a fasorban sem vagyok. Azért csinálni vagy.

BAZSINKAY: Na látod. Előbb kellett volna, szívecském. Korábban ébredni.

GALAVÁRY: Akkor tehát a Kómai Futár teljesen kifúj? Szerintem így, a csillagok jelenlegi állása szerint, akkurátusan cserben hagytad.

BAZSINKAY: Jössz ismét hátulról, noha ezt is megbeszéltük. Talán szándékos volt a baleset? Kimarad pár szám, meg egyébként is, elegendő lett az egészből. Szélmalomharc. Vívják csak meg a Don Quijoték, talpig alabástromban, mert azok abban a szent minütumban, hogy lepuffannak a földre, rendre ott látják maguk mellett a Sancho Panzákat, szinte a földből

nőnek ki. Fölsegítenek, ellátnak, pátyolgatnak.

GALAVÁRY: Nincsenek már előfizetőid, olvasóid? Barátaid? Én, nem utolsó sorban?

BAZSINKAY: Te? De. Kétségtelenül mellettem ülsz. Egyelőre. Az előfizetések lassacskán lejártak, az én bankom becsődölt. Sajnos.

GALAVÁRY: Szeretlek, tudod jól.

BAZSINKAY: Én is szeretlek.

GALAVÁRY: Hát akkor?

BAZSINKAY: Kevés. Nekem már több kell.

GALAVÁRY: A kis ördög bújt beléd, ismerem a metódust. A nő úgy védekezik, hogy támad. Hadd emlékeztesselek újfent, a Kómai Futár végtére közös gyermekünk. Ha már erre is legyintesz...

BAZSINKAY: Volt. Tudod, nem amper.

GALAVÁRY: De ráérsz viccelődni, alig hónapja sincs.

BAZSINKAY: Máskülönbön mondasz valamit, semmi kedvem viccelődni. Tanum a Jóisten, mennyire szerettem volna, ha a közös gyermekünk bambino, és nem újságpapír. Mennyit bóklásztam egyedül a lakásban, szólítottam hangosan, simogattam a hasamat, becézgettem. Te maradtál az utolsó esélyem, nevet is adtál neki. Ki ne ejtsd a szájadon, csitt! Azért mondom, drágaságom, a mi hajónk már elment. A Kómai Futár, ehhez képest? Tetejében a polgármester. Nagyhatalmú urakkal viaskodjanak a rabszolgák.

GALAVÁRY: Rabszolgák?

BAZSINKAY: Érted te, hogyan gondolom.

GALAVÁRY: Én már semmit sem értek, nézz a szemembe, ide. Elő a fullánkkal. Miért maradtam én, éppen én, ebben az egész labirintusban az utolsó. Mindenről lekéstem volna? Egyszer ezt is elénekelhetné.

BAZSINKAY: Énekelted te, számból a sajtót, elégszer. Ennyire közel senkit nem engedtem, nem éreztem magamhoz, idebenn. Nyitott könyvet lapozgattál, olvasgattál nap mint nap, s vajon értettél belőle? Csoda, ha belefáradtam? Depressziós hullámok értek el,

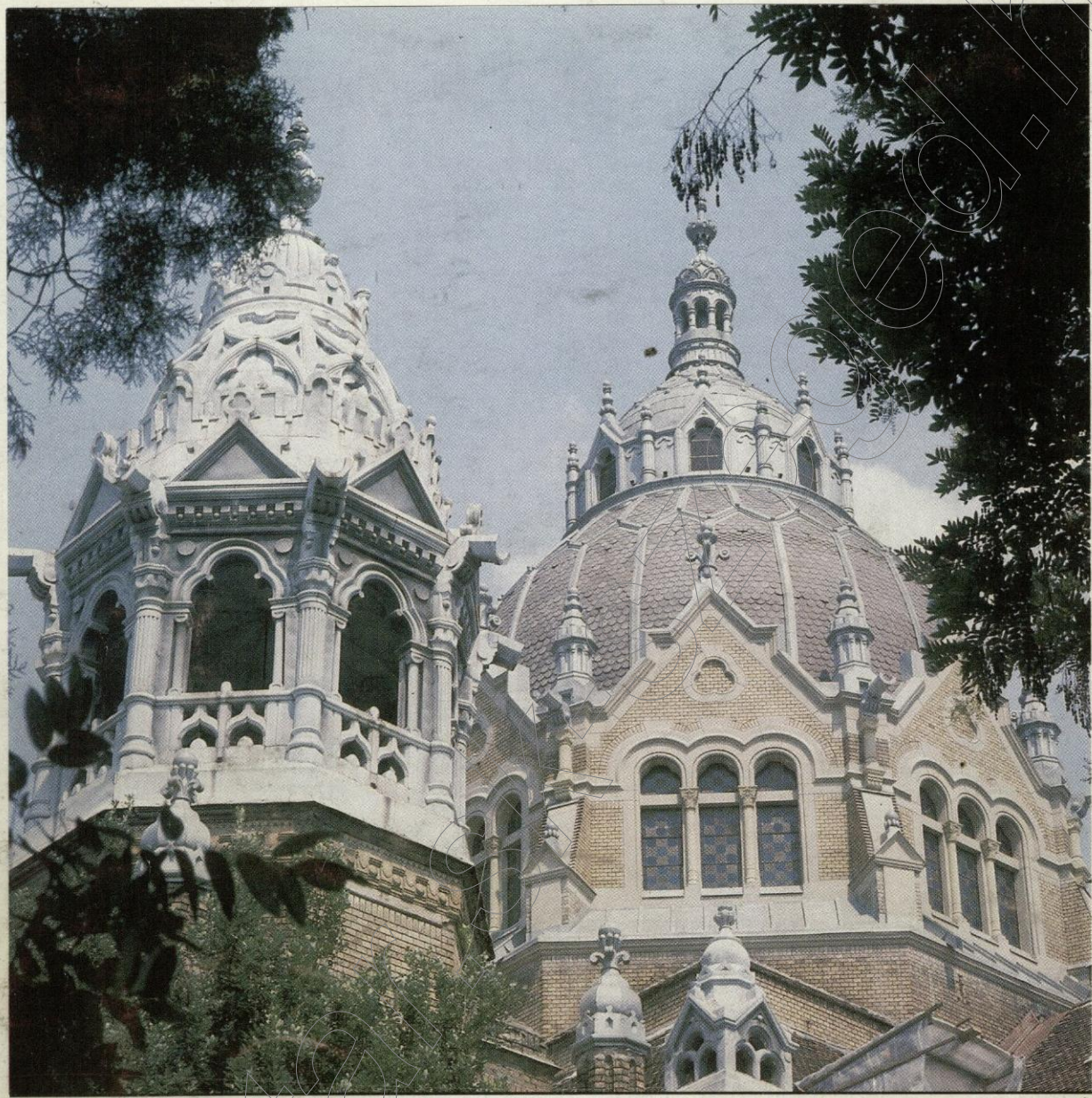
- időről időre kidühöngtem magam, aztán az élet ment tovább. A helyzet hasonló, úgy hogy fogadj meg egy jó tanácsot, ne szívd túlságosan mellre.
- GALAVÁRY:** Tévedsz, kicsi Bazsinkám. Az utolsó esélyembek minden slukkot mellre szívnak. Hol szokhattam én effajta érzelmi akrobatikához?
- BAZSINKAY:** Pedig tréningezhettél mellettem. Nevetni fogsz, pofon egyszerű a képlet, érzékenyebb vagyok a sokévi átlagnál. Ugyanakkor iciripiciri, nagyon pindurka empátia, empatikus készség elég.
- GALAVÁRY:** El vagy varázsolva.
- BAZSINKAY:** Én? Te jársz mindig a föld fölött, ott lebegsz tíz, húsz centire. A szerencse fia vagy, tenyérén hordoz a gondviselés.
- GALAVÁRY:** Hordozott. Mígnem megfordította a tenyerét. Elvesztettem a Hajnalfutárt, és (ránéz az órájára) ezekben a percekben téged is elveszítetek. Öregemberek aforizmája, bezzeg más volt régen. A közös munka közös örömforrása. Kiszáradt volna?
- BAZSINKAY:** Jah, férfi-nő kapcsolatban legszebb az udvarlás. Persze, minden kapcsolatban, ha ilyen természetű. Virágok, titkos üzenetek, rejtélyes karácsonyi ajándékok. A metakommunikáció.
- GALAVÁRY:** A levelek. Pici Bazsinkámnak erős oldala. Nincs kulcsom a postaládádhoz, ámbátor az illatok...
- BAZSINKAY:** El tudom képzelní, hírek keringenek rólam. Olykor visszahallom.
- GALAVÁRY:** Akkor most itt az alkalom, mondd vissza te. Arul el végre, mire utazol. Állásajánlat? Szerelmi vadászat?
- BAZSINKAY:** Ne légy közönséges. Én sem firtatom, merre veszel irányt, hogy fölültem a vonatra.
- GALAVÁRY:** Színész. És mióta ez a tapintat, ha szabad érdeklődnöm? Tipikus értelmiségi attitűd: magánügyekben sorompó. Kommunikációstop. Pedig mennyi félreértés tisztázható. Nálam nyitva a sorompó.
- BAZSINKAY:** Igen? Nosza. Javíts ki, ha rosszul mondom: soha nem kerülded el a kertek alját. Beszéltünk róla? Tiltotta az önérzetem, de elég mesét hallottam arról, lompos farkas vadászik pipihúsokra. Esetleg elhiszem, ráuntál a kalandokra. Fontosak voltunk egymásnak, összehozott a Hajnalfutár. Paradicsomsziget, meg is tudott tartani bennünket. A Kómai Futár gyenge epilógus. Na, elégedett vagy? Tetszett a beszámoló? Ugy hogy, szívecském, türelem. Ennek jött el az ideje.
- GALAVÁRY:** Hú ha, nem mondom, frappánsan összefoglaltad. Azért szerény véleményem szerint ennek a történetnek akad másik olvasata. Speciál az enyém. Az nem érdekel?
- BAZSINKAY:** Ugyan már, könyökömön jön ki. Töprengtem eleget a kómai bányában. Nagy fölfedezéseket tettem.
- GALAVÁRY:** Ülök a tűkön. Megosztanád?
- BAZSINKAY:** Először is, mielőtt kipróbálhattam, megbuktam anyának. Tiszta sör, amikor kínálkozott, nem mertem szülésre vállalkozni. Szakmailag seholy sem tartottam. Amikor meg akartam volna? Nagyon akartam, mégsem jött össze. Szokványos regény, akár bele is roppanhatnék. Mi? Hanem mást mondd. Tudod mire ébredtem egyik reggel, ott lenni, a kómai bányában? Hogy ez a bukott angyal, akit itt látsz, feleségnek is csapnivaló. Al-kal-mat-lan.
- GALAVÁRY:** Lassabban. Szedjük szét a dolgokat, még ha el is fogadom, együvé tartoznak.
- BAZSINKAY:** Főlöleges. Inkább fordítanék rajta. Neked mondta már valaki, hogy mintaférj? Sok a meló, ugye? Ránézésre is.
- GALAVÁRY:** Időzíteni, azt tudsz. Elhúzd a csíkot, ám előbb nyakon öntesz egy vödör vízzel. Várj csak, rádtromfolok. Nem lehet, hogy pont azért passzolunk egymáshoz? Hogy az árnyékaink azonosak?
- BAZSINKAY:** Két elfuserált, szabálytalan közet a terrariumban. Ugyan mitől illeszthető össze? (hosszabb csönd)
- GALAVÁRY:** Jó könyvet írtál, valahol benne is van.
- BAZSINKAY:** Szokásos fordulataid, a hiúságomnál
- ezúttal mégsem érhetsz célba. Lássuk már be egyszer az életben, mi ketten ugyanazt tudjuk a világban. Voltaképpen okoskodni. Kivesézni a dolgokat, elejétől a végéig, majd visszafelé, míg el nem fáradunk. Kevéske flört, laza társasági élet. A színház, hangverseny, tárlat alkalom csupán, újfent lerágni a csontokat. Nem mondom, kellemes, hangulatos órákat töltünk el, hanem idővel kifúj a pakolás. Lemaradtunk a nagy misztériumokról, odahaza meg csámpázunk az ablaknál fölrakni a szúnyoghálót, szomszédokhoz futkosunk elláztatni a csöpögő vízcsapot, begyűjtani a konvektort.
- GALAVÁRY:** Összelapátolsz hetet-havat. Mire vannak a szerelők? Felőled éhen halhatnának. De visszatérve, úgy gondolod, hogy az élet nagy misztériumai külön-külön tűnnek föl az égen? Frászt. Kerek egészet alkotnak, s minden-minden beletartozik, amiket föl-soroltál. Dőre kísérlet, biztos kudarc azokat egymástól szétparcellázni.
- BAZSINKAY:** Pedig, ha tudnád, mennyire sóvárognék rá. Hazamenni, s az utcai ruhával levetni a hivatást. Tök más életet élni. Önmagában szépet, élményszerűt, közöset. De hogy a tárgyra térjek. Jobban aggaszt a laboreredmény. Idegesít, semmi biztosat nem közölnek.
- GALAVÁRY:** Ide a rozsdás kést, túlkompenzálod ezt is. Képzeld, merő fantazmagória. Nincs lázad, az idegeid morzsolnak. Belőled élnek az orvosok. A csöpögő vízcsapokból meg a szerelők. A bőrből úgysem bújhatsz ki. Éppen te, hisz minden molekulád, sejtjeidnek minden lélegzetvétele a nyilvánosság, hogy megmutatkozhass. Az írás, csupa nagybetűvel. Ebben a szakmában soha sem képes kikapcsolni az ember agya. Állandóan zakatol, vibrál. Ami másoknak szabadidő-malom, ráérős vasárnap, nekünk a hétköznapi munka, véres valóság. És megfordítva. Már csak ilyen a világ rendje. Civil élet? Úri passzió. A mifélék alkalmatlanok gondúzó háztartásra, legföljebb hányaveti módon, félkézről, sután. A kivételek csak erősítik a szabályt.
- BAZSINKAY:** Azért is igyekezni fogok. Rendet teremteni magamban, már amennyire képes leszek rá. Másfajta rendet.
- GALAVÁRY:** Fenyegetően hangzik, készülsz valamire?
- BAZSINKAY:** Semmi különösre.
- GALAVÁRY:** Magyarán, duruzsolhatok itt, tengerbe hordani a vizet kiskanállal. Mást kérdezek. Minap szóba hoztad a válópert. Beadjuk? Ne adjuk?
- BAZSINKAY:** Kapaszkodj meg. Be van adva. (csönd)
- HANGOSBEMONDÓ AZ ISMERT SZIGNÁL UTÁN:** Vonat indul a kijáráttal szemben az Á vágányról. Á mint Álemér.
- GALAVÁRY:** Hallod te ezt? Most honnan? Ezek a mai vonatok
- BAZSINKAY:** Az én Istenem legyen veled, vigyázz magadra.
- GALAVÁRY:** Ennyi?
- BAZSINKAY:** Ennyi (hosszan átölelik egymást), és bo-csáss meg.
- GALAVÁRY:** Kikísérjelek?
- BAZSINKAY:** ... ne. Most ne. Majd hívlak.

Szignálzene, Bazsinkay kimegy, Galaváry visszaül, el-sötétül a színpad. Rögtön ezután mintha vonatról érkezne az előadás utáni állófogadásra. Utoljára Bazsinkay jön vissza. Lisztes Olga lányával pezsgős poharakat hoz, Olga úgy mutatja be a szereplőket, hogy közben pezsgővel kínálja.

Vége

Fűz Veronika: Kölcsey Ferenc mellszobra a szegedi Nemzeti Emlékparkban

Új zsinagóga

Fotó: Dömötör Mihály

Prepress: ReProStudio® – Szeged